

PUNCTUL CRITIC

**Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală**

nr. 3 (9) 2013

**SOCIAL-DEMOCRAȚIA,
ÎNCOTRO?**

Punctul critic – Trimestrial de diagnoză socială, politică și culturală

Fondator: Eugen Uricaru

Consiliul științific:

Bernard Castelli, Institutul de Cercetare pentru Dezvoltare (IRD) din Paris

Septimiu Chelcea, Universitatea din București

Raffaella Gherardi, Universitatea din Bologna

Manuel Herrera Gomez, Universitatea UNED din Madrid

Marco Lucchesi, Universitatea Federală din Rio de Janeiro

Andrei Marga, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Giacomo Marramao, Universitatea Roma III

Ioan Negrutiu - E.N.S. Lyon

Vasile Pușcaș, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Gheorghe Lencan Stoica, Universitatea din București

Colegiul redacțional:

Director: Mihai Milca

Redactor-șef: Iacob Florea

Tehnoredactare: Carmen Dumitrescu

Corectură: Constantina Raveca Buleu

Distribuție: Adrian Ionuț Preda

Editor: Fundația Culturală Ideea Europeană

Adresa: str. Negru Vodă nr. 3, et. 3, cam. 327; 330

Tel: 021/3274892 ; fax: 021/3275092

e-mail: punctulcritic@ufb.ro

ISSN print 2068-8989

PUNCTUL CRITIC se distribuie în librării.

Volumul poate fi comandat și la:

OP-22, CP-113, Sector 1, București, 014780, România

Tel.: 021-2125692

E-mail: punctulcritic@ideeaeuropeana.ro

Internet: www.ideeaeuropeana.ro

Expedierea se face prin poștă.

Tipărit în România

Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Nicio parte a acestui volum nu poate fi reprodușă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea scrisă a Editurii Ideea Europeană. Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

SUMAR

EDITORIAL

- Mitul stângii 5
Mihai Milca

SOCIAL-DEMOCRAȚIA, ÎNCOTRO?

- Decenii dominante ale social-democrației în Occident 15
Cătălin Bordeianu
- Social-democrația sub presiunea totalitarismelor în prima jumătate a secolului XX 25
Ioan C. Popa
- Social-democrația europeană: între criza economică și criza guvernării 33
Bogdan Fartușnic
- Tribulațiile social-democrației în epoca globalizării 40
Sebastian SIMION
- Social-democrația românească – pașii spre „a treia cale” 51
Andrei Nicolae

CONFLUENȚE

- După criză 71
Andrei Marga
- Rivalii Americii 75
Liviu Mădălin Neacșu
- Transporturile culturale clasice și digitale între favorizarea individualismului și extinderea globalizării 88
Silvia Branea

FONDUL ȘI FORMA

- Democrația reprezentativă, o formulă alterată de natura umană 97
Andrei Alexandru
- Reflexii asupra societății civile românești 101
Paula Monica Dănălache

LECTURI

- Bianca Mitu – *Mass-media și societatea civilă* 109
Anastasia Vinetti

Mitul stângii

Mihai Milca

Cuvinte cheie: mitul stângii, proiectul socialist, Raymond Aron, Roberto Michels, evoluția doctrinară și organizațională a socialismului, socialismul românesc

La aproape un sfert de veac de la implozia comunismului în Europa Centrală și de Est interesul, cândva devorator, pentru interogații și reflecții despre socialism, stânga și perspectivele revoluționare ale transformării societății înregistrează un reflux semnificativ. Dezbaterile ideologice care-și revendicau marxismul ca punct focal și iradiant au pierdut din substanță și fascinație. Și aceasta nu doar ca urmare a eșecului dovedit istoricește al comunismului de sorginte sovietică și nici datorită metamorfozei suferite de modelul chinezesc de dezvoltare, conciliat cu capitalismul – înțeles ca vector al globalizării. Ceea ce unii comentatori ar putea numi „criza” finală a socialismului-marxist, poate fi privită și ca o nouă ipostază a uneia și aceleiași forme de mișcare la scară istorică, ce a cunoscut de-a lungul timpului nu puține sfâșieri și schisme, reculuri și avansuri, crize de etapă

și schimbări la față care au întreținut combustia mișcării înseși.

Dacă formula comunistă și-a dovedit inanitatea și inaptitudinea de a mai exista, de a capacita mulțimile și a redesena raporturile de forțe în câmpul politicilor naționale sau în cadran internațional nu înseamnă însă că proiectul socialist sau cel social-democratic ar fi la rândul lor total compromise. Acesta din urmă beneficiază încă de un imens capital de încredere socială și expectație politică, chiar dacă coeficientul ideologic al valorizării sale practice s-a diluat considerabil.

Într-o epocă în care pare să fi triumfat „rațiunea civică”, atașamentul față de sistemele de idei și valori convenționale, convențional delimitate, cu identitate încremenită, este anacronic și contraproductiv din punct de vedere practico-politic.

Lumea în care suntem condamnați să trăim este fără îndoială extrem de

dinamică, supusă destructurărilor și restructurărilor rapide, ce obligă fatalmente mecanismele adaptative la schimbare, ale indivizilor și colectivităților să se recunoască asincrone, defazate.

Câtă consistență mai au ideile vehiculate de stânga socialistă și social-democrată? Ce mai înseamnă așadar, în zilele noastre, a te revendica de stânga? Ce reprezintă apartenența la familia politică a socialiștilor și social-democraților? Este vorba de un *credo*, de o inerție încăpățânată într-un univers suficient sieși? Este vorba de o opțiune politică, între altele, de-a lungul unui spectru populat de varii combinații deliberate sau reieșite din concursul circumstanțelor?

Ce relevanță mai are poziționarea orgolioasă și maniheistă stânga versus dreapta? Mai este socialismul antagonic în raport cu capitalismul? A fost oare vreodată, având în vedere că „socialismul real” nu a fost altceva decât o variantă *sui generis* de control hipertrofiat al statului totalitar de către partidul unic și al societății masificate de către statul totalitar cu funcții exacerbate?

Vom constata fără prea multă dificultate că raționalitatea și ineluctabilitatea pe care și le arogă teoria materialismului istoric, aspirând să se constituie într-un „socialism științific” infailibil și fără prihană, și-au aservit încă de la origini utopia și mitul în ten-

tativa ambițioasă a părinților fondatori și apostolilor socialismului de a transcende spațiul postulatelor și speculațiilor doctrinare pentru a acroșa indivizi și grupuri sociale care altminteri, imuni la orice mesaj abstract, ar fi rămas în stare inertială, elemente refractare mișcării marxisto-comuniste.

În urmă cu mai bine de cinci decenii, în plin Război Rece, când confruntarea între blocul comunist și așa zisa „Lume Liberă” ajunsese la apogeu, Raymond Aron, unul dintre cei mai lucizi critici ai complexului marxisto-comunist, desființând pretenția emancipatoare a acestuia, semnală cu sagacitate faptul că așa cum Marx denunțase funcția narcotizantă a religiei pentru mase, marxismul însuși a devenit un factor alienant întrucât s-ar fi metamorfozat în chip „luciferic” într-un soi de opiu ideologic pentru uzul intelectualilor. Gânditorul francez devoala totodată și efortul de funcționalizare a miturilor adiacente doctrinei marxiste, acestea având la rândul lor funcția de a simplifica de o manieră maniheistă realitățile sociale, mersul istoriei, alternativele de evoluție, proiectele teleologice oferite satisfăcând așa cum se mai întâmplase cu două mii de ani în urmă sau în Evul Mediu, așteptări mesianice, escatologice, milenariste, egalitariste, justițiare.

Aceste mituri politice în esența lor – în sensul cel mai fidel accepției pe care Georges Sorel le-o atribuisă – nu

erau altceva decât construcții mentale nebuloase îndreptate către un viitor nedefinit cu o funcție activă și activizante la nivelul maselor de indivizi. Prin potențarea lor reciprocă, în interacțiunea lor imperios necesară ele erau în măsură să genereze efecte distructive în planul ordinii sociale burghezo-capitaliste: mitul Stângii; mitul Proletariatului, mitul Revoluției.

În mod surprinzător, ascensiunea și proliferarea dimensiunii mitologice a mișcării sociale antiburgheze și anticapitaliste nu constituie expresia spontană și legitimă a sublimării unui proiect utopico-rațional de transformare a societății în termenii concilierii doctrinei cu așteptările și resentimentele masei, recodificare inerentă a abstracțiilor speculativ-filosofice în pulsionile opiniei publice. Acest proces de desacralizare a Rațiunii – pe care iluminiștii o celebraseră cu pietate – era însăși modalitatea de internalizare a unui mesaj distorsionat ce avea să facă o dogmă din dialectica scopului și mijloacelor și din instrumentalizarea lor politică.

Raționalitatea a confiscat regnul valorilor etice. Pathosul a copleșit ethosul. Crezurile raționaliste au fost erijate în principii general valabile și sursă a unei legitimități istorice auto-asumate. Intoleranța și exclusivismul *pro domo* au devenit stări naturale ale apartenenței și fidelității la mișcarea inspirată de utopia societății

ideale care și-a aflat în miturile politice amintite instrumentarul pe măsură, acea „armă secretă” susceptibilă să aducă izbânda. Patetismul intrinsec miturilor constitutive ale marxisto-comunismului, anarhismului și diferitelor forme de perpetuare a iacobinismului revoluționar în mișcarea socialistă a provocat neîntârziat mutații... patologice, cărora alte tendințe din sânul mișcării au căutat să le dea un contrabalans, mizând pe evoluție pacifică și graduală, pe acumulări cantitative și calitative de durată, pe reforme și restructurarea din interior a societății.

Libertatea nu mai apărea ca o cauză supremă și ca antidot pentru orice tentație absolutistă și discreționară din partea vreunei puteri politice. Egalitatea, justiția socială veneau să ocupe agenda mișcării, căile de acces spre noua societate diferențiindu-se. Adepții rupturii violente, revoluționarii impenitenți, pentru care miturile politice erau indispensabile și singurele îndreptățite să fie erijate în repere acționale; alții, adepții diagnozei pozitivistice, scientiste, promotorii paradigmei transformiste de la o etapă la alta aveau să cauționeze socialismul reformist, încercând să concilieze socialismul cu democrația în chiar interiorul societății industrialist-capitaliste intrate pe traiectul modernității.

Dacă vom face efortul să ne întoarcem la succesiunea evenimentelor istorice care au marcat devenirea

mișcării sociale ce a acompaniat cu revendicările, protestele, ambițiile și abdicările ei, ascensiunea sistemului de producție capitalist, ordinea politică a societăților intrate în sfera sa de funcționare și expansiune, vom putea constata că instituționalizarea socialismului și a social-democrației în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea – ca doctrină distinctă, construcție partidistă și proiect socio-politic de transformare a societății – a mizat pe o alianță deliberată între resurecția mitului politic și valorificarea potențialului neexplorat al ingineriilor sociale și rețelelor birocratice.

Dacă doctrina socialistă a reprezentat dintr-un început un conglomerat de orientări, originându-se în autori și lucrări eterogene (stânga hegeliană, economia politică engleză, utopiștii francezi, materialismul mecanicist, pozitivismul scientist etc.), construcția partidistă a stângii, socialiste și social-democrate a urmat etapele unui proces cumulativ de edificare organizațională (grupuri de discuții, cluburi, asociații profesionale de protejare a intereselor și de promovare a revendicărilor acestora, entități federative la scară națională și internațională, pentru ca toate acestea să se coaguleze în cele din urmă în structuri ierarhizate și centralizate – partidele politice).

Dacă într-o primă fază a prevalat necesitatea difuziunii ideilor socialiste, ulterior accentul în planul militan-

tismului politic a fost pus pe componența organizatorică, partidele socialiste, muncitorești, social-democrate urmând cursul general al constituirii și afirmării partidelor politice moderne.

Instituționalizându-se în calitate de actori ai jocului politic în context liberal-democratic, partidele stângii au dobândit un anumit tip de coerență și vizibilitate.

Au fost nevoite să opteze pentru integrarea în sistem sau pentru contestarea acestuia mergând până la a fi percepute ca forțe dezagregante, anti-sistem.

Partidele stângii nu și-au disimulat propensiunea de a câștiga un suport popular pentru a câștiga adeziunea maselor și a se erija în exponente predilecte în plan politic ale acestora. De altfel, extensiunea sufragiului universal și configurarea unor sisteme electorale reprezentative în unele dintre țările în care aceste partide începeau să se manifeste au întărit convingerea liderilor socialiști și social-democrați că transferul puterii din mâna clasei politice conducătoare în cea a proletariatului (mitizat) este perfect posibilă fără violență și răsturnări brutale ale raporturilor de forțe.

Partidele stângii au suferit la rândul-le, ca și partidele politice „burgheze”, mutații surprinzătoare.

Roberto Michels, unul dintre cercetătorii avizați ai fenomenului partidist identifica pe filiera sociologiei politice

fenomenul apariției și consolidării în partidele social-democrate (cazul cel mai flagrant și ilustrativ fiind al partidului german) a tendințelor și nucleelor oligarhice la diverse niveluri.

Nucleele oligarhice monopolizează pârghiile de decizie, procedurile de selecție a cadrelor în vederea controlului eficient al aparatului de partid, perpetuându-se în poziții privilegiate, în postura unei caste politice, ce se sustrage alegerilor libere și exercițiului democratic.

Presiunea politică exercitată de partidele socialiste și social-democrate în interiorului statului liberal au determinat schimbări semnificative în elaborarea și implementarea unor politici economice și sociale cu efecte melioriste pentru diferite categorii profesionale și pentru salariați din sectorul privat, dar și public. Chiar dacă sentimentul general că inegalitățile sociale și exploatarea sunt intolerabile nu a încetat să persiste.

Revendicările de natură economică au căpătat o formă din ce în ce mai bine organizată fiind susținute de strategii de ansamblu în plan social și politic. Această situație a determinat reorientarea politicilor statului și re poziționarea forțelor și formațiunilor politice fie ele liberale, conservatoare sau de altă orientare. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Germania bismarckiană, unde în decurs de doar câteva decenii, pe fundalul unui

proces accelerat de industrializare și expansiune economică la nivel european și la scară mondială, social-democrația a devenit partid parlamentar, iar politicile sociale pentru clasele de jos s-au cristalizat și s-au permanentizat pe agenda de lucru a cabinetelor guvernamentale.

Dimensiunea internaționalistă a mișcării socialiste și solidaritatea față de cauza asumată de partidele socialiste, muncitorești, social-democrate au certificat importanța acestui nou vector al dinamicii istorice, cel puțin până în ajunul Primului Război Mondial. Declanșarea acestuia și reculul partidelor de stânga pe liniamentele naționaliste, exaltarea pasiunilor patriotice și integrarea politicilor respectivelor partide în efortul de război al statelor regrupate în tabere dispuse să acrediteze un nou tip, total, de beligeranță au contribuit la apariția a cel puțin două tendințe.

Una, de contestare a legitimității demersului politic întreprins de partidele socialiste și social-democrate, de pe poziții internaționaliste pacifiste și radicaliste de stânga care a pregătit terenul pentru apariția rupturii între social-democrație și comunism.

Alta, de diluare a substanței politice inițiale, atribuite de către Marx și Engels mișcării socialiste, mizând pe antagonismele de clasă și care a accentuat propensiunea social-democrației spre reformism, pertractări

politice și menținerea statu quo-ului în cadrul statului liberal-democratic.

Experiența traumatizantă a primei conflagrații mondiale, criza structurală ce a afectat Europa de după război, revoluția bolșevică, stările insurecționale perpetuate în anii '20 ai secolului al XX-lea în mai toate țările ex-beli-gerante au favorizat instaurarea unui climat de violență generalizată, instabilitate politică, deusolare ideologică și declin al valorilor morale, ceea ce istoricul german Ernst Nolte avea să identifice ca fiind „războiul civil european” de 30 de ani. Ascensiunea totalitarismelor de stânga și de dreapta – în Rusia Sovietică, Italia și Germania – au impus social-democrației inevitabile opțiuni pro-democratice, antifasciste și antinaziste. Social-democrația s-a trezit încolțită și demonizată și de la stânga și de la dreapta.

După ce la începutul deceniului al treilea al secolului trecut din sânul partidelor socialiste și social-democrate s-au desprins fracțiuni care au îmbrățișat ideile și practicile bolșevice aderând la Internaționala a III-a comunistă, după ce noile partide comuniste, stalinizate apoi, au declarat ostilitățile fratricide, concentrând atacul împotriva „social-fascismului”, social-democrația a avut de înfruntat și asalturile dezlănțuite ale mișcărilor de extremă dreapta și terorismul de stat în țările în care regimurile totalitare triumfaseră.

Cu toate acestea, în perioada dintre cele două războaie mondiale, în unele state în care democrația reușise să se consolideze permițând partidelor socialiste și social-democrate accesul la putere, în cabinete de coaliție sau monocolor, experimentele social-economice inspirate de strategii reformiste au început să dea roade (Marea Britanie, țările scandinave). Acest curs al lucrurilor a dovedit *in actu* viabilitatea proiectului social-democrat care a flexibilizat politicile economice și sociale statale, evidențiind resursele și oportunitățile ce puteau fi fructificate în condițiile reconstrucției postbelice, reorganizării societăților occidentale și restructurării ordinii internaționale.

Sfârșitul celui de Al II-lea Război Mondial a reprezentat pentru social-democrație un nou început, o relansare de proporții a politicilor centrate pe „statul social”, un aflux al adevizii de masă la viziunea reformistă a transformării societății în sensul creșterii gradului de bunăstare generală, asigurării securității sociale și întăririi solidarității diferitelor clase și categorii socio-profesionale.

Social-democrații au dobândit o identitate și o pondere bine conturate în peisajul european postbelic.

Guvernările social-democrate au beneficiat evident de principiul alternanței la putere, dar principalul lor merit și preocuparea lor prioritară au

consonat cu nevoia de a practica nu doar o politică venind în întâmpinarea așteptărilor electoratului de stânga, ci și una având reale dimensiuni naționale și europene (pe măsură ce construcția euro-comunitară de la Comunitatea Economică Europeană la Uniunea Europeană s-a extins și s-a consolidat, relevând valențe calitative pregnante).

După prăbușirea regimurilor politice comuniste în Europa Centrală și de Est, tentația social-democrației a apărut ca un impuls spontan și îndreptățit într-un număr de societăți în care principiile și valorile constitutive ale socialismului democratic fuseseră pervertite de bolșevism, stalinism și variantele eșuate de comunism-național, pentru care centralismul birocratic, colectivismul egalitarist de cazarmă și dictatura asupra nevoilor indivizilor și grupurilor sociale substituiseră un generos proiect socio-uman, vizând emanciparea socială, egalitatea de șanse, bunăstarea fiecăruia și a tuturor.

România post-decembristă redescoperând democrația și inserându-se în Europa, după toate frustrările și zig-zagurile perioadei de tranziție spre economia de piață, a constituit nu mai puțin câmpul unor confruntări și căutări nu doar la dreapta eșichierului politic, ci și la stânga. Principala forță politică de stânga în primii ani de după 1989 a fost un partid-mișcare FSN ce s-a revendicat din familia

social-democrației. Mutațiile ideologice și organizatorice ulterioare (sciziuni, fuziuni, viraje spre centru-stânga, alianțe temporare cu partide de alte orientări ideologice și programatice) au evidențiat pe de o parte o continuă auto-definire identitară, iar pe de altă parte debilitatea filonului original, tradițional istoric care nu și-a aflat sublimarea într-o construcție politică autentic social-democrată, având suport conștient și motivat la nivelul unui electorat distinct.

Lipsa de organicitate a social-democrației românești încă de la începuturile acesteia în secolul al XIX-lea „exotismul” ideilor socialiste, coliziunea lor cu ideologii adverse mai puternice, înscrierea pe orbita politicianismului autohton au făcut ca, până la acapararea puterii de către comuniști sub oblăduirea ocupantului sovietic, social-democrația noastră să denote fragilitate, inaderență la societatea românească, sectorism, forță de atracție redusă. Toate aceste „amprente” ereditare au configurat o contrarianță fizionomie politică actualului partid ce nu-și renegă rădăcinile și vocația specifice social-democrației, dar nici nu le onorează pe deplin.

Social-democrația românească este într-un moment de răscruce. Metamorfozele de până în prezent nu o scutesc însă de noi și imprevizibile avataruri.

**Social-
democrația,
încotro?**

Decenii dominante ale social-democrației în Occident

Prof. univ. dr. Cătălin Bordeianu

Cuvinte cheie: libertate, democrație, regimuri totalitare, alegeri cumulative, alegeri proporțional reprezentative

Motto:
„...aceia care nu se amestecă în treburile statului nu este numai un indolent, ci și un om de nimic.”

Pericle (Asupra cauzelor măreției ateniene)

Trăim vremuri în care dorința de libertate și democrație se face simțită în lumea întreagă. Europa Răsăriteană s-a debarasat de guvernele totalitare care au dominat-o timp de aproape o jumătate de secol, iar republicile fostei Uniuni Sovietice au înlocuit regimul comunist care a dăinuit aproape 75 de ani cu o orânduire democratică, pe care nu au avut ocazia să o trăiască niciodată până acum.

Schimbările dramatice petrecute în Europa umbresc însă, într-o măsură

considerabilă, felul în care perspectiva democrației a mobilizat toate popoarele lumii. Țările Americii de Nord și Sud sunt, în bună parte, democratice. În Africa înregistrăm o perioadă de intense reforme democratice. De asemenea, în Asia au luat naștere guverne democratice.

Aceste evenimente îi contrazic pe scepticii care erau de părere că democrația modernă, liberală, este un apanaj exclusiv vestic, care nu poate fi reprodus cu succes în alte medii culturale. Într-o lume în care democrația este practică în țări atât de diferite, se poate spune că instituțiile democratice răspund unor aspirații umane universale de libertate și autogovernare¹.

¹ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, Dicționar de sociologie, Editura Babel, București, 1993, pp. 159-160. „... Efectul cel mai important al democrației este realizarea prin intermediul procedurilor sale specifice de negociere și comunicare a unui grad substanțial de consens. Democrația reprezintă o formă de conducere pentru care societatea actuală a optat cu claritate.”

Democrația este, în general, bine cunoscută, dar continuă să fie adesea greșit înțeleasă datorită faptului că regimurile totalitare, la fel ca dictaturile militare, au pretins că există cu acordul poporului, autoetichetându-se drept democratice.

Dacă dicționarul² ne oferă următoarea definiție a democrației: „guvernare de către popor, puterea supremă revenind poporului și fiind exercitată direct de el sau de reprezentanți aleși conform unui sistem electoral liber”, Abraham Lincoln o definea ca fiind un mod de guvernământ „al poporului, de către popor și pentru popor”. Astăzi, cuvintele libertate și democrație sunt adesea înlocuite unul cu altul, dar ele nu sunt sinonime. În Europa de Est după 1990, recâștigarea democrației este un bun definitiv, un fenomen ce se vrea ireversibil. Va avea acesta forța să înfrunte noii dușmani? Există într-adevăr o a treia cale care să aducă democrația, liberalismul, capitalismul pe eșichierul politic al acestor state?

Desigur, democrația constă într-un număr de idei și principii privind libertatea, dar și într-un număr de practici și proceduri care au căpătat forma lor actuală de-a lungul istoriei, prin experiență îndelungată și adesea anevoioasă. Pe scurt spus, *democrația*

*este instituționalizarea libertății*³. De aceea, putem identifica principiile fundamentale, puse la încercare de-a lungul vremii – guvernarea constituțională, drepturile omului și egalitatea în fața legilor – pe care trebuie să le posede fiecare societate care se numește cu adevărat democratică.

Democrațiile occidentale pot fi și ele împărțite în două categorii de bază, anume directe și reprezentative. Dacă într-o democrație directă, toți cetățenii pot participa la luarea hotărârilor de interes public, fără a se folosi de reprezentanți aleși sau numiți, în cea mai frecventă formă de democrație, fie că este practică de un municipiu cu 50.000 de locuitori sau un stat cu 50 de milioane de locuitori, democrația reprezentativă, cetățenii aleg reprezentanți oficiali, care iau hotărâri politice, formulează legi și administrează programe spre binele public. Felurile în care acești reprezentanți oficiali sunt aleși sunt foarte diferite. Oricare este metoda folosită, reprezentanții oficiali își ocupă funcția în numele poporului și sunt răspunzători față de acesta pentru acțiunile lor. Am numit *Decenii dominante ale democrației* tocmai acea perioadă în care putem vorbi în Occident că sunt respectate principiile fundamen-

² Florence Elliott, *A Dictionary of Politics*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, 1977, pp. 123-124.

³ Adrian-Paul Iliescu, Emanuel-Mihail Socaciu (coord.), *Fundamentele gândirii politice moderne*, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 10-11.

tale ale democrației (suveranitatea poporului, guvern alcătuit cu acordul celor guvernați, domnia majorității, drepturi ale minorităților, garantarea drepturilor fundamentale ale omului, alegeri libere și echitabile, respectarea procedurilor legale, limitarea constituțională a puterii guvernului, pluralismul social, economic și politic, respectarea valorilor de toleranță, pragmatism, cooperare, compromis). Exemplul Franței, Angliei și Germaniei în perioada deceniilor șase, șapte și opt dovedește că democrația este mai mult decât un set de reguli și proceduri constituționale care determină felul în care funcționează sistemul de guvernământ. Mai mult într-o societate democratică, guvernul este doar unul dintre elementele care formează o rețea densă și variată de foruri: instituții, partide politice, organizații și asociații. Din această diversitate de foruri rezultă pluralismul, și se înțelege că într-o astfel de societate existența, legitimitatea și autoritatea multor organizații și instituții sunt independente de forurile guvernamentale. Într-o societate democratică⁴ există și acționează mii de organizații particulare locale sau naționale. Multe dintre ele sunt un mediator între cetățean și instituțiile sociale și guvernamenta-

le complexe, ele asumându-și roluri care nu revin forurilor guvernamentale și oferind indivizilor posibilitatea de a-și exercita drepturile și răspunderea pe care o au ca cetățeni ai unei societăți democratice⁵. Exemplele pot fi numeroase și variate: organizații caritabile și biserici, grupuri cu interese ecologice și comunale, asociații economice, sindicate muncitorești etc. În societățile autoritare precum cea franceză, engleză sau germană, toate organizațiile de acest gen sunt permise, controlate și supravegheate de către forurile guvernamentale. Astfel, în *cazul democrației*, puterea forurilor guvernamentale este clar definită și precis limitată prin lege, pe când organizațiile particulare nu sunt controlate de către stat, dimpotrivă, adesea acestea sunt cele care trag la răspundere guvernul pentru acțiunile sale. Alte grupări, precum cele din domeniul artelor, al practicării religiilor, al cercetărilor științifice sau din alte domenii, pot hotărî singure măsura în care doresc să nu aibă legături cu forurile guvernamentale. Partea majoritară și intens activă a *porțiunii particulare din societatea democratică*⁶ oferă cetățenilor ocazia de a explora posibilitățile libertății și ale răspunderii pe care o implică autogovernarea, în

⁴ Eric Laurent (ed), *L'avenir de la démocratie*, Editions Mengès, Paris, 1977, pp. 97-98.

⁵ Charles Zorgbibe, *La construction politique de l'Europe*, PUF, Paris, 1978, pp. 15-16.

⁶ Jean-François Revel, *Revirimentul democrației*, Humanitas, Societatea civilă, București, 1992, pp. 73-74.

lipsa unor presiuni potențial puternice din partea statului. Guvernarea democratică deschide problema raporturilor dintre *democrație și putere*. Știm că adepții autoritarismului și alți critici ai democrației afirmă adesea că defectul acesteia este că neavând puterea de a oprima, ei îi lipsește puterea de a governa. Această părere este îndoielnică: democrația cere ca guvernul să aibă o putere limitată, nu să fie lipsit de putere. Din perspectivă istorică, democrațiile par într-adevăr a fi lipsite de putere și puține la număr, chiar acum, într-o perioadă de reînflorire a democrației⁷. Democrațiile nu au fost deloc imune față de mișcările mareice ale istoriei: ele au sucombat din cauza unor greșeli politice, din cauza fragmentărilor interne sau au fost distruse de invazii străine. Pe de altă parte, ele au demonstrat o rezistență deosebită de-a lungul timpului, arătând că prin hotărâre și dedicație, însoțite de o informare adecvată, cetățenii statelor democratice pot depăși greutăți economice semnificative, pot rezolva disensiuni etnice și sociale și pot face ca, atunci când este necesar, sistemul să supraviețuiască unor războaie.⁸

Tocmai aspectele citate cel mai adesea de către critici sunt cele care generează această rezistență a de-

mocrației. Metoda dezbaterii, diversitatea de păreri, compromisul, pe care mulți le consideră a fi slăbiciuni, constituie, de fapt, *vigoarea democrației*.

Dacă una dintre cele mai importante contribuții americane la practica democratică a fost elaborarea unui sistem de *control și contrapondere*⁹ care să asigure împărțirea și starea descentralizată a puterii. Acest sistem se bazează pe convingerea profundă că sistemul de guvernământ este cu atât mai adecvat cu cât posibilitățile de a face abuz de putere sunt mai reduse, iar apropierea sa de popor este cât mai mare. În principal, controlul și contraponderea au două manifestări: *federalismul și separarea puterilor*. Federalismul este împărțirea conducerii între forurile federale, statele (sau provinciale) și locale. Astfel, Statele Unite sunt o republică federală în care statele membre ale federației au un statut legal independent de guvernul federal. Spre deosebire de subdivizarea politică din țări precum Marea Britanie, Germania sau Franța, care au o *structură politică unitară*, statele membre ale federației americane nu pot fi desființate sau modificate de către guvernul federal. Împărțirea puterilor și atribuțiilor în cadrul unei federații nu este niciodată sistematică. Forurile

⁷ Georges Elgozy, *Le bruff du futur*, Calmann-Levy, Paris, 1974, pp. 208-209.

⁸ Raymond Boudon, *Effets pervers et ordre social*, P.U.F., Paris, 1977, p. 123.

⁹ Robert Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in American City*, Yale University Press, 1961, pp. 10-11.

federale, statale și locale au adesea competențe similare sau chiar contradictorii în domenii precum învățământul, spre exemplu. Deși politologii globalizării spun că totuși, federalismul oferă un maxim de posibilități pentru participarea cetățenilor la viața socială, iar această participare este vitală pentru funcționarea democrației. În al doilea rând, sistemul de control și contrapondere se referă la separarea puterilor, separare pe care cei care au alcătuit Constituția americană, în 1789, au definit-o cu atâta precizie pentru a exclude categoric concentrarea puterii în cadrul unei singure ramuri a guvernului federal. Separarea puterilor în sistemul american de guvernământ se dovedește adesea inefficientă, dar ea oferă o garanție împotriva unor eventuale abuzuri de putere din partea guvernului – o problemă cu care este confruntat orice sistem democratic. În *deceniile dominante ale democrației* la care ne vom referi, printre hotărârile cele mai importante ale unui sistem democratic se numără metoda de alegere a conducătorilor și reprezentanților. În general, există două posibilități. În sistemul parlamentar, partidul sau coaliția majoritară formează un guvern condus de un prim-ministru. Acest sistem de guvernare parlamentară, dezvoltat la început în Marea Britanie, este prac-

ticat astăzi în majoritatea țărilor europene, inclusiv în țara noastră, în țările din zona Caraibelor, Canada, India și în multe țări din Africa și Asia (care, adesea, sunt foste colonii britanice)¹⁰. Cealaltă posibilitate este alegerea directă a președintelui, independent de ramura legislativă. Sistemul prezidențial este practicat astăzi în majoritatea țărilor Americii Latine, Franța, Polonia și Statele Unite. Diferența dintre sistemul parlamentar și cel prezidențial este definită de relațiile dintre ramura legislativă și cea executivă. În sistemul parlamentar, acestea coincid, căci prim-ministrul și membrii cabinetului provin din parlament. În mod obișnuit, guvernul este ales pentru o perioadă anume de timp – spre exemplu, patru sau cinci ani – în afară de cazul în care prim-ministrul încetează să se bucure de sprijinul majorității parlamentare. Într-un asemenea caz, guvernul cade și au loc noi alegeri. O altă alternativă este însărcinarea unui alt șef de partid cu formarea unui guvern nou, anume de către conducătorul statului, care poate fi un președinte sau un monarh constituțional și al cărui rol este în bună parte simbolic. În cazul sistemului parlamentar, lipsește separarea puterilor, caracteristică sistemului prezidențial de tip american, datorită faptului că parlamentul este instituția care guvernează.

¹⁰ Jean-François Guilhaudis, *Le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes*, Presses Universitaires de Grenoble, 1976, pp. 113-114.

O altă hotărâre importantă este cea privind sistemul conform căruia au loc alegerile. Există două posibilități: alegeri cumulative și alegeri proporțional reprezentative.

Prin alegerile cumulative, candidatul care obține cele mai multe voturi ale unui district electoral este considerat a fi câștigat toate voturile aceluiași district, indiferent de procentajul pe care îl reprezintă voturile în favoarea sa. Președintele american, spre exemplu este ales conform acestei metode. Unele sisteme electorale prevăd o nouă rundă de alegeri, prin balotaj, atunci când nici unul dintre cei doi candidați mai favorizați au acumulat o majoritate clară de voturi. Sistemele electorale cumulative tind să promoveze sistemele politice cu două partide dominante.

În cadrul sistemului de alegeri al reprezentării proporționale, care este aplicat în majoritatea țărilor europene, cetățenii aleg partide politice, nu candidați individuali ai acestora. Reprezentarea partidelor în parlament este determinată procentual, conform numărului de voturi obținut de fiecare partid în parte. Șeful partidului care a obținut majoritatea voturilor devine prim-ministru, iar el își alege cabinetul din membrii parlamentului. Dacă nici unul dintre partide nu a obținut o majoritate de voturi, atunci diferitele partide încep negocierile pentru formarea unei coaliții. Reprezentarea propor-

țională tinde să încurajeze sistemele politice cu partide multiple, care, având fiecare un număr relativ mic de suporteri printre alegători, sunt obligate adesea să formeze coaliții. Care dintre cele două sisteme servește mai bine democrația constituțională, cel prezidențial sau cel parlamentar?

Această întrebare întreține discuții permanente, atât între *politologi* cât și între *politicieni*, în parte pentru că fiecare dintre sisteme are avantajele și dezavantajele sale. Este de reținut faptul că amândouă sistemele sunt compatibile cu democrația constituțională, *cu toate că nici unul nu reprezintă o garanție pentru aceasta.*

Democrația în sine nu garantează nimic, dar oferă în schimb *posibilitatea succesului*, dar și *riscul eșecului*. În definiția lui Thomas Jefferson, promisiunea democrației este „*viață, libertate și căutarea fericirii*”. Democrația este, deci, atât o promisiune cât și o solicitare. Este promisiunea că oamenii liberi, cooperând, se pot autoguverna într-un mod care va satisface aspirațiile lor la libertate personală, șanse economice și dreptate socială. Ea este, în același timp, o solicitare, pentru că succesul democrației depinde de cetățenii societății respective și de nimeni altcineva.

Guvernarea poporului de către popor înseamnă că cetățenii unei societăți democratice beneficiază împreună de avantajele ei și poartă cu toții

poverile acesteia. Acceptând atribuția autoguvernării, generația prezentă caută să păstreze pentru generația următoare moștenirea cu greu câștigată, a libertății personale, a respectării drepturilor omului și a domniei legii. În fiecare societate, fiecare generație trebuie să depună din nou munca de întreținere a democrației – folosind principiile trecutului și adaptându-le la practicile prezentului și la o societate aflată mereu în schimbare.

După perioada de immobilism și ineficiență a celei de a IV-a Republici, Generalul De Gaulle, în calitate de Prim Ministru, a trecut la elaborarea unei noi Constituții, „*La France redevient la France*”¹¹, respectiv cea din 4.10.1958, care a cuprins două idei fundamentale ce aveau să modifice peisajul politic al tradiționalei Franțe.

Este vorba, pe de o parte, de necesitatea întăririi puterii executive, îndeosebi a prerogativelor constituționale ale șefului statului, cărui îi revine, mai întâi rolul de arbitru între toate forțele politice, între cetățenii francezi și organele statului, și apoi misiunea de a fi „garantul independenței naționale, ale integrității teritoriale, al respectării acordurilor, convențiilor și al tratatelor”, pe de altă parte, de configurarea unui parlament „raționalizat”, ale cărui funcții să fie limitate la controlul gu-

vernului și votarea legilor, precum și în anumite domenii ale vieții sociale.

În acest cadru legislativ sesizăm separarea netă și absolută a celor trei puteri, realizarea unui echilibru stabil între ele și împuternicirea președintelui Republicii de a asigura medierea celor trei puteri, președintele fiind unul dintre capii puterii executive.

Opțiunea pentru un executiv puternic poate fi explicată și de faptul că îndelungatul regim parlamentar anterior nu reușise să dovedească faptul că este în stare să soluționeze noile probleme, în special economice cu care se confrunta Franța.

Regimul politic francez este greu de definit, însă separația puterilor, preponderența puterii executive, concentrarea puterii de decizie la nivelul președinției, la care se adaugă nelimitarea partidelor politice ce au drept singură condiție acceptarea suveranității naționale și a democrației, a reprezentat și pentru noi o piatră de încercare, în lucrarea noastră „Decenii dominante în Occident” (Ed. Libertatea, Pancevo, Serbia, 1998) căutând să răspundem cât mai fidel principalelor direcții politice într-o perioadă determinată, detașarea de evenimente fiind și un criteriu cu putere exemplificatoare.

Evoluția politică a Angliei oferă un exemplu clasic de trecere de la

¹¹ Alain Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, Le Grand Livre du Mois, Editions de Fallois/Fayard, Paris, 1994, p. 15.

monarhia absolută la monarhia constituțională, astăzi fiind considerată, pe drept cuvânt, una din țările tipice pentru sistemul politic parlamentar. Condițiile geografice și politice în care s-au format statul și națiunea engleză – insularitatea –, izolarea relativă de alte influențe și practici politice și, prin urmare, imposibilitatea unei comparații a eficienței diferitelor metode de guvernare, au influențat, într-o măsură considerabilă, filosofia și practica politică, valorile politice ale poporului, procesul de conducere socială, ca și psihologia actului de „supunere” a indivizilor față de autoritățile publice și față de lege.

Deși Marea Britanie nu dispune de o Constituție scrisă, are o bogată practică parlamentară, documentele clasice cu privire la garantarea drepturilor și libertăților integrându-se cu practica Parlamentului, cu actele emise de acesta în importante domenii. Cea mai mare parte a practicii constituționale se întemeiază pe obiceiuri care au apărut și s-au dezvoltat de-a lungul timpului, dovedindu-și fiabilitatea.

Respectarea de către toți actorii politici a imparțialității Speaker-ului Camerei Comunelor, a responsabilității colective a Cabinetului și responsabilității individuale a miniștrilor, nu se întemeiază pe statute, ci pe acceptarea unei practici generale, în-cât Constituția Angliei reprezintă un

ansamblu coerent de cutume și texte juridice. Existența și obligativitatea lor ne-a oferit un peisaj politic ce respectă cu scrupulozitate simbolurile constituționale tradiționale („*Magna Charta Libertatum*” – 1215; „*Petition of Rights*” – 1628; „*Habeas Corpus Act*” – 1679; „*Bill of Rights*” – 1689; „*Act of Settlement*” – 1701; „*Reform Act*” – 1832; „*Parliament Act*” – 1911; „*Statutory Instruments Act*” – 1832), cristalizând și dezvoltând un exemplu asupra căruia am căutat să îndreptăm încercarea de față.

Am insistat asupra caracterului instituționalizat al puterii și opoziției, pentru că acestea contribuie la exercitarea, prin mijloacele și instrumentele legale ce-i stau la dispoziție, a întregii vieți politice insulare într-o perioadă determinată.

Garantarea drepturilor și libertăților, prin marile idei pe care le instituie încă „*Petiția Drepturilor*”, nu face decât să asigure regulile procedurale ce priveau garanțiile libertății persoanei: *omul liber nu poate fi obligat la impozite fără consimțământul Parlamentului, omul liber nu poate fi citat fără un temei legal, soldații și marinarii nu pot pătrunde în case particulare etc.* Totodată, Parlamentul britanic, compus din Camera Lorzilor și Camera Comunelor, înseamnă cucerirea drepturilor poporului dublată de ideea de respect a legii de către toți, inclusiv de Rege. În timp ce monarhul absolut nu era

practic legat de nici o lege, cel al Angliei era supus cutumelor juridice care îi limitau puterea.

În acest cadru organizarea și funcționarea Camerei Lorzilor și a Camerei Comunelor constituie o piatră de încercare pentru partidele politice. Dacă în Camera Lorzilor funcția parlamentară este ereditară, aceasta reprezentând până la sfârșitul secolului al VIII-lea centrul real al vieții și puterii politice, declinul ei politic este determinat de declinul economic al membrilor acesteia, astfel încât în secolul al XIX-lea această Cameră nu mai poate amenda legile funciare, acestea revenindu-i cinci funcțiuni: juridică, de deliberare a proiectelor de lege, funcție legislativă, funcție constituțională și cea de simbol al dezvoltării democrației. Demersul Guvernului Tony Blair a fost de a majora atribuțiile acesteia.

Încercarea noastră de a înțelege rolul partidelor în Camera Comunelor, a insistat asupra dimensiunilor opțiunilor Partidului Laburist și Partidului Conservator pe de o parte și, pe de alta, a Partidului Laburist, Conservator și Liberal, cât și a independenților, în Camera Lorzilor. Pentru britanici opoziția are un caracter instituționalizat, încă din 1937 Coroana stabilind salariul pentru Primul Ministru cât și pentru șeful opoziției. De aceea, partidele aflate în opoziție au sarcina de a sesiza greșelile, de a critica, dar și un

rol constructiv, fiind o obligație constituțională. Încercarea noastră a punctat faptul că opoziția este un factor de echilibru, de control permanent, de asigurare a libertății cuvântului, a criticii, deciziilor guvernamentale greșite, într-un cuvânt, de contribuție la exercitarea puterii, folosindu-se de toate mijloacele și instrumentele legale ce-i sunt puse la dispoziție.

O societate așa cum este aceea din țările capitaliste avansate, nu e dominată de sărăcie, ea trecând prin modificări sau tendințe de modificări structurale, pe care Arnold Toynbee le denumea, în condițiile unui nivel de trai ridicat, „*revoluția metafizică*”. Chiar dacă pare improprie, sintagma evidențiază cheia pentru înțelegerea unor fenomene contemporane, ca și interpretarea unor relații sociale, politice și economice din realitatea noastră înconjurătoare până ieri, noi încercând să surprindem câteva din aceste efecte, lumea modernă având o nevoie continuă de fundamentare, de desprindere a vieții politice în desfășurare, adică în istorie.

Acest model de abordare, monografic, considerăm că dă o semnificație dincolo de utilitate încercării de față. Viața politică în spațiul german evidențiază, poate cel mai bine, în perioada postbelică, libertatea caracteristică pentru om. Orientarea spre participare, dublată de idealul unificării, este totdeauna concretă, pen-

tru că este vie și ne este de un real folos pentru că noi trăim astăzi într-o societate care se autoconstruiește conștient, deci în funcție de norme și principii, la care suntem împinși să participăm, să găsim formule în stare să asigure dezvoltarea, dar și spontaneitatea, pentru că întrebările ce își caută soluții concrete în fiecare zi pot avea drept bază această experiență istorică a Germaniei, cu oscilațiile ei, și ne oferă un material concret existențial, facilitându-ne înțelegerea sau măcar intuirea unor implicații profunde ce unifică momente succesive, menținând încă în suspensie acuitatea și radicalitatea, dar și profunzimea întrebărilor la care am căutat să răspundem.

Am încercat o analiză a politicii Germaniei de Vest la jumătatea anilor 1970, examinând tranziția de la Partidul Social Democrat și Partidul Liber Democrat, coaliție federală condusă de Helmut Schmidt, la guvernarea de către o nouă alianță conservator-liberală, condusă de Helmut Kohl. *Atenția a fost direcționată către diferențele programe politice ale sfârșitului de eră Schmidt și începutului de eră Kohl, către fisurile din ce în ce mai pronunțate din SPD și apariția con-*

comitentă a ecologului Greens, către scindările din FDP și dintre Uniunea Democratică (CDU) și partidul omolog bavarez, Uniunea Creștin Socială, insistând mai ales asupra conflictelor apărute în politica economică și de apărare.

Ne raliem și noi astăzi, privind deceniile dominante ale democrației în Occident, la constatarea lui Gustave Le Bon, din 1920: *„Să presupunem că, printr-o minune, socialismul ar fi fost universal acceptat acum un secol... S-ar fi statornicit doar acea egalitate în sărăcie, râvnită din gelozie și invidie de o mulțime de spirite mediocre. Tocmai pentru a nu da satisfacție unui ideal atât de josnic umanitatea nu va renunța niciodată la progresul civilizației”*¹².

Cu toate că există o singură definiție a democrației, cea de care se folosesc toți oamenii, pusă sub semnul identității și al realului, ea nu este întotdeauna de partea experienței trăite. Astăzi, coordonatele de fundal ale reconstrucției comune a Europei ne spun că trebuie să ne ferim de a cădea sub puterea celui care poartă democrația și să alegem pe cel care o practică.

¹² Gustave Le Bon, *La Révolution française et la psychologie des révolutions*, Flammarion, Paris, 1920, p. 160.

Social-democrația sub presiunea totalitarismelor în prima jumătate a secolului XX

Ioan C. Popa

Cuvinte cheie: social-democrație, bolșevism, fascism, nazism

Dincolo de elementele multiple care le diferențiază, totalitarismele de tip bolșevic (leninist), fascist (musso-linian) sau nazist (hitlerist) prezintă asemănări izbitoare într-o serie de probleme ideologice fundamentale: anihilarea prin violență a oponentilor, anti-parlamentarismul, anti-pluralismul, anti-intelectualismul. Aceste *mișcări politice*, cum erau denumite cu relativă îngăduință în perioada interbelică a secolului trecut, s-au afirmat de la început ca adversare ireconciliabile ale democrației, ale existenței mai multor formațiuni și opțiuni politice, ale diversității de idei și ale oricărei gândiri independente în general. Una din victimele majore ale acestor mișcări

totalitare a reprezentat-o social-democrația, promotoare declarată a valorilor democratice, a pluralismului politic și de idei. Din acest motiv, fiecare din cele trei forme de totalitarism nu i-a lăsat social-democrației nicio șansă în spațiile lor de manifestare. Să le luăm pe rând.

1. Până în toamna anului 1917, *bolșevicii* reprezentau doar „o mică sectă politică”, după cum relatează de la fața locului ziaristul comunist american John Reed într-o carte devenită celebră în epocă despre modul în care s-a desfășurat revoluția din octombrie¹. De altfel, la scurt timp de la scindarea, în 1903, a Partidului

¹ Reed, John, *Zece zile care au zguduit lumea*, lucrare publicată în trei ediții la New York în 1919, apoi în 11 ediții în Rusia, în perioada 1923-1930. Versiunea în limba română: Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1957, p. 28.

Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), reprezentanții grupării *bolșinstvo*, inițial majoritari, au devenit minoritari în raport cu fracțiunea *menșevicilor*, care nu agreea metodele violente de înfăptuire a revoluției socialiste. În preajma preluării puterii, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, pe eșichierul politic bolșevicii erau încadrați la dreapta de partidele așa-numite burgheze (*monarhiștii* și, respectiv, *cadeții* – *Partidul libertății poporului*, reprezentanți ai liberalismului), iar la stânga de mai multe grupări cu vederi social-democrate, în primul rând *menșevicii*, urmați de *eseri* – *Partidul socialiștilor-revoluționari*, exponent al țărănimii, de *Social-democrații internaționaliști uniți* (Grupul din jurul gazetei „Novaia jizn” – Viața nouă, condusă de scriitorul Maxim Gorki), *Edinstvo* (Unitate) reprezentat de adepții lui G.V. Plehanov, pionierul mișcării social-democrate ruse la finele secolului al XIX-lea, precum și de *socialiștii-populiști* sau *trudovicii* – *Grupul muncii*, al cărui lider în Duma de stat era A.F. Kerenski.

Lenin, instalat în fruntea Consiliului Comisarilor Poporului (Sovnarkom, primul guvern al noii puteri sovietice), semnează pe bandă rulantă decrete împotriva reprezentanților politici ai vechii puteri, dar și a foștilor cama-

razi socialiști, deveniți peste noapte adversari ireductibili. La 28 noiembrie 1917, cadeții sunt declarați „partid al dușmanilor poporului”, dându-se astfel semnalul pentru ca membrii conducerii acestuia să fie arestați și deferiți tribunalelor revoluționare.

În cursul lunii noiembrie 1917, Lenin are mai multe intervenții prin care se opune categoric încercărilor de a se renunța la ideea unui *guvern pur bolșevic* și de a se ajunge la un acord cu menșevicii și socialiștii-revoluționari pentru crearea unui *guvern socialist omogen*. Sub bagheta lui Lenin, CC al PMSDR (bolșevic) adoptă o Rezoluție, întărită printr-un Ultimatum al majorității din conducerea acestui partid adresat „minorității”, adică celor lideri bolșevici – printre care se numărau inclusiv Kamenev și Zinoviev, membri ai primului Birou Politic –, acuzați de poziție *conciliatoare, capitulară*, echivalată cu *trădarea*, întrucât susțineau atragerea socialiștilor la guvernare și se îndepărtau astfel de *pozițiile fundamentale ale bolșevismului*, de *esența revoluționară* a acestuia².

În primele zile ale lunii ianuarie 1918, Lenin concepe două articole („Cei speriați de prăbușirea vechiului și cei care luptă pentru nou” și „Cum

² Lenin, V.I., *Opere complete* (Ediția a V-a rusă), vol. 35, Editura Politică, București, 1965, passim.

trebuie organizată întrecerea?”): în primul afirmă teza potrivit căreia „violența este moașa vechii societăți”, iar socialismul se dezvoltă în cadrul unei *ascuțite lupte de clasă și al războiului civil*; în cel de-al doilea, este precizat sensul luptei neconținute pentru edificarea noii societăți – *atingerea țelului unic și comun, acela de a curăți pământul rus de toate insectele dăunătoare, de purecii-pungași, de ploșnițele-bogătașe etc.etc.*³. Astfel de idei, considerate de mulți cecetători ca reprezentând baza teoretică a totalitarismului bolșevic, au deschis câmp larg de acțiune organelor de represiu-ne (în primul rând Comisiei Extraordina-re pentru Combaterea Contrarevolu-țiunii și Sabotajului – CEKA, înființată la 20 decembrie 1917), brațul înarmat al puterii sovietice, care au declanșat sistematic veritabile campanii ale în-trecerii în lupta pentru lichidarea ad-versarilor reali sau imaginari ai regi-mului.

Învinuiți că promovează o politică de *conciliere cu capitaliștii*, Lenin înțe-țește atacul împotriva socialiștilor re-voluționari, considerați *oameni de pe lumea cealaltă, mumii ale frazeologiei „sociale”*: „Ori victoria în războiul civil împotriva exploataților, ori pieirea revoluției... Cum ar fi cu putință ca lu-

pii să devină miei?”⁴. La scurt timp de la preluarea puterii, Lenin găsește de cuviință că a sosit momentul *lichidării parlamentarismului burghez*, respec-tiv a ultimei expresii a acestuia – Adu-narea Constituantă. După ce această structură, înființată înainte de revolu-ția din octombrie și în care socialiștii revoluționari de dreapta erau majo-ritari, refuză să ia în discuție „Decla-rația poporului muncitor și exploatat” cuprinzând principalele măsuri inițiate deja de Puterea sovietică (declaraarea Rusiei ca republică sovietică federa-tivă, desființarea proprietății private asupra pământului, instituirea con-trolului muncitoresc în întreprinderile productive, naționalizarea băncilor, introducerea obligativității generale a muncii, formarea unei armate roșii socialiste), bolșevicii și socialiștii de stânga părăsesc dezbaterile. Socia-liștii revoluționari de dreapta sunt de-clarați imediat „partid burghez, contra-revoluționar”, iar Adunarea Constitu-antă considerată un *paravan al luptei pentru răsturnarea Puterii sovietice*. În noaptea de 18/19 ianuarie 1918, reprezentanții socialiștilor revoluțio-nari de dreapta sunt obligați să pără-sească clădirea în care se desfășurau ședințele parlamentare. La 19 ianua-rie, Adunarea Constituantă este dizol-

³ *Ibidem*, p. 200-215. Cele două articole au fost publicate pentru prima oară, la indicația lui Stalin, în 1929.

⁴ *Ibidem*, p. 240. Textul intitulat „Oameni de pe lumea cealaltă”, scris la 19 ianuarie 1918, a fost publicat pentru prima dată de *Pravda* la 21 ianuarie 1926.

vată în baza unui decret redactat de Lenin, iar întreaga putere este trecută în sarcina Sovietelor. Ultimul reazem al democrației era astfel lichidat în Rusia Sovietică. Răfuielele împotriva forțelor politice care mai puteau exprima puncte de vedere diferite de cele ale bolșevicilor vor continua cu și mai mare intensitate, de regulă prin recurgerea la violență și folosirea forței brute, după cum recunoștea chiar Lenin în 1920: „De mitraliere este vorba atunci când ne referim la cei ce poartă azi, la noi, denumirea de menșevici și socialiști-revoluționari”⁵. Exemplul practicilor bolșevice ruse trebuia aplicat și în țările în care urma să se extindă revoluția comunistă mondială. De pildă, în „Salut muncitorilor unguri”, transmis la 27 mai 1919, Lenin preciza că dictatura proletară în curs de instituire în Ungaria „presupune folosirea unei violențe necruțătoare, prompte și categorice...”. În privința alianțelor cu alte forțe, liderul bolșevic este la fel de categoric: „Dacă vor apare șovăieli în rândurile socialiștilor, care vi s-au alăturat..., lichidați șovăielile fără cruțare. Împușcarea – iată soarta pe care o merită cel laș în război”⁶.

Dictatura proletariatului însemna nu doar reprimarea violentă a adversarilor, dar și lipsirea acestora de

orice mijloace de exprimare în spațiul public, prin instituirea unui control total asupra presei. După ce încă din primele zile de după preluarea puterii Lenin decretase suprimarea presei burgheze și sfărâmarea vechiului aparat de justiție, în 1920, în preajma celui de-al doilea congres al Internaționalei Comuniste, el găsea necesar să atragă atenția asupra nevoii de a elimina orice înclinație spre diversitatea de opinii sau idei în promovarea politicii bolșevice: „Întreaga presă de partid trebuie să exprime un singur gând, să aibă o singură orientare, să pregătească dictatura”⁷. O dictatură necruțătoare, pe care Stalin o va extinde și consolida, punând semnul egalității între Partid-Stat-Popor-Conducător Suprem, ca expresie unică a *democrației poporului*.

Încă de la finele Primului Război Mondial bolșevicii s-au situat pe poziții diametral opuse social-democrațiilor din țările europene, acuzați sistematic și în masă de oportunism și de alierea cu burghezia internațională în susținerea unei noi împărțiri a lumii în baza prevederilor Tratatului de la Versailles. Tribuna de luptă împotriva social-democrației va fi reprezentată de Internaționala a III-a (Comunistă) – Cominternul, înființată la Moscova în martie 1919. În raportul prezentat

⁵ *Idem, Opere complete*, vol. 45, p. 128.

⁶ *Idem, Opere complete*, vol. 38, p. 385, 388.

⁷ *Idem, Opere complete*, vol. 41, p. 449.

la congresul al II-lea al acestei organizații ce se dorea statul major al revoluției comuniste mondiale, Lenin arăta că obstacolul principal în atingerea obiectivului urmărit îl reprezintă *social-democrația oportunistă*, ai cărei lideri sunt „mai buni apărători ai burgheziei decât burghezii înșiși”⁸. Pe măsură ce mișcarea comunistă internațională înregistra însă un recul în primii ani de după 1920, Lenin a revenit asupra tacticii de luptă a bolșevicilor, iar la congresul al IV-lea al Cominternului (noiembrie-decembrie 1922), ultimul la care a mai participat, a avansat ideea creării unui *front unic muncitoresc*, pentru a asigura o eficiență mai largă acțiunilor împotriva burgheziei. Lenin se referea însă doar la o alianță tactică, de moment, în care comuniștii să-și păstreze intactă libertatea de mișcare și decizie în fața *trădătorilor social-democrați oportuniști*. O idee fluctuantă, care va fi reactualizată periodic, în funcție de conjuncturile internaționale, dar a cărei esență a rămas aceeași: un truc pentru a câștiga timp și pentru a supraviețui în momente decisive ale istoriei. La congresul al V-lea al Cominternului, de pildă, în 1924, s-a pus cu acuitate problema *bolșevizării* partidelor afiliate, al situării lor necondiționate pe principiile intransigente ale leninismului și al epurării din rân-

dul membrilor acestora a elementelor oportuniste, deviaționiste, colaboraționiste, ceea ce a limitat din nou orice deschidere spre o colaborare reală cu social-democrații pentru crearea unui *front unic* la nivel european.

După o serie de rezerve, tatonări sau cochetării cu mișcările fasciste din Europa stimulate de ascensiunea fasciilor lui Mussolini în Italia, cominterniștii ajung la congresul al VI-lea al Internaționalei a III-a, din 1928, să-i catalogheze generic pe social-democrați ca *social-fasciști*, lăsând să planeze o anumită neîncredere și suspiciunea pentru eventuale colaborări în proiecte politice comune. Poziția bolșevicilor se va schimba radical abia după ascensiunea lui Hitler la putere, amplificarea acțiunilor naziștilor împotriva comuniștilor germani și creșterea pericolului ce se profila privind un război împotriva URSS. Congresul al VII-lea al Cominternului, ultimul din existența acestei organizații, desfășurat în iulie-august 1935, va califica fascismul drept o *dictatură teroristă fățișă*, stabilind totodată condițiile pentru intrarea comuniștilor într-un larg *front popular antifascist*.

2. În pofida ostilității declarate față de bolșevismul rus, *fascismul italian* are totuși un mare număr de elemente de asemănare cu totalitarismul comu-

⁸ Foster, William Z., *Istoria celor trei Internaționale*, Editura Politică, București, 1959, p. 349.

nist sovietic, de la maniera în care un grup restrâns de adepti ai lui Benito Mussolini a preluat puterea până la definirea coordonatelor de bază ale noului regim: instaurarea statocrației, a primatului statului și a societății în general în fața individului și a interesului privat. „Nimic în afară de stat, totul în stat”, declarase Mussolini într-un discurs din octombrie 1925, punând eticheta pe statul fascist italian ca stat totalitar. La mai bine de un deceniu de totalitarism fascist, regimul lui Mussolini avea toate caracteristicile universului totalitar bolșevic. După cum scria un renumit istoric în 1936, „indiscreția statului fascist e completă. El pătrunde înlăuntrul familiilor, în mijlocul întreprinderilor, în tainele conștiințelor. El judecă până și intențiile și abținerile. Calificativul *privat* a pierdut, pentru el, orice înțeles”⁹.

Fasciștii italieni, asemenea bolșevicilor ruși, puneau mai presus de orice principiu cultul forței și al violenței, respingerea categorică a democrației parlamentare, echivalată cu dezbaterele sterile, fără finalitate. Încă din 1922, Mussolini își exprima crezul care avea să însângereze Italia: „Fascismul trebuie să facă un gest de forță și de dominație (...); în 48 de ceasuri de violențe sistematice și războinice

am obținut ceea ce n-am fi obținut în 48 de ani de discursuri și de propagandă. Când violența noastră rezolvă o situație transformată într-o cangrenă, ea este de o înaltă moralitate, e sfântă și necesară”¹⁰.

Ajuns la putere, Mussolini rupe definitiv legăturile cu foștii săi camarazi de dinainte de Primul Război Mondial, reprimându-i cu brutalitate. Fostul militant socialist și director al cotidianului *Avanti* parcurge rapid etapele de la *statocrație* la *monocrație*, instituind din 1928 Marele Consiliu al partidului său, un fel de organ suprem al regimului (în multe privințe cu un rol asemănător Biroului Politic al partidului bolșevic) pus la discreția Duceului. De altfel, așa cum aprecia un fost prim-ministru italian, Francesco Nitti, statul fascist în Italia „este numai expresia unui partid, iar partidul este la ordinele absolute ale șefului său”¹¹.

3. Nu întâmplător, viitorul dictator fascist al Germaniei, Adolf Hitler, își luase ca model în perioada ascensiunii sale pe Mussolini. Declarându-se de la început ca adversar al „dictatului” de la Versailles, dar și al bolșevismului rus, Hitler se va inspira, deopotrivă, din experiența fasciilor italiene, dar și din ampla desfășurare de forțe

⁹ Prélôt, Marcel (1936), *L'empire fasciste*, apud Negulescu, P.P., *Destinul omenirii*, Editura Nemira, 1994, p. 315.

¹⁰ *Ibidem*, p. 286.

¹¹ *Ibidem*, p. 326.

din URSS sub steagul partidului unic și al unui singur conducător atotputernic. „Slavii uniți cu doctrina proletariatului sunt cea mai periculoasă forță din lume. Vă rog să vă gândiți numai la rezerva umană și la bogăția de materii prime care stau la dispoziția lui Stalin”¹², afirmase Hitler în discuțiile cu șeful unui ziar conservator german pe care voia să-l atragă de partea sa.

Hitler dorea să uzeze de forța uriașă a proletariatului german, dar de o manieră și într-un spirit diferite de cele împărtășite de Internaționalele socialistă sau comunistă ale vremii. Pentru a-și atinge mai ușor scopurile, Hitler va căuta să acapareze și să pună la dispoziția național-socialismului simbolistica adversarilor săi ideologici cărorora le admira grandoarea, precum și forța organizatorică și de atracție: mai întâi steagul de culoare roșie și zvas-tica, semn unic distinctiv pentru mișcarea nazistă; apoi mitingurile, mai ales cel anual pentru a marca ziua Reich-ului, care au luat „proportii gigantice” odată cu preluarea puterii de către Hitler; transformarea Zilei de 1 Mai într-un Festival Național al Frăției ca simbol al unei noi solidarități naționale sub regimul nazist ș.a.m.d.¹³. În acest fel, naziștii au obligat sindicatele să formeze împreună un *front unic*

al muncii naționale, opozanții la acest proiect fiind arestați.

După mai vechea și experimentata metodă a bolșevicilor, Hitler va suspenda în 1933 drepturile fundamentale ale cetățenilor garantate de Constituția de până atunci. Pe această bază, grupul comunist din Reichstag va fi arestat, la fel ca și numeroși social-democrați și oameni politici sau intelectuali cu vederi de stânga, iar presa de stânga va fi și ea suprimată sau suspendată. La scurt timp, comuniștii vor fi declarați în afara legii, iar un număr mare de social-democrați, inclusiv parlamentari, sunt trimiși în lagăre, înainte ca și ei să fie dizolvați ca partid, alături de alte formațiuni politice care nu aderaseră la doctrina nazistă. A doua zi după moartea președintelui, mareșalul von Hindenburg, survenită la 2 august 1934, Hitler concentrează toate puterile în mâinile sale, contopind atribuțiile șefului statului și ale șefului guvernului într-o singură mână. Hitler își asumă titlul de conducător (Führer) și devine dictator pe viață. De la 16 octombrie 1934, membrii cabinetului de miniștri, care jurau până atunci credință Constituției, sunt obligați să jure credință „lui Adolf Hitler, Fuhrer-ul Reich-ului și al poporului german”. Sub condu-

¹² Podkwinski, Marian, *Hitler și Arhanghelii morții* (traducere din polonă de Nicolae Mares), Editura Hiperion, Cluj-Napoca, 2001, p. 138.

¹³ Kertzer, David I. (1988), *Ritual, politică și putere*, Editura Univers, București, 2002, p. 180-184.

cerea lui Hitler, partidul național-socialist devine „mandatar unic al poporului german”, așa cum pretindeau și bolșevicii pentru Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. În Germania, afirma Goebbels, șeful propagandei naziste, „nu mai pot exista raporturi și situații care să nu fie conforme cu punctul de vedere național-socialist”¹⁴. Statul totalitar național-socialist devenise astfel atotputernic peste întreg poporul german. Pe lângă *purificarea politică*, pe care o practicau și bolșevicii, Hitler a mai pus naziștilor un obiectiv – *purificarea rasială*, care va conferi o coloratură aparte național-socialismului.

Ajunse la putere prin violență și sloganuri populiste – promițând pe plan intern ordine, stabilitate, prosperitate

și renaștere națională, iar pe plan extern revizuire a deciziilor învingătorilor în Primul Război Mondial –, fiecare dintre cele trei regimuri totalitare (bolșevic, fascist și nazist) se pregăteau din start pentru revanșă printr-un război ucigător, de expansiune, considerat inevitabil. Acuzată de susținerea proiectului pacifist al securității colective simbolizat de Societatea Națiunilor, dar și de demagogie parlamentară și de trădare a intereselor poporului, social-democrația a fost supusă presiunilor exterminatoare deopotrivă de bolșevismul leninist și stalinist, de fascismul italian și de național-socialismul german. Nu doar în URSS, Italia și Germania, ci în cea mai mare parte a Europei interbelice.

¹⁴ Negulescu, P.P., *op. cit.*, 438.

Social-democrația europeană: între criza economică și criza guvernării

Bogdan Fartușnic

Cuvinte cheie: social-democrație, criza economică, guvernarea în Europa, Parlamentul European, Partidul Socialiștilor Europeni

CRIZA ECONOMICĂ, SURSA DIFICULTĂȚILOR POLITICE

În perioada recentă de timp, principala temă abordată în discursul politic și electoral a fost criza economică. Toate subiectele care fac parte în mod obișnuit din astfel de dezbateri (crearea de noi locuri de muncă și combaterea șomajului, măsuri adoptate pentru protecție socială, asigurarea investițiilor și a creșterii economice, îmbunătățirea condițiilor din sistemele de sănătate și educație etc.), au trebuit adaptate și analizate în noul context al crizei economice globale. Dificultățile actuale își au originea în anul 2007 în Statele Unite ale Americii, la început sub forma unei crize financiare provocată de nivelul prea mare al creditelor neperformante acordate de unele dintre cele mai importante instituții bancare nord-americane. Într-o perioadă relativ scurtă de timp, din ce în ce mai

multe state europene au început să resimtă problemele cauzate de lipsa lichidităților și de afectarea circuitului piețelor de desfacere. Consecința ușor de anticipat a intrării celei mai mari economii a lumii, Statele Unite, într-o perioadă de scădere și instabilitate nemaîntălnită de la Marea Depresie din 1929, a fost transformarea crizei financiare într-o criză economică globală. Fără excepție, statele europene au fost atinse, într-o măsură mai mică sau mai mare, în mod direct sau indirect, de efectele crizei, contracararea acesteia și revenirea cât mai rapidă la o evoluție pozitivă a produsului intern brut, devenind principalele teme ale campaniilor electorale care s-au desfășurat din momentul debutului crizei până în prezent.

În cadrul teoriei economiei de piață de tip occidental, conceptele de stagnare și recesiune sunt

operaționalizate drept evenimente cu periodicitate variabilă, dar a căror manifestare este inevitabilă. Prin urmare, după Al Doilea Război Mondial, toate statele europene cu economie liberă au cunoscut de mai multe ori efectele unor asemenea fenomene. Criza care a debutat în Europa la mijlocul anului 2008 reprezintă însă un eveniment ieșit din comun, din cauza gradului de răspândire, a nivelului de afectare a economiei și a duratei foarte lungi. Experiența anterioară acumulată cu ocazia altor perioade de stagnare sau recesiune, arată că din punct de vedere politic și electoral, partidele care au propus soluții tipice social-democrației, au avut șanse mai mari să obțină susținerea populară, comparativ cu partidele cu discurs inspirat din ideologia liberală sau cea conservatoare. În astfel de perioade valorile social-democrației moderne par să ofere cetățenilor cele mai potrivite răspunsuri pentru redresarea rapidă a situației sociale și economice. Egalitatea șanselor, protecția socială extinsă, existența unei forme limitate de intervenție a statului în economie, stabilirea unei ierarhii sustenabile a salariilor, pornind de la un venit minim garantat decent, reprezintă principii fundamentale ale social-democrației moderne, o viziune care în multe state se mai deosebește doar la nivel de detaliu de ideologia liberală sau de cea creștin-democrată. Criza economică din ultimii ani a avut însă efecte politice greu de anticipat, o analiză

a situației în care se află în prezent partidele social-democrate din statele membre ale Uniunii Europene, relevând o stare de fapt într-o oarecare măsură diferită față de cea la care ne-am fi așteptat.

SOCIAL-DEMOCRAȚIA ȘI GUVERNAREA ÎN EUROPA

La o primă privire de ansamblu asupra situației politice din cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, Croația devenind stat component cu drepturi depline de la 1 iulie 2013, se poate observa că partidele cu orientare social-democrată sunt la putere, sub o formă sau alta, în 17 state. Această stare de fapt este remarcabilă având în vedere că social-democrații dețin majoritatea parlamentară în cazul a doar 12 țări din Uniunea Europeană. În același timp, este important de subliniat că dintre statele cu un cuvânt greu de spus la nivel european și global, doar Franța (prin intermediul președintelui François Hollande) și parțial Italia (cu recent alesul prim-ministru Enrico Letta, aflat la conducerea unui cabinet format printr-o largă coaliție), mai sunt guvernate de reprezentanți ai social-democrației. În Franța, Partidul Socialist deține majoritatea absolută a mandatelor din Adunarea Națională (camera inferioară a Parlamentului) și mai mult de 36% dintre locurile Senatului francez (camera superioară). Într-o situație asemănătoare se află și Partidul Democrat din Italia,

cu 47% din locuri ocupate în Camera Deputaților și 35% în Senatul Republicii Italiene, valori care îi asigură detașat poziția de cel mai important din țară. Nu trebuie însă trecut cu vederea faptul că celelalte două mari puteri politice și economice ale Europei, Germania și Marea Britanie, sunt conduse de lideri ai unor partide care aparțin altor orientări ideologice. Prin urmare, chiar dacă social-democrații sunt în continuare bine reprezentați în structurile de putere ale statelor din Uniunea Europeană, ei au înregistrat un regres vizibil în țările cele mai puternice, care stabilesc cursul politicii la nivel continental. Următoarele alegeri naționale prezidențiale sau parlamentare vor oferi o imagine mai clară dacă tendința actuală se va păstra sau vor fi consemnate modificări ale polurilor de putere, așa cum s-a întâmplat recent în cazul Franței.

În prezent, partidele cu orientare social-democrată dețin majoritatea parlamentară și funcții de importanță majoră (președinte sau premier) în mai multe state ale Uniunii Europene. În Austria, Partidul Social Democrat a obținut majoritatea mandatelor din Consiliul Național (camera inferioară a Parlamentului) la ultimele alegeri legislative. De asemenea, este partidul din care provin președintele țării, Heinz Fischer și primul-ministru, Werner Faymann. Malta și Slovacia sunt două dintre statele Uniunii Europene unde partidele social-democrate au cea mai mare influență pe scena politică inter-

nă. Partidul Laburist din Malta deține majoritatea absolută în Parlamentul unicameral (peste 56% dintre mandate) și oferă premierul statului insular, în persoana lui Joseph Muscat. Și în Slovacia se înregistrează o situație foarte asemănătoare, Partidul Social Democrat câștigând majoritatea absolută în Parlamentul unicameral la ultimele alegeri (mai mult de 55% dintre mandate). În aceste condiții, bineînțeles că premierul Robert Fico provine din rândurile sale. Partidul Social Democrat din Lituania nu deține o majoritate parlamentară la fel de confortabilă ca în cazul țărilor menționate mai sus, dar reprezintă principala forță politică a statului baltic, liderul său, Algirdas Butkevicius, ocupând funcția de prim-ministru. Și în cazul celui mai recent membru al Uniunii Europene, Croația, se poate afirma că Partidul Social Democrat deține toți poli de putere politică, o majoritate detașată în Parlamentul unicameral (aproape 40%), funcția de prim-ministru datorită conducătorului său, Zoran Milanović și funcția de președinte al țării în persoana lui Ivo Josipović. În mod cert nu puteam omite și situația cea mai familiară nouă, Partidul Social Democrat din România fiind liderul unei coaliții cu o majoritate absolută zdrobitoare în ambele camere ale Parlamentului. De asemenea, președintele partidului, Victor Ponta, deține funcția de premier al guvernului României.

Utilizarea diverselor mecanisme ale democrației parlamentare, cum ar

fi alianțele sau coalițiile între mai multe forțe politice, poate duce la apariția unor fenomene aparent paradoxale, de exemplu participarea la guvernare chiar în situația aflării în minoritate parlamentară sau rămânerea în opoziție în ciuda ocupării majorității locurilor Parlamentului. Un astfel de caz poate fi întâlnit în prezent în Letonia, unde *Polul Armoniei* (o alianță de centru-stânga) ocupă majoritatea locurilor din Parlamentul unicameral al țării, dar nu a reușit să numească un premier din rândurile sale. Și în Republica Cehă, Partidul Social Democrat deține majoritatea locurilor în ambele camere ale Parlamentului, în Senat beneficiind chiar de majoritate absolută, dar nu a putut să formeze o alianță de guvernare. Într-o situație asemănătoare se află și Partidul Laburist din Marea Britanie, care deține aproape 40% din mandatele Camerei Comunelor (camera inferioară a Parlamentului britanic) și ocupă majoritatea locurilor din Camera Lorzilor (camera superioară), dar cu toate acestea, a rămas doar în postura de cel mai important partid al opoziției. Una dintre cele mai elocvente imagini ale modului în care principalul partid al țării poate să nu participe la guvernare, este oferită de Partidul Social Democrat din Suedia. De la fondarea sa în 1889 acesta a reprezentat cea mai puternică forță politică a statului scandinav, obținând cel puțin 40% dintre voturile exprimate la toate alegerile parlamentare organizate între 1930 și

1990. În prezent însă, chiar dacă ocupă în continuare cele mai multe locuri ale Parlamentului unicameral suedez, Partidul Social Democrat trebuie să se consoleze cu statutul de principală forță de opoziție.

În sens contrar, există în Uniunea Europeană și partide social-democrate care participă la guvernarea statelor din care provin, în ciuda faptului că nu dețin majoritatea parlamentară. În Slovenia, de exemplu, președintele Borut Pahor provine din rândul social-democraților, chiar dacă partidul care l-a susținut reprezintă doar a treia forță politică a țării și a obținut puțin peste 11% dintre mandate la ultimele alegeri parlamentare. O situație similară întâlnim și în cazul Estoniei, președintele statului baltic, Toomas Hendrik Ilves, fiind susținut de Partidul Social Democrat, care ocupă doar locul patru în ordinea mandatelor obținute în Parlamentul eston la ultimele alegeri legislative. Pentru o înțelegere exactă a cadrului instituțional care se aplică în cazul celor două țări menționate, trebuie precizat că funcția de președinte are exclusiv un caracter simbolic, fiind lipsită de orice putere executivă.

Spre deosebire de situațiile prezentate mai sus, există și exemple de partide social-democrate din Uniunea Europeană care dețin funcții de maximă putere decizională în statele din care provin, chiar dacă nu au obținut cel mai mare număr de mandate la alegerile parlamentare. În acest sens

se poate menționa Partidul Socialist din Belgia, care având sub 20% dintre locuri în fiecare dintre cele două camere ale legislativului belgian, a reușit să formeze un guvern de coaliție cu social-democratul Elio Di Rupo în funcția de prim-ministru. O situație politică asemănătoare putem constata și în cazul Danemarcei, unde social-democrata Helle Thorning-Schmidt conduce din funcția de prim-ministru un guvern de coaliție. În Parlamentul unicameral danez, Partidul Social Democrat ocupă locul secund după numărul de mandate, obținând 25% dintre voturile exprimate la ultimele alegeri legislative.

Sunt consemnate și cazuri în care partidele social-democrate nu reprezintă principalele forțe politice ale statelor din care provin, dar în urma participării într-o coaliție parlamentară, au obținut intrarea la guvernare, fără a deține însă poziția de prim-ministru. Este situația pe care o regăsim în Finlanda (Partidul Social Democrat este al doilea după numărul de mandate din Parlamentul unicameral), Luxemburg (Partidul Socialist al Muncitorilor ocupă locul secund în Parlamentul unicameral) și Olanda (Partidul Laburist se situează pe poziția a doua ca număr de locuri ocupate în ambele camere ale Parlamentului). Un caz special de coaliție realizată exclusiv din necesitatea asigurării unei majorități stabile, îl regăsim în Grecia, unde alianța de centru-dreapta *Noua Democrație* a fost nevoită să

se alieze la guvernare cu *Mișcarea Socialistă Panelenică (PASOK)*. Au existat două rațiuni principale pentru formarea acestei coaliții foarte puțin dorită de ambele părți. În primul rând situația economică dezastruoasă în care se află Grecia obligă existența unui Guvern puternic cu o susținere stabilă în Parlament, creditorii externi ai țării condiționând acordarea ajutoarelor financiare cu acest aspect. A doua cauză este reprezentată de lipsa alternativelor pentru construcția unei coaliții viabile în Parlamentul elen, alianța *Noua Democrație* care a câștigat detașat ultimele alegeri parlamentare, având la dispoziție parteneri de tipul *Coaliția Stângii Radicale – Frontul Social Unit (SYRIZA)* sau *Zori de aur*, un partid de extremă dreaptă, cu declarate înclinații ultranaționaliste și rasiste. În aceste condiții a devenit firească participarea la guvernare a *PASOK*-ului, chiar dacă partidul prezintă doar a trei forță politică a țării după numărul de mandate deținute în Parlament, obținând mai puțin de 10% dintre voturi la ultimele alegeri pentru legislativul grec.

În Uniunea Europeană există și state în care partidele social-democrate au o influență destul de redusă pe scena politică, în principal din cauza rezultatelor electorale modeste. Este cazul Ciprului, unde *Mișcarea pentru Democrație Socială* ocupă doar locul patru în ierarhia mandatelor din Parlamentul unicameral, în urma obținerii a aproape 9% dintre voturi la

ultimele alegeri. Și în Republica Irlanda, Partidul Laburist nu reușește să treacă pragul de 20% în niciuna dintre cele două camere ale Parlamentului. În Ungaria, chiar dacă Partidul Socialist reprezintă a doua forță politică a țării, el ocupă doar 12% din locurile Parlamentului maghiar. Prin urmare, poate desfășura doar o palidă activitate de opoziție în fața majorității parlamentare și guvernamentale cu doctrină de dreapta sau, potrivit unor analiști, chiar de extremă dreapta. În țări precum Bulgaria, Portugalia sau Spania, partidele social-democrate se află temporar în opoziție, ele având o susținere de peste 30% în parlamentele respectivelor state. Nu același lucru se poate spune și în cazul Poloniei, unde principala formațiune social-democrată, *Alianța Democratică a Stângii*, se află într-o situație catastrofală din punct de vedere electoral. La ultimele alegeri parlamentare a obținut doar 5,4% dintre mandate în Sejm (camera inferioară) și nu a reușit să câștige nici măcar un mandat în Senatul polon (camera superioară). Aceste rezultate fac din Polonia statul membru al Uniunii Europene în care partidele social-democrate au cea mai redusă influență asupra vieții politice.

SOCIAL-DEMOCRAȚIA ÎN PARLAMENTUL EUROPEAN. PARTIDUL SOCIALIȘTILOR EUROPENI

La nivelul Parlamentului European, partidele naționale de orientare social-democrată sunt reunite în ca-

drul Partidului Socialiștilor Europeni (PES) care la rândul său formează, împreună cu alte trei partide naționale neafiliate PES, grupul parlamentar al *Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților*. La momentul actual, potrivit datelor disponibile pe pagina de internet a Parlamentului European, alianța social-democraților ocupă 195 de locuri din totalul de 764, reprezentând 25,5%. Astfel, *Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților* se situează pe locul secund în instituția europeană după numărul de mandate, în urma *Partidului Popular European* care deține 275 de locuri, adică 36%. Din punct de vedere al statelor care sunt reprezentate de cel mai mare număr de europarlamentari socialiști, se poate constata că Germania și Spania cu câte 23 de membri ocupă prima poziție, urmate de Italia cu 22 de membri. Grupul social-democraților mai primește delegații numeroase din Franța și Marea Britanie, fiecare cu câte 13 reprezentanți și din România, cu 11 membri aleși. La polul opus se situează Estonia, Letonia și Luxemburg cu un singur europarlamentar social-democrat. Pentru a contextualiza aceste date, trebuie luat în considerare faptul că numărul total de reprezentanți pe care îi poate trimite fiecare țară în Parlamentul European, este determinat de mărimea populației. Pe baza acestui principiu s-a decis ca Germania să beneficieze de cel mai mare număr de europarlamentari (99), iar Cipru, Estonia,

Luxemburg și Malta, să dețină cei mai puțini membri (6). Independent de situația prezentată anterior, se poate afirma că statele în care partidele cu orientare social-democrată au o pondere electorală ridicată la alegerile naționale, sunt reprezentate de un număr mai mare de europarlamentari aparținând grupului *Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților*. Această constatare poate oferi o explicație pentru faptul că una dintre țările cu cel mai mic număr de locuitori, Malta, este reprezentată de patru europarlamentari social-democrați, la fel ca Bulgaria sau Ungaria și mai mulți decât în cazul Republicii Irlanda, Lituaniei, Olandei sau Finlandei, state cu o populație net superioară.

O scurtă analiză a numărului de mandate aflate în posesia social-democraților europeni, de la introducerea alegerilor directe pentru desemnarea componenței Parlamentului European în 1979 și până în prezent, ne dezvăluie o imagine cel puțin îngrijorătoare pentru acest grup europarlamentar. Astfel, în legislatura 2009-2014, Partidul Socialiștilor Europeni deține cel mai redus procent de locuri în Parlamentul European din toată istoria acestuia. Consecința directă a scăderii numărului de mandate deținute este diminuarea capacității de influențare și promovare a propriilor proiecte, în cadrul instituției europene. Din cauza acestei situații, soluțiile, valorile și principiile social-democrate sunt mai puțin vizibile comparativ cu

cele ale creștin democraților și conservatorilor. Mai mult decât atât, începând cu legislatura 1989-1994 se observă o scădere permanentă a procentului mandatelor deținute de socialiști, de la peste 40% în perioada respectivă la valoarea actuală de 25,5%. Având în vedere implicațiile acestor date statistice, următoarele alegeri organizate în intervalul 22-25 mai 2014 la nivelul întregii Uniuni pentru desemnarea componenței noului Parlament European din legislatura 2014-2019, reprezintă un moment electoral de importanță majoră pentru social-democrația europeană. Succesele recente obținute în alegerile naționale din state precum Franța sau Italia, care posedă un număr mare de europarlamentari, oferă noi speranțe partidelor social-democrate. Nu trebuie uitat însă că efectele crizei economice se fac simțite în continuare în multe dintre statele *bătrânului continent*, prin urmare și intenția de vot a electoratului poate înregistra schimbări spectaculoase într-un interval scurt de timp. Această incertitudine și faptul că sunt primele alegeri europarlamentare organizate după declanșarea cu adevărat a crizei economice (la momentul scrutinului din 2009 aceasta se afla încă într-o fază incipientă), transformă evenimentul electoral într-un subiect foarte interesant de studiu pentru specialiști din domenii precum sociologia, științele politice sau psihosociologia.

Tribulațiile social-democrației în epoca globalizării

Sebastian SIMION

Cuvinte cheie: socialism, piața muncii, statul-providență, internaționala socialistă, Inițiativa pentru Progres Global

« Nos adversaires de Droite se sont plus souvent efforcés de phagocyter nos thèmes qu'ils ne s'en sont distanciés, conscients que nos approches étaient mieux adaptées à l'époque que la leur propre »

L. Jospin

Anul acesta social-democrații germani au celebrat, cu un optimism mai degrabă moderat – având în vedere scorurile mediocre din sondajele de opinie – 150 de ani de la înființarea, de către boemul și talentatul politician și scriitor Lassalle a *Allgemeine Deutsche Arbeiterverein (Asociația Generală a Muncitorilor Germani)*. 150 de ani de când Marx și socialismul marxist au fost contestate de către un personaj pentru care internaționalismul era inutil câtă vreme muncitorii fiecărei națiuni nu-și vor fi găsit propriul drum spre socialism.

Paradoxal, pornind de la critica operată la adresa lui Marx de către un naționalist ardent și un etatist convins, așa cum era Lassalle – pentru care socialismul va putea reforma societatea doar de sus în jos și numai prin cucerirea electorală de către muncitorime a instituțiilor statului – socialismul democratic european își va fi găsit propria-i cale de exprimare, trecând prin revizionismul bernsteinian și prin separarea clară – mai ales după revoluția din Rusia anulului 1917 – de socialismul marxist (leninist ori stalinist) și de instrumentele internaționaliste ale acestuia. Profetic, Bernstein, în *Socialismul teoretic și social-democrația practică* (1899), a anunțat incapacitatea marxismului de a se reforma și a se ridica peste reziduurile utopice ale credinței în iminentul apocalips al capitalului și în parea acestuia, revolu-

ția proletară universală, preferând fețișismului *Manifestului Comunist* strategia organizării politice a muncitorimii și calea preluării graduale a puterii politice în interiorul spațiului politic oferit de legislația și de normele constituționale ale democrației liberale. Fără îndoială că scopul final rămânea până la un punct același, respectiv înlocuirea unui mod de organizare al societății prin altul, dar **utilizând pentru aceasta dobândirea drepturilor și nu interzicerea lor.** „*Acest model este mai puternic decât modelul revoluției în care prejudecata și orizontul limitat al mării mase a poporului apar ca un obstacol în fața progresului social și oferă avantaje mai mari în crearea unor aranjamente economice durabile; cu alte cuvinte este mai bine adaptat la o activitate social-politică pozitivă*” (Bernstein).

Deschis spre pragmatism și însușindu-și ca metodă reformismul, revizionismul bernsteinian va influența socialismul francez, Millerand, Malon și Jaurès, în al lor *Program de la Saint-Mandé* optând pentru cucerirea puterii prin sufragiu universal și prin acțiune politică parlamentară. Socialismul devine astfel indisolubil legat de Republică, înlocuirea proprietății private cu proprietatea socială devine un produs istoric al muncii organizate, iar revoluția marxistă este considerată contrară idealurilor socialismului: „(Socialismul) *nu va fi dezlanțuirea*

sălbăticiiei, dimpotrivă, va însemna victoria definitivă a civilizației asupra vechilor instincte sălbatice de furt, dominație și distrugere”.

Pentru social-democrație statul era cel care trebuia să furnizeze libertății individuale un cadru egalitar, pentru a asigura cetățeanului nu doar capacitatea de a trăi, dar și un orizont al împlinirii individuale și comunitare. Socialismul secolului XIX-lea a avut ambiții majore în agenda sa de transformare revoluționară a societății: abolirea întreprinderilor private și a proprietății private a mijloacelor de producție și de schimb în favoarea unei organizări sociale a producției (Jean Jaurès) în interiorul căreia statul devine controlorul economiei de piață.

Social-democrația secolului XX, prin intermediul statului providență chiar va fi operat, în varii locuri și cu intensități instituționale diferite, o sinteză între economia administrată și economia de piață. Revizuirea socialismului și luând distanță față de socialismul marxist, intransigent și opac (pentru care social-democrația era mai degrabă *lichidatoristă*, cum ar fi spus omul de pe Lena) socialismul democratic a deschis calea unei lupte pragmatice în vederea ameliorării condițiilor de viață ale clasei muncitoare în interiorul societății capitaliste, prin utilizarea instrumentelor politice ale acestuia, ceea ce desigur va legitima capitalismul (cum vor critica marxiștii) însă

Într-un mod în care ambii parteneri au avut de câștigat. În „*Socialismul*” său Durkheim (1927) va evidenția identitatea precumpănitor reformatoare și nu revoluționară a social-democrației, centrată pe promovarea justiției sociale și a încrederii în perfectibilitatea ordinii sociale. Garantarea coeziunii sociale prin reducerea inegalităților, stimularea muncii ca mijloc de câștig și de bunăstare economică, promovarea reformelor favorabile armonizării societății au reprezentat tot atâtea reușite incontestabile ale socialismului constructiv, așa cum au reprezentat principalele axe valorice ale programelor politice ale partidelor social-democrate de pretutindeni.

Sigur, evoluția social-democrației nu a fost simplă, eforturile de organizare politică fiindu-i afectate pe de o parte de concurența ideologică a stângii marxiste (și ulterior a „socialismul real” aglutinat în jurul unei Moscove dispunând de resurse importante) și, pe de altă parte, de modul în care a evoluat istoria umanității (cele două războaie mondiale, criza din 1930, anii înghețați ai bipolarismului etc.).

Criza anilor treizeci va impune o direcție ireversibil reformatoare (în statele în care fascismul sau alte variante totalitare nu controlau deja puterea); mai mult decât în perioada anterioară trebuiau găsite mijloacele cele mai bune de a gestiona capitalismul fără a-l aboli – chiar dacă acest lucru

va fi însemnat și acceptarea intervenționismului statului în economie ca și extinderea „compromisului” cu liberalismul. Până la acel prag (1930) partidele socialiste nu au găsit un termen mediu între politicile sociale și politicile economice prizoniere dogmelor liberale. Aprobarea graduală a intervenției statului în economie, legitimată de keynesismul finalului deceniului patru al secolului al XX-lea a însemnat și acordul social-democrațiilor la renunțarea parțială la definirea socialismului în principal prin obiectivul “naționalizării” (prin adoptarea unor politici capabile de a veni cu remediile necesare crizei capitalismului socializând parțial investițiile și reducând astfel inegalitățile sociale). Evoluția s-a întâmplat la început în țările scandinave (începând cu alegerile din 1932 din Suedia) pentru a se răspândi, după 1945, în toate țările occidentale, partidele socialiste la putere sau chiar în opoziție – prin influența lor socială – identificându-se cu marile reforme care au dat naștere statului social și celor “*trei decenii glorioase*”. Această evoluție a socialismului democratic a avut a face față unor contexte diverse în diferitele țări europene și nu numai, între care modul de relaționare cu sindicatele sau prezența sau nu a unor importante partide comuniste influențate de marxism au ocupat un rol semnificativ.

Anii '60 vor fi martorii extinderii și dezvoltării modelelor social-democrate într-o bună parte a Europei – notabil în Germania, Austria, și în grupul celor cinci țări nordice. Acestea din urmă, mai ales, vor dezvolta un model specific, de un remarcabil succes, reușind să asigure deopotrivă creștere economică, un șomaj minim și o calitate a vieții deosebită – toate acestea în interiorul unor societăți de un egalitarism fără precedent în istorie. „Modelul nordic” a reprezentat un punct de referință pentru stânga democratică europeană, inclusiv pentru aceea descinzând din partidele comuniste ale fostului lagăr sovietic care, cel puțin în perioada de început post '89, au crezut – unele dintre ele – că pot importa respectivul model (mai mult ca substituit ideologic în lipsa unui model propriu). Evident, era o opțiune hazardată care nu avea cum să reușească, fiecare model nordic formând un tot unitar în sine, caracterizat de o situație de echilibru în care părțile angrenate sunt solidare, contribuind în egală măsură la generarea stabilității. Nu se putea importa *flexicuritatea* daneză, sistemul educativ finlandez sau asigurările sociale suedeze fără a avea și celelalte elemente care să asigure funcționalitatea modelului. Împrumuturile în bloc nu sunt posibile, încercarea de a reforma global societatea cu modele împrumutate eșuează în fața rezistenței propriilor

tradiții și evoluții. Dintre ideile modelului nordic, tripartitismul (colaborarea strânsă între patronate, sindicate și guvern) este poate cea mai cunoscută și adoptată, deși nicăieri în afara spațiului nordic nu a produs rezultate identice. În spațiul scandinav tripartitismul a funcționat pentru că fiecare dintre actorii implicați a avut convingerea că toți pot câștiga sau toți pot pierde, statul contribuind la păstrarea echilibrului prin diverse pârghii (susținerea programelor de reconversie, politicile de taxare etc.). În țările nordice instituțiile implicate în funcționarea pieței muncii au convenit să ajute *statul-providență* excepțional de bine dezvoltat, această mutualitate fiind până la urmă cheia succesului. Printr-un efort de solidaritate sau din motive care țineau de siguranța lor personală votanții au susținut partidele care, în programele de guvernare, aveau cuprinse prestații sociale generoase și universale – aceasta a fost regula care a funcționat o bună perioadă de timp. Evident, elogiile aduse modelului nordic nu aveau cum să nu fie acompaniate și de critici pe măsură venite mai ales din zona anglo-saxona: egalitatea și securitatea socială reprezintă o piedică în calea inovației, țările nordice beneficiază, fără a plăti și costurile aferente, de eforturilor inovatoare ale țărilor mai puțin egalitare și care oferă o plasă de securitate mai puțin generoasă ș.a.m.d. Critici plau-

zibile, nedemonstrate însă empiric de autorii lor.

O perioadă distinctă s-a deschis începând cu finele anilor '70. Ceea ce părea o criză conjuncturală s-a dovedit a fi, odată cu trecerea anilor, debutul unei schimbări majore, globale, a paradigmei economice – modelul social-democrat a fost pus în discuție în punctele lui forte: ocuparea forței de muncă, prestațiile sociale și politicile redistributive. Treptat, social-democrația își va pierde din colosala sa influență socială exercitată după 1945, lumea occidentală fiind traversată de un val al neoliberalismului și de efectele globalizării, între care extinderea influenței capitalului financiar generând, probabil, cele mai defavorabile consecințe pentru „muncă”. Trebuie spus însă că perioada de glorie a social-democrației a fost posibilă în condițiile în care câștigând puterea partidele socialiste au știut să depășească barierele de clasă, aliindu-se cu clasa de mijloc și cu toți cei care le puteau asigura păstrarea pozițiilor electivă, efectul fiind o echilibrare a **agendei transformative** (asumată ideologic) cu **agenda reformativă** (solicitată de societate). Social-democrații au folosit cu succes statul într-o perioadă în care principalul discurs era despre cum trebuie folosit statul pentru a asigura cât mai multă bunăstare. Firește, oricât de bune sau utile ar fi programele reformatoare, în timp

consecințele nedorite nu au putut fi evitate – socializarea mijloacelor de producție a adus cu sine transferul controlului către birocrații centralizate, subminând influențele locale ca și mecanismele democratice. Anii '70 și situația economică dificilă au marcat un impas al keynesismului, social-democrații fiind incapabili de a găsi soluțiile necesare revirimentului, ceea ce a readus în prim plan *laissez-faire*-ul și schimbarea tonului în discursurile publice despre guvernare. Succesul liniei Reagan-Thatcher va fi culminat cu dispariția definitivă a „socialismului real” de tip sovietic și cu câștigarea de către noua dreaptă liberală a „bătăliei culturale”.

Colapsul comunismului nu avea cum să nu influențeze situația social-democrației occidentale, și de această dată acomodarea cu liberalismul oferind soluții, nu însă și o revenire la o autonomie ideologică precum aceea din perioada sa de glorie. Așa va apărea în prim plan, în timp, „*a treia cale*”; dacă revizionismul secolului al XIX-lea a adus cu sine democratizarea socialismului, devenit social-democrație, *a treia cale* va aduce cu sine o liberalizare a social-democrației, transformată mai degrabă într-un liberalism relaxat. Abandonarea reminiscentelor socialismului clasic, acomodarea cu inegalitățile uriașe ale distribuției bogăției (Peter Mandelson), abandonarea vechiului stindard

al „justiției sociale” au trezit critici acide până acolo încât a treia cale va fi considerată drept „*cel mai bun scut al neoliberalismului astăzi*” (Alex Callinicos: *Betrayal and Discontent-Labour under Blair*, 1996), discursul despre prevalența responsabilităților în raport cu drepturile sociale fiind catalogat ca o idee neo-liberală subminând grav discursul stângii despre justiția socială.

A Treia Cale, dincolo de justificările intelectuale de tip Giddens, a reprezentat produsul unei filosofii politice centriste care, urmând strategia „triangulării” verificată de Dick Morris¹ în campania pentru prezidențialele din SUA – **a angajat mijloace conservatoare pentru a atinge obiective liberale**. „*Things Can Only get Better*” sloganul New Labour din 1997 va marca un succes istoric al laburiștilor, reveniți la guvernare după o lungă perioadă de opoziție. Prin preluarea funcției de premier, Blair – alături de Clinton – va reprezenta simbolul în acțiune al acestei formule politice. Relativ la „a treia cale” – ca formulă desemnând alternativa politică – trebuie menționat și că fost utilizată încă din 1935, fiind și numele unei mișcări neutralist-pa-

cifiste inițiate în Olanda prin 1949, în contextul unor dezbateri destul de aprinse pe marginea participării sau nu în NATO.

Scopul lui Blair a fost acela de a modifica configurația politică internă, încercând în linia recomandată de strategii politici amalgamarea ideilor din ambele părți ale spectrului politic. „*A false opposition was set up between rights and responsibilities, between compassion and ambition, between the public and private sectors, between the entreprise economy and the attack on poverty and exclusion*”. Jeff Faux, economist american, observa, la aproximativ doi ani după preluarea puterii de către laburiști, că „*a treia cale*” a devenit atât de încăpătoare încât semănă mai degrabă cu o parcare decât cu o autostradă către o destinație politică definită”. Editorialistul liberal E.J. Dionne (de la *The Washington Post*) plecând de la articolul lui Faux opina că dimpotrivă, prin Blair și Clinton le poți avea pe ambele: și parcare și autostrada. Dincolo de ironiile de acest gen, strategia politică urmată de Tony Blair (și de Bill Clinton) a fost una corectă, prin eliminarea falselor opțiuni ideologice

¹ *Triangulate* – strategie politică de adoptare a unei căi de mijloc între poziția tradițională de partid și cooptarea de elemente din politicile preconizate de opoziție. În politică termenul a făcut carieră odată cu Dick Morris, consilierul lui Clinton în 1994: „*Triangulate, create a third position not just between the old position of the two parties, but above them as well*”. Așa a apărut **Noua Paradigmă**, care se va estompa însă după plecarea de la putere a lui Blair și Schroeder, în 2008 Barack Obama renunțând *de facto* la ea: „*the same old games won't do; triangulating and trimming won't do*”.

ambii reușind să-și surprindă electoral adversarii conservatori. Firește, istoria politică arareori este generoasă până la final cu personajele sale – Blair se va retrace după un deceniu de putere cu o popularitate grav afectată de susținerea SUA în războiul irakian. Fundamentalismul de piață a rămas să guverneze în continuare la nivel mondial. Pentru că „blairismul” și corespondenții săi ideologici au funcționat pe un model care, implicit, a îngustat orizontul social-democrației, scăzând și așteptările electoratului față de aceasta.

DINAMICA INTERNAȚIONALISMULUI SOCIALIST. DE LA INTERNAȚIONALA SOCIALISTĂ LA GLOBAL PROGRESSIVE ALLIANCE

Internaționalismul a reprezentat, fără îndoială, una dintre caracteristicile definitorii ale socialismului. Prima Internațională (1864) și ulterior a doua (1889) au fixat, în congresele lor constitutive și prin activitățile ulterioare, principiile orientative care vor fi ghidat acțiunea politică a partidelor socialiste componente ale secțiunilor naționale. Logica nevoii unei construcții cu vocație internaționalistă a pornit, cum altfel, de la analiza capitalului: caracterul internațional al capitalului, sentimentul ca proletariatul este slab și divizat și că trebuia să-și unească forțele într-un efort constant în direcția păcii și fraternității universale au

justificat demersurile de internaționalizare.

Au urmat anii de criză, de sincope induse de Primul Război Mondial, de construcția URSS și de „purificările staliniste”, fapte care vor fi provocat dislocarea celei de-a Doua Internaționale, care va supraviețui, undeva în obscuritatea evenimentelor care au traversat istoria europeană și mondială între 1923-1940, în varianta unei *Internaționale Socialiste și Muncitorești*, ideologic concurată de variantele „informiste” ale Moscovei (părintele spiritual al celei de-a 3-a Internaționale, comuniste, inițiate în 1919). Totuși, pe această moștenire nu foarte solidă și permanent fragilizată de comunismul internaționalist, Internaționala Socialistă va reveni de o manieră remarcabilă după Congresul de la Frankfurt (1951), dobândind în intervalul anilor '70 un ecou global semnificativ, acest lucru și datorită unor figuri politice emblematice, de tipul lui Willy Brandt. Cu atât mai semnificative au fost eforturile socialismului-democratic de a se manifesta internaționalist cu cât partidele comuniste înfeudate sovieticilor au contribuit permanent – cel puțin până la adoptarea unui curent eurocomunist în Occident – la scindarea mișcărilor socialiste, pretutindeni unde acest lucru servea intereselor Moscovei. Ca și în cazul revizionismului inițial, Internaționala Socialistă a știut a alege pragmatic între cele

trei direcții în care se putea mișca socialismul: național, european și mondial, reușind să păstreze un echilibru al acestor spații de acțiune. Așa cum a știut și să furnizeze o contrapondere doctrinară coerentă comunismului internaționalist, opinând că partidele socialiste și muncitorești nu se pot refugia într-o opoziție permanentă la sistemul capitalist, pentru că oamenii vor judeca socialismul nu după discursuri și dogme, ci după rezultatele concrete, obținute la guvernare.

Internaționala Socialistă a funcționat bine câtă vreme influența social-democrației a fost puternică și a început a fi contestată după transformările aduse de anii '80-'90. Inevitabila schimbare a structurilor sociale, dinamica globalizării, aprofundarea proceselor integraționiste și mai ales noul val al neoliberalismului au redus mult din influența Internaționalei Socialiste, devenită cu timpul mai degrabă un for canonic, steward al unei tradiții glorioase a egalitarismului și *welfare-state*-ului. În acest context, căutarile în direcția unei eficientizări instituționale apăreau ca un lucru firesc (și par să fi rămas în continuare la fel câtă vreme o reformă reală a Internaționalei încă nu a avut loc).

La 22 mai 2013 în contextul celebrării înființării SPD, la Leipzig, un număr de 70 de reprezentanți ai unor partide de stânga au semnat pe un *flipchart* o simbolică adeziune la o re-

formatoare Alianță Progresistă, după ce în ultimii ani nu puține voci au vorbit, sugerat și sperat într-o reformă tranșantă a Internaționalei Socialiste. Alături de partidele europene reunite de PES&SD au venit democrații americani, Congresul Sud-African și ANC-ul din India, într-un efort remarcabil de a expune vocația internaționalistă a acestei construcții. „*Avem nevoie de reguli pentru piețele financiare și pentru bănci și acest lucru nu-l putem pune în practică doar prin efortul nostru*” (al Germaniei) a justificat Sigmar Gabriel, președintele SPD, efortul de cooptare al unui număr cât mai mare de partide în jurul unei formule care cel puțin după cum a fost expusă pare a fi fost gândită și pentru a ajuta electoral SPD la alegerile din septembrie a.c. Alegeri care, așa cum se prefigurează din sondajele de opinie, vor lăsa SPD tot în opoziție.

Revenind la nevoia reformării Internaționalei, a existat speranța unui program reformativ odată cu Congresul de la Cape Town de anul trecut, nu puține voci (*think tank*-uri, publiciști, analiști etc.) solicitând o adecvare a Internaționalei la dinamica partidelor progresiste și la realitățile societăților *hiper-conectate* – în esență s-a spus că vocația internaționalistă trebuie revizuită în sensul înglobării tuturor forțelor progresiste, partide, grupuri de reflecție, parlamentari progresiști și ONG-uri – totul aglutinat într-o re-

țea de coordonare, cooperare în împărțirea resurselor și în dezvoltarea unor strategii electorale capabile de a aduce la guvernare în cât mai multe țări partide progresiste. Mirajul unei resuscitări a succeselor electorale raportate de *new labour & new center* (Clinton-Blair-Schroeder) în varianta unei *Global Progressive Movement* pare încă, cel puțin pentru unii actori politici, posibil. Însă prin renunțarea la *socialism* și prin introducerea unui termen care trimite la o alternativă care să cuprindă socialismul ca pe un element constitutiv, printre altele, toate însă „progresiste”. Nici în acest caz nu avem de a face cu o noutate. În 1948 Earl Warren (guvernator republican al Californiei și apoi șef al Justiției) într-un eseu intitulat *What is liberalism?* scria „*Aș împărți oamenii în trei grupuri – reacționari, progresiști și radicali. În particular țin la termenul ”progressive” nu în mod necesar considerându-l ca o etichetă pentru un partid cât ca și concept. (Progresismul) este distinct față de reacționarism și radicalism fiindcă nici una dintre aceste filosofii nu au fost construite pentru progres. Reacționarii preocupați doar de propria poziție și indiferenți la nevoia de bunăstare a celorlalți vor rezista nevoii de progres în direcția schimbării condițiilor de viață și împlinirii nevoilor umane. Radicalii la rândul lor nu vor progres sperând în eșecul instituțiilor democratice și preluarea lor eventual*

în forma unor tiranii alienate”. Până și Lyndon Johnson, într-un interviu din 1964, spunea „*Vreau să fiu progresist fără a ridica însă ambele picioare de pe pământ în același timp*”.

În 1989 s-a înființat chiar un *Progressive Policy Institut*, un think tank de orientare centrist-liberală care a exercitat o oarecare influență asupra lui Bill Clinton, pe atunci guvernator de Arkansas, în special în creionarea politicilor interne ale administrației acestuia, după câștigarea alegerilor prezidențiale. În sensul sau anglo-saxon progresismul este mai curând un gen de incrementalism, situat deasupra bipolarismului liberal – conservator și în mod cert diferit față de ceea ce înseamnă *progresul* în viziunea socialismului democratic.

Critica este utilă, așa cum și o reformare în acord cu realitățile secolului al XXI-lea este necesară, fiind evident că Internaționala Socialistă reflectă mai curând prioritățile unei perioade apuse, manifestându-se mai mult ca forum de dezbateri decât ca o forță politică globală capabilă să preia și să exprime coerent ceea ce mișcările protestatere de pretutindeni reclamă referitor la politicile de austeritate, la nevoia de a controla fluxurile de bogăție și la nevoia de mai multă transparență și participare civică. Internaționala a eșuat în a se poziționa în centrul mișcării progresiste mondiale, nu mai are relevanță și abia este

vizibilă în politicile globale, deși are un statut aparte la ONU. Liderii săi nu participă la evenimentele majore, în cel mai bun caz doar la congrese și diverse consilii; într-o perioadă de criză globală nu a știut să inițieze acțiuni practice în sensul preluării inițiativei politice globale, singurele eforturi fiind în direcția multiplicării producției de comunicate și *talking-shops*. Consiliile și Congresele produc în serie speech-uri și declarații lipsite de substanță, lipsind și metoda, dar și transparența mai ales în ceea ce privește modul de relaționare cu unele partide venite din zone mai puțin democratice despre care s-a sperat ca vor deveni elemente de democratizare în țările respective – însă unele au devenit ele însele obstacole în calea democratizării, fără ca Internaționala să le impună o revenire la valorile democrației. Un alt lucru reproșat ține de lipsa unor legături instituționale cu țări importante precum SUA, Brazilia, India (deși între membrii IS se număra și partide din respectivele țări). Toate acestea au făcut ca, în aprilie 2011, 29 de lideri și vicepreședinți ai IS să elaboreze un punct de vedere privind reformarea organizației, astfel încât aceasta să redevină vizibilă politic, cu proceduri transparente și democratice, însă demersul nu a avut eoul așteptat. Reformatorii au vizat o Internațională concepută ca o rețea și nu ca o structură rigidă, cu un apa-

rat conceptual extins (și cu includerea unor cauze depășind zona tradițională a socialismului) care să reinventarizeze partidele componente pornind de la consolidarea capacității și integrității acestora. În afară de aceasta au mai existat un număr de inițiative importante: *Conferința liderilor parlamentari progresiști*, organizată sub egida Partidului Democratic italian, însă cu un rol destul de limitat, vizând degajarea unor modalități de extindere a canalelor de comunicare parlamentare; *Inițiativa pentru Progres Global*, proiect elaborat în principal de *Center for American Progress* și *Fundacion Ideas* din Spania, reunind un mozaic important de lideri politici, factori de decizie, oameni de afaceri, strategii politici și membri ai unor *think tank*-uri preocupate de modernizarea societăților din diverse părți ale lumii. Tot o astfel de inițiativă poate fi considerată și constituirea de către PES S&D a *Global Progressive Forum* ca vector de susținere al unei viziuni de centru-stânga asupra globalizării.

Ceea ce s-a întâmplat recent la Leipzig, în luna mai, respectiv Conferința Alianței Progresiste (a doua astfel de reuniune) poate fi pusă în contextul căutărilor menționate deși, cel puțin așa cum reiese din documentele prezentate cu acest prilej, dincolo de asumarea unui set de revendicări generoase în numele nevoii globale de progres nici de această dată nu se va

fi reușit depășirea stadiului declarativ. Este puțin probabil că „internaționalismul de centru” poate fi o opțiune catalizatoare pentru cei care și-au pierdut încrederea în partide, guverne și în general în politică. Obiectivele, așa cum au fost acestea expuse, sunt mult mai modeste decât cele ce ar fi putut rezulta dintr-o revalorificare a marilor idei din tezaurul revoluționar al stângii nemarxiste. S-au evocat mai degrabă anxietăți și speranțe, în condițiile în care prioritar ar fi fost un program concret de preluare a agendei globale. Unul din documentele de bază ale forului nou creat, „*Progressive Alliance: A Network of Progressive Forces for 21st Century*” reunește o sumă de idei generoase, care pot fi însă la fel de bine exprimate și din perspectiva unor actori de centru-dreapta. Comparat, spre exemplu, cu documentul modelator generat de Congresul de la Frankfurt am Main din 1951 pare mai curând o încercare neizbutită de a simula gravitatea în toiul unei petreceri cu arlechini. Ceva mai detaliate sunt

punctele de pe „agenda strategică”, unde întâlnim obiective ce țin, în general, de modul de organizare al viitoarelor campanii electorale și de cooperarea liderilor, partidelor și parlamentarilor progresiști de pretutindeni (dar mai ales a celor din țările dezvoltate). Lucruri utile, care pot fi însă la fel de bine expuse de orice firmă de „spin doctors” cu ceva experiență în campaniile electorale. De partea sa, Internaționala Socialistă, evitând discuțiile esențiale, a elaborat o bulă adresată ereticilor, „*Progressive Politics for a Fairer World*” reiterând glorioasa tradiție a pedestalului, fără a se preocupa și de reparația grupului statuar. Și unii, și ceilalți poate, ar trebui să privească mai profund la istoria socialismului democratic și la modul în care acesta a știut să genereze politici reformatoare, reamintindu-și, în primul rând, că „*Socialismul s-a născut în Europa ca o mișcare de protest împotriva bolilor inerente ale societății capitaliste*”.

Social-democrația românească – pașii spre „a treia cale”

Drd. Andrei Nicolae¹

Cuvinte cheie: ideologii de stânga, social-democrație, socialism, a treia cale, partide, sisteme de partide

INTRODUCERE

Motto: *„Socialismul s-a născut din mila și revolta pe care le trezește în orice inimă umană sensibilă spectacolul, pe cât de dureros pe atât de nedrept, pe care-l reprezintă viața socială de azi: de-o parte mizeria, frigul, foamea, de cealaltă parte bogăția și fastul. Mizerie neîndreptățită fiindcă pământul și oamenii pot produce destul ca să ofere o viață demnă de trăit întregii omeniri.”*

Constantin-Titel Petrescu

Secole de-a rândul, pe scena politică, am asistat la dezbaterea ideilor și a proiectelor de societate, purtată de diverse formațiuni sau lideri care și-au asumat, pe rând, rolul de promotori ai progresului și bunăstării. De fiecare dată în numele poporului, al intere-

sului național și al binelui comun s-au luat decizii ce s-au răsfrânt asupra tuturor cetățenilor și care de nenumărate ori au modificat substanțial viața cotidiană a acestora.

În cadrul disputelor ideologice au reușit să se contureze în mod tradițional trei mari tipuri distincte de viziuni – general acceptate de cei mai mulți cercetători – legate de bunul mers al societății și de construirea unui model de guvernare capabil să asigure progresul economic, pacea socială, respectarea drepturilor cetățenilor, legitimitatea conducătorilor și puterea de a determina specificul relațiilor interstatale la nivel regional sau global. Astfel, pe de o parte a spectrului politic se situau reprezentanții

¹ Beneficiar al Proiectului „Burse Doctorale Pentru o Societate Sustenabilă”, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, 2007-2013

curentelor politice de dreapta (creștin democrații/popularii, conservatorii, partidele de extremă dreaptă), de cealaltă parte se întâlneau reprezentanții curentelor de stânga (socialiștii, social-democrații, laburiștii, ecologiștii, comuniștii), centrul acestui spectru virtual fiind revendicat de curentele politice liberale.

Din multitudinea definițiilor ideologiei elaborate de cercetători în lucrarea de față eu mă voi referi la acest termen în sensul formulat de Pierre Brechon: „Ideologiile sunt sisteme de sens care permit să se acționeze și să se facă mobilizarea pentru acțiunea socială. Ele încearcă să adune sub același standard un ansamblu de indivizi care nu sunt de acord asupra tuturor lucrurilor, dar care acceptă să acționeze împreună pentru aceeași cauză. Mobilizarea ideologică nu este numai rațională, ea judecă în funcție de valori, face apel la afectivitate în susținerea cauzelor bune și denigrarea celor rele” (Brechon 2004:32)

Datorită importanței pe care o au curentele ideologice, cercetătorii în științele politice au încercat în nenumărate lucrări și articole să reliefeze rolul pe care acestea îl joacă în dinamica programelor politice ale partidelor. În acest sens întâlnim două tipuri de abordări privind amprenta ideologilor asupra partidelor, abordarea spațială și abordarea istorică. Prima dintre ele atribuie un rol principal

procedurilor democrației reprezentative în procesul de stabilire/adaptare a programelor politice. În acest caz agenda cetățeanului determină poziționarea partidelor astfel încât acestea să-și maximizeze numărul de susținători – printre primii cercetători care au susținut acest tip de abordare au fost Harold Hotelling (1929) și Anthony Downs (1957) sub forma teoremei alegătorului median.

Abordarea istorică, pe de altă parte, recunoaște capacitatea de adaptare a partidelor la prioritățile agendelor publice, dar consideră că principalul determinant al evoluției ideologice a unei formațiuni politice se poate regăsi în condițiile inițiale, istorice, în care aceasta a luat naștere. Printre pionierii acestei abordări îi regăsim pe Seymour Martin Lipset și Stein Rokkan (1967) și Klaus von Beyme (1985).

Majoritatea lucrărilor referitoare la legătura *ideologii – partide – sisteme de partide* au avut ca baza empirică de studiu statele vest-europene. Acest fapt se datorează, fără îndoială, și ingraterii *cortine* care a blocat orice tentativă de exprimare democratică în Europa de Est până în 1989. Și chiar și după acest an turbulențele tranziției către democrație au făcut extrem de dificilă elaborarea unor studii care să urmărescă relaționarea dintre partidele renăscute în era post-comunistă și viziunile lor ideologice.

În această lucrare vom analiza evoluției partidelor de stânga (socialiste și social democrat) în România post-comunistă. M-am aplecat asupra acestor formațiuni tocmai datorită dificultăților pe care acestea le-au întâmpinat în afirmarea propriei identități doctrinare într-un stat care tocmai se rupsese violent de un sistem politic încadrat în apropierea stângii extreme. Reminiscențele celor aproape 50 de ani de comunism s-au constituit în reale piedici pentru consolidarea unei formațiuni politice cu viziuni apropiate de ceea ce înseamnă stânga europeană. Voi urmări cu precădere evoluția PSDR și PDSR către PSD.

Perioada la care mă voi raporta este cuprinsă între anii 1990 și 2012. Astfel, putem surprinde patru mari etape: perioada restabilirii instituțiilor și procedurilor democratice (1990-1992), perioada tranziției de la un sistem centralizat și autoritar către unul de tip vest-european (1992-2000), perioada reformelor premergătoare aderării la structurile NATO și UE (2000 – 2007) și perioada primilor ani ca membrii cu drepturi depline ai Uniunii Europene (2007-2012). Ultimii 23 de ani au însemnat pentru România o perioadă a schimbărilor societale majore, iar perspectiva integrării euro-atlantice a contribuit și ea din plin la forjarea programelor politice pe care partidele, fie ele la putere sau în opoziție, le-au

supus dezbaterii publice în cadrul a 7 cicluri electorale.

RENAȘTEREA SOCIAL-DEMOCRAȚIEI ÎN ROMÂNIA

Sucesiunea rapidă a evenimentelor ce au urmat căderii regimului condus de Nicolae Ceaușescu părea a fi luat prin surprindere chiar și pe cei mai aprigi contestatari ai acestuia. Văzându-se puși în fața unui vid de putere, cu o populație îmbătată de mirajul libertății, beneficiind de o situație internațională favorabilă și cu o largă paletă de opțiuni ce puteau fi urmate, atât adepții glasnostului cât și reprezentanții reactivați ai formațiunilor politice istorice nu au făcut dovada unei maturități politice în gestionarea acestei situații de criză. Trecând repede peste solidaritatea născută din dorința de înlăturare a unui dușman comun, cei care și-au asumat roluri de conducere în acea perioadă au recurs fără menajamente la atacuri reciproce, privitoare mai ales la legitimitatea însușirii programelor de reconstrucție a societății.

Iată așadar pregătite premisele clivajelor care vor duce la apariția viitoarelor partide politice pe scena politică post-decembristă. Din nefericire însă, se dovedește inaplicabilitatea teoriei clasice a clivajelor enunțată de Lipset și Rokkan, aceasta identificând patru

etape² caracteristice mai degrabă societăților vest-europene și anterioare acaparării estului european de idealurile bolșevice. România sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX, deși cu o întârziere de aproape două secole, a cunoscut doar într-o fază incipientă cristalizarea primelor formațiuni politice pe baza clivajelor propuse de cei doi cercetători menționați anterior. „Diferite din punctul de vedere al circumstanțelor sociale (religie, tip de economie, dezvoltare economică, etnie), societățile din Europa Centrală și de Est seamănă în multe privințe cu cele din vestul continentului; astfel, teoriile dezvoltate pentru spațiile din Vest, sunt aplicabile, cu anumite nuanțări și adaptări.” (Vaida 2003: 21) .

Cele mai multe lucrări referitoare la formarea partidelor politice românești au avut un caracter preponderent istoric. Acest fapt s-a datorat în mare parte inexistenței unei bibliografii adecvate și lipsei unor programe bine definite ale partidelor. (Vaida 2006:21) În acest caz aducem în discuție teoria lui Kitschelt cu privire la clivajele post-comuniste pentru a explica și în situația României reconstrucția sis-

temului de partide. În *The Formation of Party Systems in East Central Europe*, Herbert Kitschelt identifica „trei dimensiuni abstracte de clivaj legate de modul de operare și de rezultatul deciziilor colective: 1. reguli ce specifică cine sunt jucătorii (actorii) cărora le este permis să participe la joc, adică la viața politică; 2. regulile de joc pe care actorii trebuie să le respecte; 3. resursele de care dispun actorii pentru a putea participa la decizii” (Kitschelt 1992) .

Anul 1990 aduce în fruntea valului revoluționar o serie de *jucători*³ din eșalonul doi al fostului Partid Comunist Român, cadre care se opuneau dictaturii familiei Ceaușescu și doreau reformarea sistemului. Pe lângă aceștia, legitimați de participarea la răsturnarea puterii, își fac apariția supraviețuitorii aparatului represiv, legitimați de apartenența la vechile structuri de partide anterioare anului 1947. În privința *regulilor*⁴ de joc, toți actorii au căzut de acord la acel moment că acestea trebuie să fie democratice, însă dificultatea a venit atunci când regulile democratice trebuiau puse în practică. Pe de o parte frica de reve-

² Clivajul *centru-periferie*, clivajul *religios*, clivajul *urban-rural* și clivajul *economic* (Lipset și Rokkan menționează patru perioade diferite corespunzătoare celor patru clivaje: 1. Reforma și Contra Reforma (sec. XVI-XVII); 2.Revoluțiile naționale (după 1789); 3. Revoluția industrială (sec. XIX-XX) și 4. Revoluția bolșevică din Rusia.(1917). (Lipset și Rokkan 1967)

³ Voi folosi acest termen diferit de accepțiunea lui Kitschelt, prin jucători înțeleg aici politicieni.

⁴ Din nou în mod diferit de Kitschelt, prin *regulile jocului* înțeleg un set de principii și cutume, reglementate sau nereglementate normativ, dar care asigură un cadru democratic desfășurării competiției politice și activității instituțiilor statului.

nire a vechii orânduiri și de securitate, pe de altă parte lipsa de experiență, au determinat persistența unui climat de neîncredere și suspiciune care a zădărnicit eforturile de dialog și negociere între pretendenții la putere. *Resursele*⁵ au constituit inevitabil un alt motiv de conflict, deoarece ele erau produsul fostului regim, iar cei care au avut acces la cea mai mare parte a lor au fost, cum era de așteptat, tot cei care avuseseră legături cu vechea structura administrativă, majoritatea grupați sub umbrela Frontului Salvării Naționale (înființat ca partid politic la 23 ianuarie 1990).

De Waele a propus trei clivaje specifice societăților post-comuniste. Primul dintre ele vizează tranziția economică și îi opune pe *maximaliștii minimaliștilor*. Maximaliștii sunt suporterii unei tranziții rapide și totale, pe când minimaliștii favorizează o tranziție treptată fără șocuri. Cel de-al doilea se referă la dimensiunea *autoritar-democratică*, diferențiind formațiunile favorabile regimului democratic de cele potrivnice. Iar cel de-al treilea și ultimul caracterizează inevitabila diferențiere între *comunism-anticomunism*. (Vaida 2006:26)

Referitor la cazuri ce ar putea fi similare cu cel al României, în continuarea lui Kitschelt, teoreticianul

german Klaus von Beyme afirmă: „Pe măsura ce – în faza de consolidare a democrației – sistemele de partide s-au stabilizat din ce în ce mai mult, s-au și reordonat împreună cu clivajele lor culturale, etnice și religios-seculare într-un grad din ce în ce mai mare conform schemei stânga-dreapta caracteristică Occidentului” (von Beyme 2000). Însă din ce în ce mai multe voci avizate se pronunță în favoarea unei interpretări mai complexe a noțiunii-stânga-dreapta, existența unei singure axe pentru clasificarea ideologiilor fiind puternic contestată.

De remarcat este că deși, deja parte a unui grup distinct față de democrațiile vest europene, România se diferențiază, într-un mod negativ din păcate, și în rândul fostelor țări comuniste. „Realitatea politică românească post-comunistă (inclusiv în ceea ce privește social-democrația) își găsește origini cât și explicații, pe de o parte, în evoluția și natura totalitarismului de tip comunist românesc, iar pe de alta parte, în modul specific în care regimul comunist a fost răsturnat în România, în urma unei revoluții violente.”⁶

Prima formațiune de orientare socialistă din România s-a înființat în ultima decadă a secolului XIX-lea sub numele de Partidul Social Democrat

⁵ Mă refer aici la resursele materiale (imobile, logistică) și financiare.

⁶ Extras din lucrarea intitulată „110 ani de social democrație în România” prezentată de Institutul Social Democrat „Ovidiu Sincai” în 9 iulie 2003 la Congresul Național al PSD, p. 26.

al Muncitorilor din România. Acesta a avut în fruntea lui și în rândurile intelectuali entuziaști care au încercat prin numeroase alocuțiuni parlamentare și publicații să lupte pentru dreptatea socială și ușurarea condițiilor de muncă. Partidul însă a cunoscut o viață politică scurtă, întrucât prin istorica „trădare a generoșilor” s-a auto-desființat, liderii săi trecând la Partidul Național Liberal. Premisele unei noi formațiuni de stânga se creează în 1905 și se concretizează abia în 1910 prin înființarea la București a Partidului Social Democrat. Evoluția acestuia pe scena politică până la fatidicul an 1948 a fost una marcată de scindări, redenumiri și fuziuni, însă lipsită de putere electorală efectivă. Partidul Social Democrat Independent a fost ultima denumire sub care a funcționat această mișcare, înainte de absorbția forțată în Partidul Muncitoresc Român la 23 februarie 1948. Nu la foarte mult timp după această dată foștii lideri ai PSDI (C. Titel Petrescu, A. Dumitru, I. Fluieraș, I. Predaru) au fost încarcerați de către noul regim al democrației populare. (Apostol 2007)

Incertitudinea politică rezultată în iarna anului 1989, dublată de violențele ce aveau loc pe străzile Bucureștiului au determinat apariția unui organism provizoriu de conducere, Consiliul Frontului Salvării Naționale. În rândurile acestuia se regăseau atât dizidenții fostului regim cât

și persoane provenind din rândurile nomenclaturii, adepte ale reformării sistemului. Decretarea libertății la asociere a atras cu sine apariția imediată a unui număr impresionant de formațiuni politice, între care se regăseau și urmașele partidelor istorice Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc și Partidul Social Democrat Român. Acesta din urmă, pozând în continuator al formațiunii condusă cândva de Constantin-Titel Petrescu, a participat singur la legislativele din mai 1990 și a obținut doar două mandate de deputat. (Apostol 2007)

Redescoperirea pluralismului politic a însemnat totodată și revenirea la practicile mai vechi ale alianțelor, redenumirilor, sciziunilor și fuziunilor. Astfel stânga politică a anului 1990 era revendicată și de Partidul Social Democrat „Constantin Titel Petrescu”, Partidul Socialist Independent, Partidul Socialist Democratic Român, Partidul Unității Social Democrate, Partidul Socialist al Muncii (rezultat în urma fuziunii dintre Partidul Socialist Român și Partidul Democratic al Muncii) ș.a.

Transformarea, la 6 februarie 1990, a Frontului Salvării Naționale din organism politic de tranziție către o normalitate electorală în partid politic a fost puternic contestată. Simpla înregistrare ca partid nu a atras cu sine și o clarificare a apartenenței ideologice. Pentru a putea respinge acuzațiile

tot mai vehemente de legături cu vechile structuri și etichetele de urmaș al fostului PCR, FSN și-a început încă din acele zile căutarea unei identități ideologice proprii.

„Raportul a fost dinspre politic spre social și nu invers, așa cum ar fi fost normal în acțiunea de constituire a partidelor politice. În asemenea condiții, drumul social-democrației în tranziție a fost cel al apariției unor formațiuni politice care își căutau aderenți și susținători în societatea civilă.” (ISD 2003:27). Cum eșichierul politic era revendicat în dreapta de partidele istorice auto-intitulate adevăratele promotoare ale democrației, iar în stânga perpetua divizarea, FSN alcătuit în mare parte și din tehnocrații ce administraseră statul în perioada comunistă, s-a situat în mod firesc la stânga. (Zamfir 2003:10)

În 1991 prin moțiunea „Un viitor pentru România” prezentată la Convenția Națională a FSN din 16-17 martie 1991 se aduceau primele referințe la doctrina partidului, încercându-se ancorarea acestuia în curentul social-democrației vest-europene. În martie 1992 cu puțin înainte de noile alegeri libere FSN se scindează în urma divergențele dintre fostul premier Petre Roman și președintele în exercițiu Ion Iliescu. Roman câștigă președinția FSN cu moțiunea „Viitorul – Azi”, iar Iliescu pune bazele unui nou partid, declarat încă de la început

cu viziuni social-democrate: Frontul Democrat al Salvării Naționale.

Alegerile din toamna aceluiași an îl reconfirmă pe Ion Iliescu în funcția de președinte al țării și mai mult decât atât oferă majoritatea parlamentară noii formațiuni politice a acestuia. O nouă transformare menită să întărească apartenența acestui partid la stânga democrată se petrece în iulie 1993 când, în urma prezentării de către Adrian Năstase a programului „Cum să realizăm schimbarea în bine a României? Un proiect social-democrat realist”, FDSN devine Partidul Democrației Sociale din Romania (ISD 2003:30) Din nefericire schimbarea de nume nu a fost suficientă pentru câștigarea alegerilor din 1996. PDSR, după 4 ani de guvernare, era acuzat din nou de neo-comunism, de lipsă de viziune și voință în reformarea economiei și se vedea pentru prima dată pus în situația de a participa la jocul politic de pe băncile opoziției.

Frontul Salvării Naționale printr-o serie de alianțe și fuziuni (cu Partidul Democrat – 1992 și Partidul Democrat al Muncii – 1994) îl realege președinte pe Petre Roman în 1994 și aprobă moțiunea intitulată „Pentru o nouă Românie, a muncii și a dreptății” și ajunge să se consolideze ca formațiune social democrată cu numele de Partidul Democrat. După ce în prealabil în 1993 o Alianță Social Democrată între Partidul Social-Democrat Tradi-

țional, Partidul Republican Român și Partidul Democrat Muncitoresc eșuează, iar în 1994 dialogul PDSR – PD se dovedește imposibil, „în 1995 PD se aliază cu PSD Tradițional și PSD Independent și fuzionează cu Partidul Unității Social Democrate condus de Nicolae Dide”(ISD 2003:31). Printr-un parteneriat strategic cu Partidul Social Democrat Român – condus de Sergiu Cunescu și considerat continuatorul mișcării istorice a stângii românești – reușește să fie acceptat în cadrul Internaționalei Socialiste și să participe la guvernare în perioada 1996-2000 în cadrul Uniunii Social Democrate.

Aripa stângă a unui guvern de dreapta, USD nu reușește să supraviețuiască pe scena guvernamentală a celor 4 ani de mari frământări politice interne, gestionate defectuos alături de ceilalți membrii ai coaliției, Convenția Democrată Română și Uniunea Democrată Maghiară din România. Aveam de-a face cu o situație inedită totuși, reprezentanții stângii se aflau atât la putere cât și în opoziție nereușind însă, în ciuda unor încercări succesive, să se constituie într-un singur pol socialist racordat puternic la principiile stângii vest europene.

Exista și un alt actor politic ce activa pe același spațiu doctrinar pe care nu trebuie să-l scăpăm din vedere: Partidul Socialist al Muncii. Acesta încerca să profite atât de afinitatea electoratului românesc pentru stânga, cât

și de revigorarea pe plan european a partidelor socialiste. Apariția sa în cadrul spectrului politic din România a permis plasarea PDSR și PD mai aproape de centru. Inițial pozând în postura de competitor independent PSM sfârșește și el printr-o sciziune produsă în momentul în care o parte din lideri săi au hotărât susținerea guvernului Văcăroiu, în 1995. Contestatarii acestora au format Partidul Socialist, bucurându-se temporar de simpatia celor care nu creditau la acea dată PDSR-ul ca promotor al adevăratelor valori socialiste europene.(Apostol 2007)

La nivelul anului 1996 putem observa o puternică aglomerare în stânga centrului politic, unde 6 partide cu potențial de depășire a pragului electoral își disputau mandatele pe seama ideologiei socialiste (Fig1.1) Este notabilă și prezența unui partid pe care nu l-am menționat până acum datorită confuziei doctrinare pe care, la nivel declarativ, acesta a întreținut-o, Partidul România Mare apărut la 20 iunie 1990 cu o puternică retorică naționalistă. Refugiu pentru mulți dintre foștii membrii ai PCR, PRM promova un program politic de stânga, însă prin discursul xenofob și antisemit al liderului Corneliu Vadim Tudor părea că se situează mai degrabă în dreapta extremă a spectrului politic.

Motiv pentru care în figura 1.1 am plasat acest partid atât în apropierea

stângii extreme cât și în cea a dreptei extreme. Deși foarte bombastic în emiterea mesajelor politice, PRM nu a reușit să ajungă la guvernare, nici chiar printr-o coaliție. Colaborarea⁷ cu PDSR între 1992 – 1995 pentru susținerea guvernului Văcăroiu, a asigurat PRM-ului un singur post de prefect și trei secretari de stat și deci nu poate fi notată drept participare la guvernare.

Atacarea constantă a tuturor actorilor de pe scena politică românească a dus la minimalizarea potențialului de coaliție pentru PRM. Totuși păstrarea unui program politic de stânga și imposibilitatea urmării acestei formațiuni în postura de exercitare a puterii politice pot fi două argumente care să justifice plasarea în stânga spectrului politic.

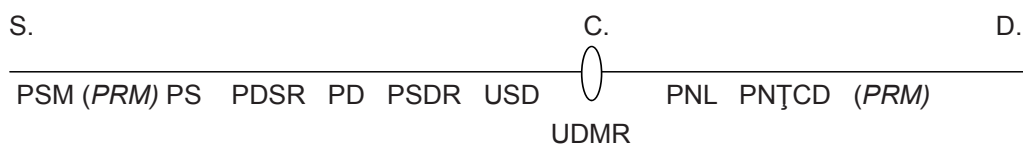

Fig.1.1

Anul 1997 marchează desprinderea din sânul PDSR a grupării din jurul lui Teodor Meleșcanu care înființează o nouă formațiune politică: Alianța pentru România. Momentul acesta aduce pentru prima dată în spațiul românesc discuția despre o *a treia cale* în politică, după modelul noilor laburisti britanici. Alegerile din anul 2000 se dovedesc însă o încercare mult prea grea pentru formațiunea condusă de fostul ministru de externe din perioada guvernului Văcăroiu. Nereușind să pășească pe o a treia cale fără să evite tentația migrării spre dreapta spectrului politic, ApR sfârșește prin a fi absorbită de Partidul Național Li-

beral care în 2001 încerca să limiteze dezastrul electoral din anul precedent printr-un apel la unitatea drepteii.

Cu cât revenirea PDSR la putere părea tot mai sigură, cu atât creștea preocuparea micilor formațiuni de stânga pentru reunirea sub o singură umbrelă politică. Seria de dezbateri, conferințe și negocieri ce au avut loc pe parcursul anilor 1998-1999 se finalizează cu destrămarea USD, cu fuziunea dintre Partidul Socialist și Partidul Social Democrat din România și cu previzibila apropiere dintre acest partid și PDSR. Se ivește astfel o nouă oportunitate pentru ca stânga istorică să se așeze pe băncile pute-

⁷ Cunoscută și sub numele de *Patrulaterul roșu* conferit de presa vremii. Acesta făcea referire la colaborarea politică dintre PDSR, PRM, PSM și Partidul Unității Naționale a Românilor (partid regional) în vederea susținerii guvernului Văcăroiu.

rii și pentru ca o altă componentă a stângii post-decembriste să bată cu succes la porțile Internaționalei Socialiste.

La începutul noului mileniu, în anul 2000, dreapta părea tot mai slăbită și divizată, stânga revenea la putere sub forma Polului Social Democrat, iar liderul Ion Iliescu se întorcea la Cotroceni. În componența Polului se aflau atunci PDSR, PSDR și minusculul Partid Umanist Român⁸. „Acest bloc electoral a câștigat alegerile legislative din noiembrie 2000. Una din clauzele contractului politic dintre PDSR și PSDR a fost prevederea potrivit căreia, după alegeri, se va realiza fuziunea dintre cele două partide social democrat”.(ISD 2003:32)

Un an mai târziu, în 16 iunie 2001, coagularea forțelor de stânga sub sigla Partidului Social Democrat condus de un nou președinte, premierul de la acea dată Adrian Năstase, a atras și partizani ai stângii din zona Partidului Democrat. Devenind principalul actor de pe stânga eșichierului politic, Partidul Social Democrat nou format, se deplasează cu încă un segment spre centru. Năstase lansează un nou document menit să întărească orientarea social democrată a partidului său *Spre normalitate – o viziune social-democrată modernă privind viitorul României*. Pe baza acestor evoluții

doctrinare, la reuniunea de la Snagov a principalilor lideri ai PSD din februarie 2003, președintele Adrian Năstase a afirmat că în baza ideologică, în programele și în acțiunea PSD nu mai exista nici unul dintre punctele de divergență care au justificat în 1992 ruperea FDSN de FSN.” (ISD 2003:32)

„În fapt acceptarea partidului condus de Adrian Năstase în marea familie europeană și nu numai a partidelor social-democrate socialiste poate fi considerată o victorie încă și mai importantă decât câștigarea alegerilor, dacă avem în vedere eforturile depuse de-a lungul anilor de FDSN-iști și apoi, PDSR-iști pentru a convinge străinătatea că sunt altceva decât un partid neocomunist.” (Radu 2003:21).

PAȘII SPRE A TREIA CALE

Referitor la evenimentele din 2001, mai degrabă acest an îl putem considera ca debut al construcției instituționale și ideologice al social democrației de tip vest European. „PSD, ca orice catch-all-party s-a confruntat cu o tot mai puternică eterogenitate generatoare de conflicte și disfuncții ale mecanismului intern, amplificate și de cuprinderea în partidul de guvernământ a unor oameni sau grupuri de oameni ale căror scopuri erau primordial legate de satisfac-

⁸ Fondat în 1992 cu o orientare declarată social-liberală.

cerea intereselor personale.” (Radu 2003:29).

Însă forțat de iminenta integrare euro-atlantică, guvernul Năstase a fost nevoit să adopte o serie de politici economice liberale, deși interesul pentru programele sociale a fost ridicat pe parcursul celor 4 ani de guvernare. Astfel, contactul – prilejuit de reuniunile la nivel înalt din timpul guvernării Năstase – cu liderii social democrați europeni direct implicați în procesul de extindere al Uniunii Europene (Tony Blair, Gerhard Schröder ș.a), a asigurat *transferul* de politici și programe necesar *reformării* mișcării de stânga într-un fost stat comunist.

Reunirea majorității simpatizanților de stânga sub umbrela unui mare partid⁹ a determinat principalul competitor al acestuia, Partidul Democrat, să își regândească strategia electorală. Venirea lui Traian Băsescu în fruntea democrațiilor a însemnat modificarea imaginii partidului și debarcarea lui Petre Roman. Era o veritabilă schimbare instituțională ce propunea o nouă echipă în vederea relansării partidului (Radu 2003: 133).

Împins astfel către centrul spectrului politic, PD – în frunte cu liderul Traian Băsescu – acceptă un compro-

mis greu de imaginat în spațiul ideologic tradițional și pentru alegerile din 2004 construiește alături de Partidul Național Liberal (rămas acum singurul exponent al dreptei) o alianță ce va purta numele Dreptate și Adevăr. Un proiect politic construit pe baze doctrinare și electorale diferite ce urma aceeași linie *deconstructivistă*¹⁰ (Zamfir 2003:20) pe care o abordaseră și partidele aflate la guvernare între 1996-2000, adepți ale *maximalismului* (Vaida 2006:26) în tranziție, însă total lipsite de un program eficient de realizare a acestuia.

Alegerile locale și generale din 2004 înregistrează așadar o nouă luptă fratricidă a stângii. Două alianțe PSD+PUR și D.A disputându-și majoritatea parlamentară și președinția țării. Eșecul prezidențiabilului Adrian Năstase a plasat PSD din postura de câștigător al alegerilor parlamentare direct pe băncile opoziției, iar acest fapt a dus la zdruncinarea din temelii a partidului său. Pe de altă parte succesul liderului PD – aflat încă pe stânga spectrului – Traian Băsescu cerea noi clarificări doctrinare pentru formațiunea ce încerca poziționarea antagonică față de PSD.

⁹ În iulie 2003 PSD fuzionează prin absorbție și cu Partidul Socialist al Muncii, dar și cu Partidul Socialist al Renașterii Naționale, în încercarea de deveni singurul actor de pe stânga eșichierului politic (Radu 2003:44)

¹⁰ Termenul trebuie înțeles aici ca o modalitate defectuoasă de alcătuire a discursului și programelor politice electorale bazată pe încrederea exagerată numai în justetea propriilor viziuni politice, considerându-le pe cele ale celorlalți competitori total eronate și nedemne de urmat.

Aflat încă sub șocul pierderii puterii, PSD începe să se frământă în interior, perspectiva revenirii lui Ion Iliescu în fruntea partidului îl determină pe marele perdant al prezidențialelor, Adrian Năstase să afirme că nu va candida împotriva fondatorului partidului la următorul Congres. Astfel se redeschide conflictul intern, iar la 21 aprilie 2005 după ce evitase săptămâni întregi să-și anunțe deschis candidatura, fostul ministru de externe, Mircea Geoană, candidează pentru șefia partidului și reușește să câștige. Un pas mare către înprospătarea partidului, însă nu și spre dobândirea calmului în structurile teritoriale interne atât de necesar unui partid de opoziție.

În iunie 2005 PSD a devenit membru cu drepturi depline în cadrul Partidului Socialiștilor Europeni. Totodată a fost lansat un manifest, sub titlul „România europeană – România solidarității sociale”¹¹. În permanență contestat, acuzat de lipsă de experiență politică și suspectat de o prea mare apropiere față de „grupul de la Cluj”¹², liderul Mircea Geoană nu a

reușit să imprime partidului o imagine credibilă pentru electorat. Supus unui atac continuu din partea noii puteri de dreapta¹³, principalul exponent al stângii nu reușește să găsească răspunsuri pe măsură în ciuda numeroaselor eforturi de rebranding¹⁴. Un nou Congres, de data aceasta Extraordinar, se desfășoară la 10 decembrie 2006. PSD adoptă un nou statut, iar Mircea Geoană este reconfirmat în funcția de președinte pentru un mandat de 4 ani.

Perioada 2004-2006 înseamnă pentru Partidul Democrat o schimbare ideologică și un test al capacității guvernamentale, iar pentru PSD un moment prielnic de reformare și reîntoarcere la dezbateri doctrinare. Mișcarea PD către zona de centru dreapta era previzibilă și s-a tradus prin accederea acestei formațiuni politice la Partidul Popularilor Europeni.

Scrutinele succesive dintre 2007-2009 (europarlamentare, locale, parlamentare și prezidențiale) au însemnat pentru toate formațiunile politice din România un prilej de permanente

¹¹ <http://www.psd.ro/despre/cine-suntem/istorie/>

¹² Apelativ folosit în media pentru a indica Organizația PSD din județul Cluj care, începând cu anul 2003 prin intermediul miniștrilor Vasile Pușcaș, Vasile Dâncu și Ioan Rus, devenise o voce din ce în ce mai sonoră în cadrul partidului, cerând accelerarea procesului de reformare internă și descentralizare a partidului.

¹³ Partidul Democrat renunță în 2005 la orientarea social democrată și îmbrățișează doctrina populară în speranța unei mai mari vizibilități la nivel european.

¹⁴ PSD începe în 2005, treptat, trecerea la culoarea electorală roșie caracteristică mișcării socialiste internaționale. Renunțând la culoarea de compromis a tranziției, albastru, menită disocierii față de tarele PCR.

confruntări, re pozi ționări strategice și redefiniri doctrinare. Alianța D.A se destramă, PNL-ul va guverna cu sprijin parlamentar din partea PSD întrezărindu-se deja spectrul unei viitoare alianțe politice. Sciziunile din rândul liberalilor determină migrația unei grupări conduse de către Theodor Stolojan către PD, care la 1 martie 2007 prin fuziunea cu această grupare devine PD-L, accentuând deplasarea partidului spre dreapta. PRM dispare din rândul partidelor parlamentare în 2008 datorită introducerii noului sistem de vot uninominal într-un singur tur cu distribuție proporțională a mandatelor.

O nouă anomalie se produce odată cu anunțarea guvernului rezultat în urma legislativelor din 2008. O majoritate formată din partidele rivale, dar cu rădăcini comune, PD-L și PSD, experimentează timp de 9 luni modelul european al marilor coaliții menite să asigure stabilitate în vederea depășirii efectelor crizei economie și financiare globale. Mirajul puterii avea însă a se constitui pentru PSD într-o capcană ce, în opinia unei părți a analiștilor politici, a influențat decisiv rezultatul alegerilor prezidențiale din 2009.

Pierderea acestei confruntări electorale a însemnat pentru PSD un nou șoc intern. Congresul din 20 februarie 2010 aduce la conducerea partidului o altă echipă, condusă de Victor Pon-

ta. Totodată se elaborează un nou statut și un nou program politic, *România corectă*. Momentul turbulențelor interne se traduce din nou printr-o altă sciziune în rândul stângii. Astfel Gabriel Oprea pune bazele unui nou partid de stânga chiar în primăvara aceluiași an. Uniunea Națională pentru Progresul României se rupe din PSD și oferă guvernului PD-L sprijinul legislativ de care avea nevoie.

La aproape un an de la câștigarea președinției partidului de către Victor Ponta, se consfințește apropierea PSD de centrul spectrului politic și îmbrățișarea unui nou model de politică a dialogului între sânga și dreapta, prin constituirea alianței politice Uniunea Social Liberală (formată din PSD, PNL și PC) la 5 februarie 2011. Acest proiect politic a reușit în anul 2012 câștigarea detașată a alegerilor locale și legislative în fața unui reprezentant al dreptei erodat de guvernare și măcinat de dispute interne.

Iată în cele ce urmează un tabel care va reliefa reprezentarea parlamentară pe care a avut-o stânga în România de-a lungul ultimelor 6 cicluri electorale parlamentare. Se observă o prezență considerabilă a reprezentanților stângii în ambele camere ale Parlamentului, ceea ce denotă totodată existența unui numeros electorat de stânga:

An Elec-toral	Mandate rezultate în urma alegerilor pentru Camera Deputaților și Senat						UNPR	Total mandate formațiuni de stânga	Total mandate CD/Sen		
	FDSN	PDSR	PSD	FSN	PD	PSDR				PSM	PRM
1992		117/49		43/18		10/1	13/5	16/6	-	199/74	328/143
1996		91/41		43/22*		10/1*	-**	19/8	-	163/72	328/143
2000		155/65***		31/13		10/3***	-	84/37	-	280/118	327/140
2004		132/57****		112/49*****		-	-	48/21	-	292/127	314/137
2008		114/49*****		-		-	-	-	-	114/49	316/137
2012		151/59*****		-		-	-	-	11/5	162/64	412/176

Nota:

* în cadrul USD

** nu reușește depășirea pragului electoral

*** în cadrul Polului Social Democrat

**** în cadrul Uniunii Naționale PSD+PUR

***** în cadrul Alianței Dreptate și Adevăr

***** în cadrul Alianței PSD-PC

***** în cadrul Uniunii Social Liberale

Surse: www.becparlamentare2008.ro și www.cdep.ro

CONCLUZII

Chiar dacă granițele ideologiilor sunt astăzi mult mai permeabile, iar stânga și dreapta spectrului politic tind spre adoptarea unor politici și atitudini mai centriste în defavoarea celor extremiste, încă se mai poate vorbi de curente și principii politice distincte. La nivelul Uniunii Europene se pare că popularii se bucură de o

largă susținere¹⁵, în timp ce socialiștii, aflați în permanentă reformă doctrinară, câștigă teren pe scena politică a țărilor membre. România ca de obicei reprezintă un caz aparte, unde partidele chiar dacă și-au stabilit apartenența ideologică nu sunt prea convinse de aceasta, iar membrii lor reușesc cu greu să-i schițeze cadrul general.

¹⁵ Reprezintă grupul parlamentar cel mai numeros din cadrul Parlamentului European.

Cu toate că socialismul a pornit ca un vis al unor idealişti care au vrut să reformeze propria societate, iar visul acesta s-a transformat în coşmar pentru cei care l-au îmbrăţişat sub forma bolşevică, el a continuat să se adapteze şi să se transforme odată cu transformările societăţii şi să se apropie din ce în ce mai mult de realitate. O formă revizuită a acestuia, social-democraţia, a reuşit să se plieze perfect în cadrul jocului democratic al societăţilor zilelor noastre.

În faţa provocărilor secolului XXI (fenomenul globalizării, creşterea demografică, problemele de mediu etc.) social democraţia devine din ce în ce mai greu de conceptualizat. Iar dificultatea este cu atât mai mare cu cât persistă enigma legată de cursul pe care trebuie să-l urmeze politicile social-democrate în acest secol. Cel puţin două viziuni diferite se conturează ca răspunsuri la aceasta, prima dintre ele propune respingerea oricărui tip de politică neo-liberală, refacerea legăturilor cu sindicatele şi păstrarea concepţiilor tradiţionale. Cea de-a doua viziune supusă dezbaterii ideologice este cea referitoare la o *a treia cale*, care să continue implementarea programelor de stânga, în contextul unei societăţi aflată în permanentă schimbare, prin adaptarea constantă la cerinţele acesteia. (Giddens 2001)

Văzută ca o apropiere de centrul spectrului politic şi ca o renunţare la

idealurile definitorii ale stângii, această abordare a fost intens supusă criticilor. Ea s-a conturat în Marea Britanie ca răspuns la perioadele de guvernare *theacher*-istă şi s-a bucurat de susţinerea primului-ministru laburist Tony Blair, acesta din urmă încercând, cu concursul partenerilor săi europeni, să o transforme într-un curent mondial de reînnoire a social democraţiei.

Iată ce afirma Anthony Giddens în prefaţă la cartea sa, *A treia cale – renaşterea social-democraţiei*, o lucrare considerată a fi baza dezbaterilor despre ceea ce înseamnă social-democraţia modernă: „Cred că social-democraţia poate nu numai să supravieţuiască, ci şi să prospere, atât la nivel ideologic cât şi practic. Totuşi, aceasta se poate întâmpla doar dacă social-democraţii sunt pregătiţi să-şi revizuiască viziunile preexistente mult mai profund decât au făcut-o până acum cei mai mulţi dintre ei. Trebuie să descopere o a treia cale.” (Giddens 2001:19). La construcţia acestui curent au contribuit şi doi dintre liderii politici de stânga marcantă ai sfârşitului de secol XX, Tony Blair şi Gerhard Schröder, şi denumit *Europe: The third way – die Neue Mitte*. (Blair & Schröder 1999)

Referitor la lucrarea lui Anthony Giddens se poate afirma că, pe parcursul celor cinci capitole componente, acesta adoptă postura unui deschizător de drumuri în încercarea

de a trasa un nou sens de urmat pentru social-democrația sfârșitului de secol XX și începutului de secol XXI. Politologul englez readuce în discuție termenul de *welfare state*¹⁶, în traducerea căruia Dan Pavel propune o soluție alternativă: statul bunăstării și totodată statul protecției/asistenței sociale. (Pavel 2001 *apud* Giddens 2001: 7-18)

După experimentarea coșmarului bolșevic, visul socialist – întreținut în formele sale neperversitate în cadrul societăților vest-europene – a simțit necesitatea acceptării jocului democratic. Aceasta a însemnat totodată conformarea la rigorile politice ale sistemului competiției electorale pașnice. Succesul modelului economic capitalist a obligat guvernările, indiferent de culoarea lor politică, să elaboreze programe care să asigure creșterea economică și implicit dezvoltarea societății, dar și protecția cetățenilor acesteia. „Crearea statului bunăstării în perioada postbelică a făcut ca partidele social-democrate să devină – oarecum paradoxal – principalii actori colectivi ai sistemului politic a cărei răsturnare și-o propuseseră cu câteva decenii în urmă. Deplasarea treptată spre dreapta însă a generat și o criză a social-democrației marcată înde-

sebi de erodarea graduală a sprijinului electoral în perioada postbelică.”. (Szasz, 2006)

Partidul Social Democrat este rezultatul unui proces lent și încă neîncheiat de transformare a vechii viziuni social democrate din România. Se poate observa astfel permanenta oscilație pe care PSD o face între centru-stânga și centru-dreapta în abordarea mesajelor electorale în campaniile din 1996 și 2000. Poziționarea clară în stânga eșichierului politic devine evidentă în cele din urmă odată cu elaborarea programului politic pentru anul electoral 2004 (Ciobanu 2006). Și devine din ce în ce mai notabilă prin intermediul mesajelor emise de liderii PSD trecuți atât prin experiența opoziției cât și a guvernării.

Noțiuni precum *România socială*, *Europa socială*, *protecția familiei*, *protecția copilului*, *protecție socială*, *bunăstare*, *egalitate de șanse*, *dreptul la educație*, *grilă de impozitare diferită în funcție de veniturile fiecărui cetățean etc.* întâlnite și în mesajele de stânga la nivel european sau mondial, reflectă încadrarea PSD – prin intermediul *politicilor* propuse – în ramura social democrată a familiei de partide de stânga. Reorganizarea social-de-

¹⁶ *welfare state* = stat al bunăstării – un guvernământ care își asumă responsabilitatea pentru bunăstarea/protecția cetățenilor prin elaborarea de programe guvernamentale în domeniul sănătății, construcției de locuințe, pensiilor, ajutoarelor de șomaj etc. (<http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=welfare%20state> acc. 3.06.2013, 00:45)

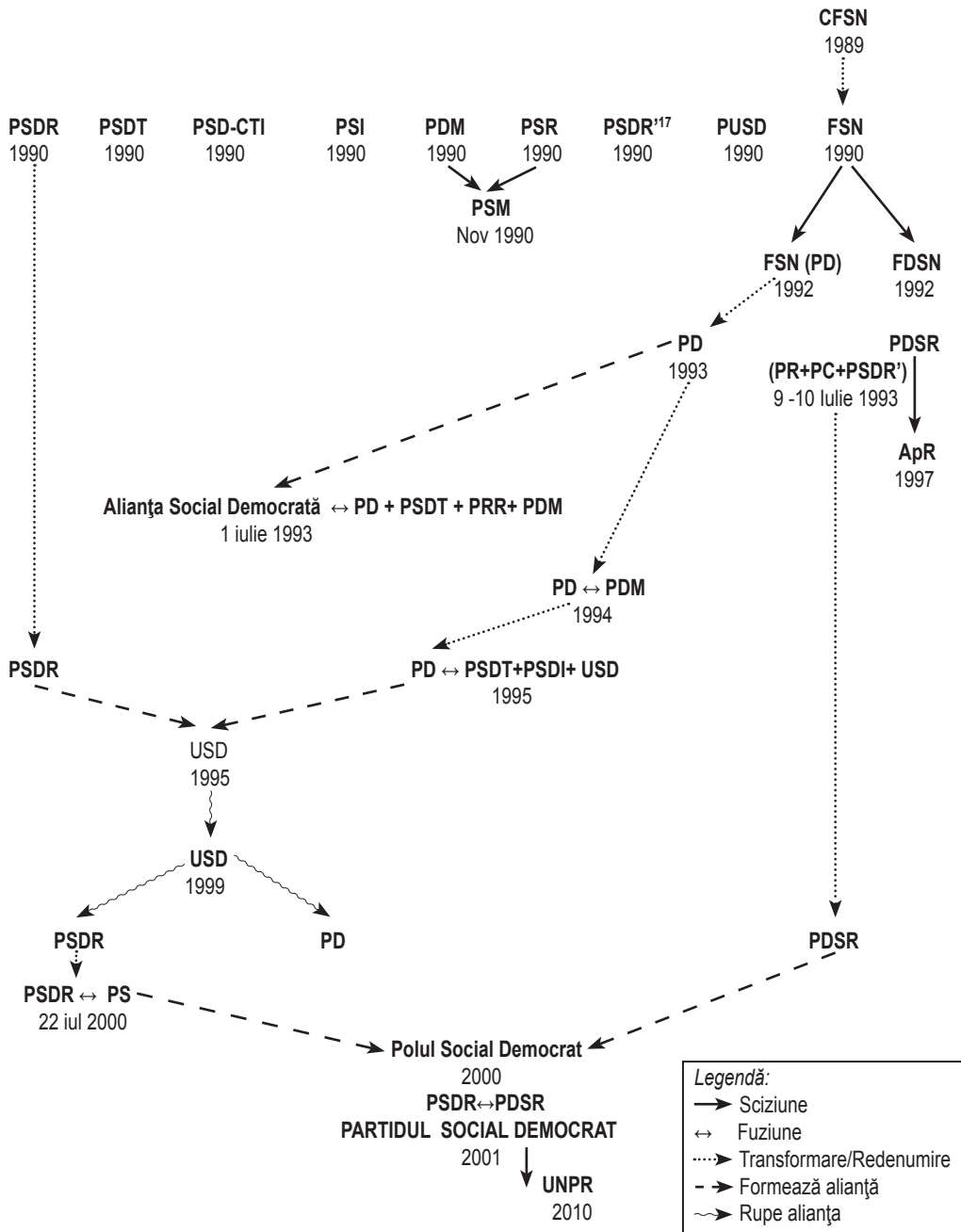

Fig. 2 . Genealogia partidelor românești de stânga după 1989

¹⁷ Partidul Socialist Democratic Român

mocrației autohtone sub umbrela acestui partid a fost un semn al stabilizării sistemului de partide post-decembrist, interpretat și ca un pas important pe calea către adoptarea practicilor social democrate vest-europene.

„Individul a devenit din ce în ce mai conștient de dependența sa de societate. Dar nu vede această experiență ca fiind una pozitivă, nu o vede ca pe o legătură naturală, ca pe o forță protectivă, ci mai degrabă o resimte sub forma unei amenințări la adresa drepturilor sale naturale și la adresa sigu-

ranței economice” (Einstein 1949). Un stat implicat în cele mai mici detalii ale vieții cetățeanului este în mod cert un stat abuziv indezirabil, totodată lipsa de interes a unui stat față de cetățenii săi reprezintă o altă perspectivă eronată, deloc benefică progresului. O facțiune social-democrată trebuie să găsească și să mențină o stare de echilibru între aceste extreme. România are nevoie de o asemenea stabilitate, însă pentru aceasta este nevoie și de consolidarea doctrinară a principalilor actori politici.

Confluente,

După criză

Andrei Marga

Oricum ar fi criza, cei mai mulți oameni o vor traversa, încât va fi viață și dincolo de criză. Spunând aceasta, nu trecem sub tăcere noutatea crizei actuale – o criză în condiții de supra-producție, prima criză globală în epoca globalizării – și amploarea acesteia – trecerea de la o criză financiară, la una economică, ce are repercusiuni politice și se desfășoară spre criza energiilor, poate spre criza modelului de dezvoltare și spre o criză ontologică. A sosit însă momentul în care ne putem da seama de ceea ce se întrevede după criză.

Este recurentă întrebarea: de unde vine criza începută în 2008? Ipoteza că este vorba despre un accident cade de la început, având în vedere repetarea „schemei”. În definitiv, nu se mai poate ignora argumentul lui Paul Krugman (*The Return to Depression Economics and the Crisis of 2008*, 2009), potrivit căruia Mexicul anilor '80, Asia anilor 1997-1998, incapacitatea Băncii Paribas, din 2007, de a acoperi retragerile din câteva fonduri erau semnele crizei. Criza nu este accident, ci ține de altceva: de o po-

litică economică. Deoarece politicile economice generalizate în lume – în S.U.A., Rusia, Germania, China, Japonia, Coreea de Sud și în alte multe țări – sunt bazate pe libera inițiativă, înăuntrul acestor politici sunt de căutat cauzele crizei. Nu este de mirare că politicienii care au căutat totdeauna să extindă rolul pieței ca regulator economic, precum George W. Bush, Nicolas Sarkozy, s-au îndreptat tocmai spre funcționarea pieței, atunci când au vrut să combată criza. Abordarea Angelei Merkel cere, ca de altfel orice soluție la criză, sancționarea celor vinovați de producerea crizei.

Dacă sunt sau nu localizabili cei care au generat criza, este o întrebare deschisă în condițiile unei economii globalizate (în care, ca în orice sistem de înaltă complexitate, fiecare persoană invocă împrejurările). Ceea ce este sigur astăzi – iar economiști și sociologi de prim-plan, precum Paul Krugman sau Jacques Attali, au spus-o cel mai convingător – este că emergența pe scară mai mare ca oricând a „activelor speculative”, politica „dereglementării (*deregulatory policy*)”, urma-

tă de exaltarea marketistă, sunt la originea crizei financiare. Paul Krugman acuză direct expansiunea „sistemului bancar din umbră (*shadow banking system*)” și a activelor, care, toate, au întrecut sistemul bancar regularizat (pp. 100-107). Jacques Attali (*La crise, et après?*, 2008) vrea să pună degetul pe rană: „deregularizarea”, trăită euforic, începând cu anii '80, a încurajat și a condus la „îndatorarea” masivă a populației și la împrumuturi de amploare fără precedent (p. 60), iar când sistemul financiar a clacat, neputându-se returna împrumuturile, s-a deschis poarta unei crize economice, care este abia la început (p. 124). „Reducerea activităților economice” se va agrava, în orice caz, în 2009 (p. 131), soluțiile profunde devenind necesare și urgente. „Recesiunea” s-ar putea transforma în „depresiune”, care s-ar putea acompania de „revoltă și violență politică fără precedent, cu o revenire la ura de clasă” (p. 143).

Pe bună dreptate, Jaques Attali arată că „răspunsul la criză nu cere să se denunțe câțiva culpabili, ci să se opereze o veritabilă revoluție a cadrului teoretic: câtă vreme analiza și acțiunea contra crizei vor rămâne fondate, pentru dreapta, pe simplul regret de a se fi transgresat principiile liberalismului, și pentru stânga, doar pe întoarcerea nostalgică la Statul providențial, nimic serios nu se poate întreprinde pentru a rezolva (criza

n.n.)” (pp. 145-146). „Libertatea individuală” rămâne, în orice situație, „motorul principal al societăților noastre” (p. 150), încât de aici trebuie plecat. Soluția însăși nu înseamnă altceva decât „reechilibrarea pieței printr-un stat de drept” (p. 167), având în vedere împrejurarea că „supravegherea financiară este o funcție publică care nu trebuie lăsată, nici măcar în parte, în mâinile sectorului privat, nici chiar în cele ale unui singur guvern, care ar putea impune regulile conforme propriilor sale interese, fie și dezastruoase pentru alții” (p. 169). În alte cuvinte, este de făcut ordine în finanțele publice, printr-o reglementare care urcă până la „reglementarea globală” (p. 178). Jacques Attali consideră, cu argumente ce nu pot fi eludate, că suntem în prima criză a erei globalizării, care ne mai lasă șansa corectării, dar care trebuie luată în serios: criza este premonitoare pentru alte crize, care pot fi mult mai grave.

Cultivatul intelectual francez își asumă, în *La crise, et après?*, o privire binevenită în ceea ce survine după trecerea crizei. El are în vedere schimbări financiare (interzicerea „activelor speculative”, de pildă), economice (susținerea cererii private și stabilizarea pieței la prețuri cât mai joase), sociale (asigurarea de servicii de sănătate), schimbări administrative (mai ales instalarea de „instituții de supraveghere” în materie financiară,

cu „reglementări supranaționale”) și, îndeosebi, schimbări în civilizația în care ne aflăm (în fapt, se trece la o „lume nouă”, pe temelia tehnologiilor actuale), de care se leagă schimbări intelectuale, prin care se asumă „patru adevăruri simple, dar prea adesea uitate”: „fiecare, lăsat liber să o facă, merge până la capăt cu ceea ce îi poate servi intereselor sale, chiar și în detrimentul intereselor propriilor descendenți; umanitatea nu poate supraviețui decât dacă fiecare ține seama de faptul că are a se interesa de bunăstarea altora; munca, sub toate formele sale, mai ales cu orientare altruistă, este singura justificare a apropierii bogăției; timpul este singurul bun cu adevărat rar, iar cel care contribuie, prin munca sa, la a-i spori disponibilitatea și la a-i conferi plenitudinea trebuie să fie bine remunerat” (p. 194). Formulată pozitiv: deschiderea spre viitor, altruismul, recunoașterea muncii concrete, noua percepere a timpului vor fi asumate de cei care învață suficient din criză, la capătul acesteia.

Desigur, nu avem încă, nici chiar prin penetranta și curajoasa analiză datorată lui Jacques Attali, anunțul siguranței ieșirii din criza începută în 2008. Dar avem deja un reper care – dincolo de tentația mereu simplificatoare și nerealistă, de a deriva schimbări de civilizație din simple premise tehnice – ne permite să privim

mai precis în ceea ce poate surveni după criză. Deocamdată, ceea ce recomandă cel mai citit economist al momentului, Paul Krugman – anume, reluarea creditării, recapitalizarea băncilor, susținerea cheltuielilor, reforma reglementărilor, cultivarea viziunii asupra societății actuale – vine, de altfel, în aceeași direcție.

Multe explorări ale crizei actuale pleacă de la premisa potrivit căreia criza începută în 2008 nu are doar rădăcini financiare sau economice, fiind o criză ce transcende finanțele și economia, chiar dacă pe terenul acestora se resimte în mod direct. O inteligentă cercetare italiană – am în vedere cartea lui Antonio M. Baggio, Piero Coda și Luigino Bruni, *La crisi economica. Appello a una nuova responsabilità* (2009) – atrage cel mai energic atenția asupra faptului că, fără „schimbări antropologice și structurale”, societățile de astăzi sunt pândite de noi crize. Soluțiile doar financiare sau economice nu sunt suficiente. „Criza ne solicită capacitatea de a ne da reguli și de a construi condiții încât să se poată dezvolta «viața bună»” (p. 11). În fapt, este vorba de a limita „egoismul”, ce caracterizează societățile modernității târzii, cu „*l'amore sociale*”, cu „*il bene commune*” și, în fond, prin cultivarea „responsabilității” pentru funcționarea întregului. Este vorba, efectiv, de o schimbare profundă în societate: în vreme ce, în societatea modernă,

evoluțiile pozitive au fost fără asumarea de responsabilitate pentru întreg, în virtutea unor mecanisme oarecum „naturale”, în societățile modernității târzii evoluțiile de acest fel nu mai sunt posibile fără asumarea „responsabilității”. Această responsabilitate este de asumat în ceea ce privește piețele și se conturează într-o „nouă alianță” între presă, bănci, economie, societate (p. 44).

Într-o explorare anterioară, Nico Stehr, cu *Die Moralisation der Märkte. Eine Gesellschaftstheorie* (2007), a propus considerarea „pieței” nu doar ca un „schimb de mărfuri”, ci și ca „schimb de valori” și reluarea în acest fel a unei perspective datorate lui Georg Simmel. Argumentarea sa țintește să susțină teza după care problema „urmărilor neintenționate” ale competițiilor de pe piețe se acutizează în condițiile globalizării, care ne obligă, pe de altă parte, să tematizăm „morală” practică pe piețe. Cu aceasta, devine necesară o reorientare a teoriilor societății, încât să poată fi depășite curențele dominante. „Teoriile sociale predominante în perioada postbelică sunt interesate în primul rând în concentrarea bunăstării și neglijează complet semnificația socială a cunoștinței. În același timp, asemenea teorii, cum este cea a societății de masă, dar și a societății postindustriale, judecă sceptic consecințe-

le sociale ale bunăstării crescânde și sunt convinse de sărăcia bunăstării” (p. 23). Depășirea însăși presupune tematizarea unei noi „educații (*Bildung*)”.

Cu totul recent, Angelo Scola, în *Buone ragioni per la vita in comune* (2010), atrăgea atenția că, în cazul crizei actuale, este vorba de „precise rădăcini antropologico-culturale, ce conduc, în ultimă analiză, la îndepărtarea subiectului personal și comunitar din viața economică” (p. 58). De aceea, în vederea depășirii crizei, va trebui revenit la „nevoile umane cele mai elementare, începând cu munca”, având în vedere împrejurarea că piața și burocrăția nu sunt regulatoarele capabile să asigure nici eficiența economică și nici ceea ce cultura clasică a înțeles prin „guvernare bună” și „viață bună (*vita buona*)”. „Criza financiară a semnalat, în mod pregnant, existența unei certe involuții antropologice și etice, chiar și în societățile avansate: o aplatizare a orizonturilor conviețuirii umane favorizând prezentul în dauna viitorului, efemerul în dauna durabilului, anonimul în dauna personalizatului, «individualisticul» în dauna «comunitarului»” (p. 65). Această criză este ocazia opririi involuției și a schimbării direcției. Ea este ocazia unei „lărgiri a rațiunii economice” (p. 68).

Rivalii Americii

Drd Liviu Mădălin Neacșu

Cuvinte cheie: SUA, Federația Rusă, China, extinderea NATO, resurse

În ceea ce privește sindromul comun de opoziție activă față de SUA împărtășit de **Federația Rusă** și **China Populară**, diseminat mai mult la nivelul elitei de stat, decât al maselor populare, acesta are valențe strict strategice, diplomatice și militare – urmărind reducerea influenței americane în lume. Scopul comun îl reprezintă conferirea unui pol de putere diferit (alternativ) de cel occidental (al SUA și al aliaților săi); iar China este mai aproape de împlinirea acestui deziderat decât Rusia, pentru că deține abilitatea necesară de „marketing” internațional pentru a-și promova imaginea mai atrăgător decât oricine altcineva.¹ Aceste două mari puteri ale lumii au în comun nu doar o lungă graniță, ci împărtășesc deopotrivă și un acut sentiment al insecurității teritoriale, datorită asaltului exercitat de către Occident, căci în era globalizării, Rusia și China sunt deficitare față de SUA în privința tuturor atributelor pu-

terii: militar, economic, inovațional și chiar demografic în cazul Rusiei.

Totuși, acești doi giganți ai mediului internațional nu pot fi nici ignorați, nici izolați la începutul mileniului III. Rusia și China, din punct de vedere geopolitic, geoeconomic și al securității, atât la nivel global, cât și regional, sunt actori-cheie ai politicii internaționale. Amândouă marile puteri, au drept de veto în Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, deținând împreună o pondere covârșitoare în menținerea stabilității pe arena internațională, întrucât numeroaselor provocări de la nivel mondial li se poate răspunde numai printr-o abordare coordonată, care să includă Moscova și Beijingul – mai ales în regiunea Euroasiatică și zona Asia-Pacific. Cele două state reprezintă de asemenea, arealuri geografice de o importanță determinantă pentru combaterea schimbărilor climatice. Totodată, reprezintă piețe care cunosc o expansiune considera-

¹ Joshua Kurlantzick, „China’s charm offensive”, în *Los Angeles Times*, 23 iunie 2007, disponibil pe <http://www.latimes.com/news/opinion/commentary/la-oe-kurlantzick23jun23,0,7036919>, accesat la 24 mai 2012.

bilă și o putere de cumpărare sporită, făcând din aceste două țări principalii parteneri comerciali ai SUA și UE prin importante livrări de capitaluri, resurse (Rusia) ori bunuri (China).

Astfel, cu toate că aceste două mari puteri nu împărtășesc idealul democratic ori *status quo*-ul regional agreeate de către Occident, ele au o importanță majoră pentru stabilitatea, securitatea și prosperitatea globală. Împreună, spre deosebire de fundamentalistiștii islamici, reproșează Statelor Unite doar intențiile preconizate pentru restul lumii, nu și ceea ce reprezintă acasă – căci cooperează în domenii diverse ce țin de economie, cercetare civilă și securitate non-militară, evitând prin orice chip declanșarea confruntării totale.

Pentru SUA, la pragul trecerii dintre milenii, consecințele nefaste ale antagonismului sino-rus sunt mai importante decât simpla pierdere a universalismului emanat până acum de Washington. Lumea a devenit condusă astăzi de patru mari centre ale puterii:

- Statele Unite ale Americii (cu o mare posibilitate de a deține pe mai departe hegemonia globală); este o societate postindustrială (a inovației) care își menține deocamdată primatul militar și economic;
- Republica Populară Chineză (în cazul căreia posibilitatea hegemoniei mondiale devine din ce

în ce mai probabilă, vizibilă mai ales în domeniul economic); deși, se profilează ca o superputere mondială, îi lipsește momentan capacitatea inovației proprii;

- Uniunea Europeană (deocamdată cu o mică posibilitate de a governa ordinea mondială, fiind o entitate transnațională performant-economică, dar subdimensionată ca putere militară); ca și SUA, cu care se află într-o strânsă alianță, deține capacitatea proprie de inovație;
- Uniunea Euroasiatică cu o posibilitate și mai mică de a conduce destinele planetei, căci este un gigant militar și tehnic remanent al superputerii sovietice, dar un colos geografic cu deficiențe economice (gigant militar susținut pe un suport economic de lut); este încă o putere aflată într-o etapă industrială a dezvoltării, de asemenea, în lipsa capacității proprii de inovare.

Natura relațiilor bilaterale dintre acești patru importanți actori ai arenei internaționale vor decide soarta umanității la începutul mileniului III. Geopolitic și geo-economic, supremația americană este întărită de alianța transatlantică, iar UE este condiționată de ajutorul militar al SUA. Relația Washington-Bruxelles acaparează o treime din comerțul mondial, fiecare deține investit în celălalt peste un tri-

liard de dolari și împreună reprezintă cea mai puternică alianță militară a lumii, UE hotărând participarea alături de SUA la războiul global antiterorist.

Însă, sinizarea și rusificarea capacității influențe sporite și sunt mai dispuse în a critica americanizarea. În zilele noastre, SUA este prea puternică pentru a mai putea fi atacată cu succes de o manieră directă, însă și prea slabă pentru a gestiona de una singură toate problemele omenirii. Rusia și China pornesc, la începutul noului mileniu, ofensiva pentru a reclama propriile părți din influența globală. Într-o lume tot mai interconectată, capacitatea Statelor Unite și a comunității internaționale de a face față problemelor globale generate de teroriștii apatridzi, proliferarea ilicită a armelor de distrugere în masă, convulsiile crizelor economice, instabilitatea statelor falimentare, dezastre naturale, degradarea mediului, pandemii, pirateria, insecuritatea magistrelor de transport și nesiguranța personală a cetățenilor, se vor putea ameliora doar printr-o strânsă cooperare a mediului internațional.

Astăzi, pentru Statele Unite, cooperarea cu Rusia oferă securitate nucleară directă/indirectă (pericolul nuclear fiind cel mai grav pentru Washington), iar colaborarea cu China Populară îi asigură prosperitatea. Așadar, pentru gestionarea altor probleme ale mediului internațional, SUA trebuie să evite riscul unei confruntări

nucleare, iar pentru a salvagarda prosperitatea lumii trebuie să evite generarea crizelor economice. De aceea, este condiționată în a coopta Rusia și China la interese comune, alături de a-și păstra pe mai departe aliații, mulți dintre ei recent căpătați și aflați în relații încordate cu cele două mari puteri emergente. Acest deziderat implică elaborarea unei politici mondiale proactive, nu reactive.

Altfel, exercitarea unilaterală a supremației conduce la creșterea temerilor celorlalți actori internaționali și are potențialul de a accelera resentimentele până la un nivel de la care se poate degenera într-o izolare periculoasă pentru Statele Unite – resursele sale nefiind inepuizabile. Dacă înrudirea civilizațională transatlantică nu prezintă fisuri insurmontabile, riscul confruntării dintre SUA și contestatorii săi este generat în cazul Rusiei pentru controlul asupra fostei sfere de influență al URSS, iar în cazul Chinei pentru dominația în Asia. La rândul lor, America de Sud, Europa Răsăriteană, Africa, Asia și Australia par a ceda în ultimii ani (de o manieră temperată) în fața seducției proliferate de celelalte trei centre de putere emergentă ori a unor forme de organizare proprii. Ridicarea „celorlalți”, alături de deficitul bugetar uriaș al SUA, vor îngreuna proiectarea superputerii americane asupra lumii, limitându-i capacitatea de a modela mapamondul ca până acum. Deja, China și Rusia au sanc-

ționat inițiativele Statelor Unite contra Serbiei, Irakului, Iranului, Coreei de Nord ori Siriei prin exercitarea dreptului de veto în Consiliul de Securitate al ONU și s-au coalizat împotriva scutului antirachetă american, acuzând SUA de scopul conspiraționist al dominației globale cu ajutorul inovației tehnologice.

Federația Rusă reprezintă un stat uriaș, întins pe două continente, având șase fuse orare, cea mai mare resursă mondială de apă dulce și cele mai mari zăcăminte de gaz natural din lume (în procent de peste 60% livrat UE). Astăzi, Rusia nu mai are o capacitate militară globală, însă își concentrează atenția asupra zonelor din jur, într-o strategie regională.

Totuși, moștenirea diplomatică a URSS-ului subzistă în Rusia actuală: sentimentul insecurității teritoriale generează dorința impunerii unei zone tampon (brâu de securitate) între limita granițelor sale și cele ale NATO/națiunilor islamice. În acest sens, Kremlinul depune eforturi neconținute pentru menținerea Ucrainei, Georgiei și a Republicii Moldova în afara NATO și a refuzat independența provinciilor din Caucaz cu prețul războiului.

Așa cum afirma Boris Elțân, curând după implozia sovietică și sfârșitul Războiului Rece, viitorul relațiilor dintre Rusia și Occident pare a se profila la orizont ca fiind „Pacea Rece”.²

Rusia postsovietică a valorificat încălzirea relațiilor cu China postmaoistă, iar colaborarea s-a impus de la sine în logica vecinătății asiatice, mai ales pe fondul răcirii relațiilor cu Occidentul în Europa și Asia (datorită extinderii NATO ori a neînțelegerilor cu Japonia privind insulele Kurile).

Până acum, se poate considera unanim că sigura perioadă de democrație reală a constituit-o intervalul 1991-1996. După ascensiunea lui Vladimir Putin la putere, constituția a devenit nefuncțională și serviciile secrete au început a guverna Rusia cu adevărat (alegeri truncate, cenzură parțială și negarea dreptului la liberă exprimare). După dobândirea unui al treilea mandat prezidențial pentru V. Putin, conducerea de la Moscova a adoptat mai multe măsuri interne pentru exercitarea de presiuni asupra asociațiilor non-guvernamentale și pentru a limita disidența politică. Rusia a crescut valoarea sancțiunilor pentru insultă și calomnie la un nivel pe care jurnaliștii ruși ori străini îl consideră destinat să intimideze pe criticii oficialilor guvernamentali, iar în noiembrie 2012, Putin a promulgat și o lege care redefinește trădarea de țară, permițând includerea în categoria trădătorilor a rușilor ce fac parte din organizații internaționale și a celor care lucrează pentru alte state/organisme străine. Putin și-a dorit câștiga-

² Barry Buzan, „New patterns of global security in the twenty – first century”, în *Internațional Affairs*, iulie 1991, p. 448.

rea alegerilor din primul tur pentru a evita demonstrațiile opoziției și vociferările externe, dar a pierdut simpatia populară internă. Cu toate acestea, tandemul Putin-Medvedev a dat dovadă că își dorește prin orice mijloace impunerea termenului de „democrație controlată” sau „dirijată” pe care ei au rezervat-o Rusiei. De aceea, Federația Rusă rămâne caracterizată pe plan intern de exacerbarea populismului și a xenofobiei, iar pe plan extern de intensificarea naționalismului și al șovinismului, îndreptate împotriva străinilor sau a provinciilor rebele.³

În schimb, Putin intenționează a-i reda Rusiei „mândria” de altădată; el dorește re poziționarea Fed. Ruse din postura actuală a unei puteri regionale – aflată pe locul trei după superputerea mondială SUA și puterea economică globală China – în aceea de egalitate cu Statele Unite (la fel ca în timpul Războiului Rece). Deși posedă mai puține resurse decât URSS, Rusia deține un arsenal nuclear echivalent cu cel american, beneficiind ca membru BRICS de influență geopolitică într-o lume tot mai interconectată. Probabil că cel de-al treilea mandat al lui Putin nu va mai fi de tip integraționist ori egalitar, ci revendicativ, cunoscut fiind regretul său după momentul de apogeu sovietic al Rusiei. Glorifi-

care atributelor puterii sovietice se dorește un surogat al mândriei naționale apuse și ca exemplu de legitimizare al abuzului de putere actual. Pe scurt, societatea rusă se zbate la momentul prezent între două realități, iar impunerea doar a uneia dintre ele se anunță un proces dificil: polemica asupra unei Rusii anti-sovietice, respectiv neo-sovietice.⁴

Extinderea NATO printre statele foste membre ale Pactului de la Varșovia, capacitatea SUA de a-și mări influența în zonele limitrofe Rusiei sau cooptarea ex-republicilor unionale în teatrul de operațiuni afgan/irakian reprezintă tot atâtea motive de insecuritate pentru Kremlin. La fel, dezvoltarea unui plan american pentru protejarea Poloniei și a Statelor Baltice ori amenințarea reprezentată de 200 ogive nucleare ale SUA amplasate în baze aeriene din Europa Occidentală (Germania, Olanda, Belgia și Italia). Arsenalului neconvențional al Occidentului i se opun aproximativ câteva mii de focuse nucleare poziționate în Rusia Occidentală, disproporționalitatea fiind considerată necesară descurajării eficiente ale eventualelor agresiuni din partea NATO, căci Rusia este tehnologic rămasă în urmă față de organizația transatlantică. De aici și sursa divergențelor cu Occidentul:

³ Disponibil pe www.amnesty.org; www.hrw.org; www.soua-center.ru, accesat la 19 septembrie 2011.

⁴ Victor Vakhshayn, “We have it all, but do we have anything? Further confirmation of the lamentable state of Russian Sociology”, în *Global Dialogue*, 20 august 2012.

problema o reprezintă faptul că Rusia își dorește în lume, deocamdată ne-realist, un statut egal cu cel al NATO/SUA – știindu-se că armata americană beneficiază de investiții în cercetare care depășesc următoarele 14 țări ale lumii sau că armatele europene sunt superioare tehnologic celor ruse.

În plan economic, odată cu cea de-a treia nominalizare prezidențială a lui Putin, se dorește lansarea ambițiosului proiect euroasiatic – ca un plan de revitalizare economică care să concureze cu cel al UE. Este axat pe stimularea comercială a cooperării cu fostele republici sovietice și pe restartarea relațiilor de schimb cu China. Deși, Kremlinul este conștient de subdimensionarea cercetării ori a producției în comparație cu atractivitatea exercitată de SUA, UE și China, Moscova deține capacitatea financiar-necesară unui asemenea demers în zăcămintele de combustibil fosil descoperite pe tot cuprinsul Siberiei – deocamdată inepuizabile sub aspect previzibil.

Mișcarea abilă de reunificare a fostelor republici unionale își are explicația în dificultățile economice actuale întâmpinate de SUA și UE, caracterizate de criza datoriilor suverane. Astfel, în intenția materializării proiectului euroasiatic, care să se opună construcției euroatlantice și să-i redea Kremlinului rolul unui actor global, Rusia face dovada că a învățat să se adapteze din mers: alternează seg-

mentul amenințării militare și presiunii politice cu cel economic și social, copiind în oglindă, dar la scară regională, coordonatele universalismului american de tip *smart power*.

La proiectul euroasiatic se adaugă deja existentul bloc militar alternativ NATO, și anume Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Format embrionar în cadrul CSI, inițiat în 2002 și consfințit în 2006, servește ca o alianță de apărare reciprocă între Rusia, Belarus, Armenia și patru state din Asia Centrală (Kazahstan, Kîrgîstan, Tadjikistan și Uzbekistan). Cu președinția rotativă și accentul pe păstrarea integrității teritoriale, solicită o cooperare mai strânsă cu alte instituții multilaterale, cum ar fi ONU, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), Organizația de Cooperare Shanghai și NATO. Rusia încearcă extinderea OTSC și cu Ucraina, dar Kiev-ul a declinat momentan oferta, pe motiv că politica sa actuală este aceea de neafiliere față de orice bloc militar regional, nu doar NATO. Organizația prevede statutar că agresiunea împotriva oricărui semnatar poate fi percepută ca o amenințare împotriva tuturor, execută exerciții militare în scopul îmbunătățirii cooperării inter-organizaționale și deține o forță proprie de intervenție rapidă. Semnatarii nu s-ar putea alătura altor alianțe militare, iar pentru a desfășura baze militare ale unei țări terțe pe teritoriul statelor membre OTSC,

este necesar obținerea consimțământului tuturor celorlalți membrii. Dar prevederea nu se aplică instalațiilor existente anterior semnării pactului, cum ar fi cele ale SUA și NATO din Kazahstan, Kîrgîzstan, Uzbekistan ori Tadjikistan – necesare aprovizionării logistice pentru frontul afgan.

„Axa Moscova-Beijing” este consolidată pe baza Organizației de Cooperare de la Shanghai (OCS) ce reprezintă o alianță strategică între China Populară și Federația Rusă din 2001. Inițial denumită organizația *Shanghai Cinci*, a luat ființă în 1996 ca un organism de reglementare al granițelor post-Război Rece. Prin aderarea ulterioară a Uzbekistanului, devine OCS. În prezent, cei șase membri ai acestei organizații sunt Rusia, China, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan și Uzbekistan. Alte patru țări au statut de observatori: India, Pakistanul, Mongolia și Iranul. Beneficiază de o structură ce se aseamănă în multe privințe, atât cu cea a NATO, cât și cea a UE. Scopul declarat al organizației este acela de a facilita securitatea regională prin cooperarea pe palierele politico-militar (inclusiv securitate energetică), economic (comercial și ca infrastructură), tehnico-științific (cercetarea civilă) ori cultural-educațional (turism și protecția mediului). Este o organizație internațională, întrucât are reprezentare juridică pe baza dreptului interna-

țional privind dezvoltarea cooperării pe diferite domenii și a primit statutul de observator în cadrul Adunării Generale a ONU.

Din punct de vedere politico-militar și economic, analiștii consideră că OCS este cea mai mare contrapondere față de interesele globale americane.⁵ Organizația este primordial centrată în jurul națiunilor membre ale Asiei Centrale și împărtășește îngrijorările acestora, îndeosebi cele legate de amenințări precum: terorismul, separatismul și extremismul. Deși încă nu s-a constituit ca un bloc militar, în cadrul său au avut loc numeroase exerciții militare comune.

La Summitul din 5 iulie 2005 s-a hotărât obligativitatea atribuită pentru SUA de a indica termene concrete de retragere a bazelor militare de pe teritoriul țărilor membre OCS și s-au fixat obiectivele parteneriatului strategic: limitarea influenței SUA în Asia Centrală, exploatarea în comun a resurselor regionale de petrol și gaz natural sau obligativitatea țărilor NATO de a prezenta un grafic de retragere al trupelor din Afganistan. Totodată, China a semnat acorduri cu Rusia privind importuri de gaze naturale în valoare de peste 100 miliarde de dolari pentru următorii 30 de ani, iar în domeniul vânzărilor de armament ale Rusiei către China, cifra de afaceri era estimată la peste două miliarde de dolari până

⁵ „Organizația de Cooperare de la Shanghai”, în *Studii de Securitate*, 7 decembrie 2012.

în 2008.⁶ Astfel, mesajul comun adresat indirect Occidentului a fost acela că în Eurasia nu este nevoie pentru gestionarea dificultăților proprii nici de prezența economică a SUA ori UE, nici de cea politico-militară a NATO.

Rusia, împreună cu China au făcut front comun și împotriva sistemului antirachetă Aegis care se dorește instalat în Europa. În noiembrie 2011, președintele rus Dimitri Medvedev a declarat, înaintea intrării într-un an electoral, că în cazul continuării planurilor de instalare a scutului antirachetă american fără concesiile oferite părții ruse, în cadrul negocierilor bilaterale, pe lângă posibilitatea retragerii din Tratatul START (Tratatul de Reducere a Armelor Strategice), Federația Rusă va instala în vestul și în sudul țării sisteme ofensive moderne care vor garanta distrugerea instalațiilor europene montate de Statele Unite – așa cum ar fi instalarea unui sistem de rachete **balistice** Iskander în regiunea Kaliningrad. Rusia solicitase anterior să participe direct la procesul de comandă a sistemului antirachetă dezvoltat în Europa sau să primească garanții juridice ferm asumate de NATO că nu va fi vizată capacitatea rusă de disuasiune – pretenții respinse de SUA și aliații săi. Dacă adăugăm și recentele scandaluri de spionaj, toate acestea subliniază că Moscova și Washingtonul încă mai cad pradă mentalității de tip Război Rece.

Privitor la relațiile diplomatice, Rusia preferă adoptarea unei viziuni diferite de Statele Unite în politica mondială. Coreea de Nord, Iranul și Siria reprezintă momentan actorii ce tensionează cel mai mult comunitatea internațională, iar acestea sunt oficial susținute de către Federația Rusă și China Populară. Inițiativele caracterizează intrarea Rusiei în epoca post-sovietică avându-și sursa în nevoia obsesivă de asigurare a securității naționale – văzută de secole la Kremlin în termeni strict teritoriali.

În pofida acestor impedimente, SUA și Rusia conlucrează de la domeniul antiterrorist până la înlesnirea aprovizionării frontului afgan. Alte sfere de cooperare sunt reprezentate de securitatea tradițională (nonmilitară) sau reducerea armamentelor verificată prin observații reciproce: Tratatul Cer Deschis (ce are ca scop creșterea transparenței și încrederii între 34 de state semnatare în domeniul activităților militare printr-un regim de survolare aeriană liberă), conclucrarea spațială din sfera civilă (pentru construcția Stației Orbitale Internaționale), lupta comună antidrog, împotriva emigrației ilegale, contra crimei organizate, sau a proliferării nucleare ilicite, ca și împotriva pirateriei ori terorismului islamist. Cel mai important acord americano-rus a fost semnarea de către Obama și Medvedev a „Noului START” la Praga, în 2010. Preve-

⁶ *Ibidem.*

de reducerea reciprocă a arsenalelor nucleare de la aproximativ 5.000 de focoase cât se presupune a avea fiecare dintre părți, la circa jumătate.

Republica Populară Chineză (RPC), rezonabilă până de curând din nevoie, riscă a da naștere, în logica inevitabilului, unui stat chinez mult mai agresiv – pe măsura creșterii sale economice. Toleranța, integrarea, deschiderea și prudența de până în anul 2000 au atras de la sine, 20 de ani de dezvoltare accelerată, hotărâtoare pentru propulsarea țării pe coordonatele progresului în orice domeniu. Astăzi, RPC deține cca 2.600 de miliarde dolari ca rezerve valutare obținute din activități comerciale profitabile, este a treia națiune care a trimis un om pe orbita Pământului (2003), număra 1,3 miliarde locuitori în 2004, iar în 2010, datorită adoptării autointitulatului „socialism de piață”, devenea a doua economie a lumii (depășind Japonia).

Însă, odată cu trecerea timpului, suspiciunile dintre cele două națiuni nu conțin a se acumula. China se teme că SUA, o superputere aflată în declin, va căuta prin orice mijloace să blocheze noua afirmare a Chinei în lume; iar SUA începe a se teme că supremația ei mondială (economică, politică și militară) este amenințată de un stat chinez a cărui putere vertiginos crescută îi va alimenta naționalismul sau tendințele revarșande la nivel local, regional și global. Astfel, China

și America sunt predestinate a deveni rivale, dar nu neapărat antagonice (așa cum au fost superputerile Războiului Rece, SUA și URSS) pentru că, în cazul de față, există premisele necesare spre a se tolera reciproc:

1. China Populară este mult diferită de URSS, nu se mai ocupă cu exportul de ideologie, ci doar cu acela de bunuri și servicii; nu caută a atrage noi adepți ai sistemului său de guvernare, ci doar inovația științifică și tehnologică; nu caută întemeierea de colonii, ci doar acapararea informației și a resurselor de materii prime.

2. China este mult mai asemănătoare cu SUA, decât diferită, pentru că a făcut investiții masive în obligațiunile de stat americane, achiziționează materii prime pe care le transformă în bunuri și servicii de serie, tranzacționate pe piețele libere pentru acumularea de capital financiar și se opune proliferării nucleare în restul lumii; participă la răspândirea capitalismului pe glob prin securizarea magistrelor de transport, cointeresarea asupra menținerii păcii ori stabilității internaționale, precum și evitarea unui război generalizat.

Avantajul celor două națiuni, la începutul mileniului III, îl constituie faptul că ambele au putut contempla nenorocirile înfăptuite pe toată perioada secolului XX de rivalitățile marilor puteri; de aceea, lor li se oferă perspectiva articulării unui secol XXI coerent, cu beneficii și avantaje de ambele

părți – la care se adaugă în ultimii 20 ani și gradul sporit al interconectivității facilitat de globalizare, mergându-se până la dependența reciprocă a celor două mari economii ale lumii. S-a ajuns aici din dorința chinezilor de a câștiga timp pentru a evita colapsul economic, (datorat exploziei demografice corelat cu subdezvoltarea anacronică) și din convingerea Americii că deschiderea economică va conduce la crearea unei clase de mijloc suficient de numeroasă pentru a revendica puterea politică printr-o revoluție tăcută – care în cele din urmă va democratiza întreaga Chină. Până atunci, liberalizarea economică, pe lângă darul de a atrage în timp liberalizarea politică, are menirea – așa cum atrag atenția teoreticienii neoliberali – de a induce credibilitate și de a favoriza cooperarea, creând interdependență între actorii sistemului internațional.

Premizele de rivalitate țin de securitatea militară a fiecăruia dintre cele două state, ca și de competiția strategică pentru piețele de desfacere, acapararea de resurse ori exacerbarea naționalismului pe ambele maluri ale Pacificului. Ele au o istorie mai veche, întrucât SUA și-a dorit la sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial un stat chinez unificat, puternic și democratic, însă a reușit obținerea doar a primelor două dintre cele trei deziderate. După 1991, SUA și-a dorit un stat chinez împuternicit și responsabil; însă,

a constatat dezamăgirea de a obține doar primul dintre cele două deziderate. De aceea, Statele Unite simt că au obligația legală și morală de a preveni o eventuală preluare prin forță a Taiwanului de către un regim comunist, fie el puternic și influent.

În timp ce SUA pare a fi blocată în războiul global contra terorii și că orizonturile diplomatice ale Washingtonului s-au oprit la suburbiile din Orientul Mijlociu, în secret, se conturează din ce în ce mai evident o confruntare mult mai importantă cu RPC în domeniul serviciilor secrete, diplomatic, economic și tehnologic.

Din punct de vedere strategico-militar, superioritatea americană este contestată de ritmul rapid al dezvoltării chineze. Amenințarea prezenței americane în strâmtoarea Taiwan, Coreea de Sud și Japonia a determinat China în a-și lua contra-măsuri militare. Cum aceasta reprezintă o forță relativ recentă a sistemului internațional, iar Statele Unite o superputere mondială consacrată, atât sub raport economic cât și militar, opțiunea logică a Chinei se impune a fi dezvoltarea *capabilităților asimetrice de ripostă*. Acestea se concretizează prin dezvoltarea tehnologiilor balistice (mai ales celor aero-navale și antisatelit), a radarelor performante și avioanelor de vânătoare de generație a șasea (J-10) ori cu amprentă invizibilă radar (J-20) sau a tehnologiei necesare purtării războaielor cibernetice – în condițiile în care

majoritatea forțelor americane sunt digitalizate, mai ales în cazul scutului antirachetă Aegis ori al sistemelor antirachetă Patriot (regăsite în Japonia).

De asemenea, regimul de la Beijing intenționează înmulțirea flotei de submarine cu propulsie convențională și a lansat de anul trecut la apă primul său portavion, capabil a proiecta forța aeriană chineză mai departe în restul Pacificului – areal dominat până acum doar de marina militară americană, japoneză, australiană ori rusă. Portavionul chinez a fost transformat dintr-o ambarcațiune achiziționată de la ucrainieni, fiind o fostă navă militară sovietică, iar pe viitor autoritățile de la Beijing au anunțat intenția achiziționării a încă două astfel de portavioane improvizate. Cu alte cuvinte, chiar dacă nu-și poate controla în totalitate apele teritoriale, Chinei îi este de ajuns să poată amenința oricând prezența militar-americană din Taiwan și Marea Chinei de Sud (unde comunitățile chineze dețin principalele centre urbane și de producție).

Armata Chinei nefiind una profesionistă, ci cu o organizare de masă, deține aproape 2,3 milioane de soldați și ofițeri activi gata de luptă în orice moment (cea mai numeroasă din lume). De aceea, mediului politic îi este teamă a o ignora și deci, a nu emana slăbiciune, ceea ce în consecință se traduce prin faptul că Beijingul nu are tendința de a da înapoi când vine vor-

ba de dispute teritoriale. În esență, elita militară chineză este mult mai apropiată ca optică de conducerea militară nord-coreeană (ce pune armata în fruntea tuturor afacerilor statului), decât de mediul chinez de afaceri – din considerente naționaliste și ce țin de securitate. Problema Taiwanului, la fel cum a fost și cea a fostelor concesiuni Hong Kong și Macao reintegrate în națiunea mamă în 1997 și 1999, reprezintă pentru politica internă chineză o chestiune emoțională, la fel cu cea a Kosovo-ului sau a Ierusalimului. Doar că pentru SUA, dacă zona de demarcație dintre cele două state coreene reprezintă granița terestră dintre Occident și comunismul asiatic, strâmtoarea taiwaneză reprezintă limita maritimă. Datorită superiorității nete din domeniul nuclear al americanilor, China nu va încerca să ocupe forțat Taiwanul, ci mai degrabă să submineze mișcarea de independență a insularilor și să acumuleze treptat avantaje istovind opoziția. În plus, oricât de numeroasă și re tehnologizată va deveni armata chineză, ea nu va putea „înnota” spre adversari. Spre deosebire de Rusia, China nu are deocamdată o flotă puternică și de aceea nu pretinde viziunea unei dominații globale, ci strict regionale. De aceea, în privința Taiwanului, regimul comunist de la Beijing folosește o strategie duală: una a apropierei prin concesiuni economice acordate taiwanezilor pe continent, dublată de amenințările

belicoase atunci când exprimările publice ale politicianilor taiwanezi capătă accente ce vizează independența. La rândul-i, SUA a adoptat, încă de pe vremea administrației Nixon, politica „ambiguității strategice” – datorită căreia nici Taipei-ul, nici Beijingul nu pot ști exact care ar fi răspunsul Americii în eventualitatea unui conflict între chinezii insulari și cei continentali.

Rivalitatea suferă o extensie și în planul diplomatic: dacă pentru Occident, statele eșuate ale Lumii a Treia reprezintă o povară dificil de gestionat, pentru China ele se prezintă ca oportunitate benefică. Națiunile aflate la periferia sistemului internațional pot forma împreună o majoritate de voturi în diverse foruri internaționale (de o manieră asemănătoare utilizării lor în trecut și de către URSS, după valul decolonizării). Clienții sunt chiar aceeași pe care SUA și UE îi ignoră până la izbucnirea vreunei crize cu potențialul de a-i afecta personal. Rezultatul nu s-a lăsat întârziat și din ce în ce mai multe state au refuzat recunoașterea Taiwan-ului ca stat de sine stătător la ONU, au refuzat condamnarea Chinei pentru nerespectarea drepturilor omului, au militat pentru intrarea Chinei în Organizația Mondială a Comerțului și acordarea statutului de piață liberă – în ciuda obiecțiilor Occidentului, ce acuza China de practici competitive neloiale, de legi ale falimentului inadecvate, de nerespectarea proprietăților intelectuale.

În noiembrie 2012, succesorul lui Hu Jintao la conducerea PCC a fost desemnat pentru a doua oară de o manieră pașnică, în persoana conservatorului Xi Jinping. Acesta i-a succedat președintelui Hu Jintao în martie 2013. Dialogul “giganților”, dintre Obama și Jinping, a demarat formal, pe fondul tensiunilor din Peninsula Coreană, al atacurilor cibernetice repetate (mai ales din partea chinezilor) și al disputelor insulare din Marea Chinei de Sud.

La începutul celui de-al III-lea mileniu, pe fondul antagonismului real datorat competiției pentru resursele globale ce sunt limitate, America caută a se folosi de puterea și influența mondială căpătate pentru a limita accesul altora la resurse și tehnologiile ce ar putea amenința poziția singulară de superputere. La rândul său, în cadrul unui joc psihologic, China și Rusia, intenționează a răspunde asimetric, căutând specularea punctele vulnerabile ale potențialilor adversari. Stabilitatea politică, succesul economic, coeziunea națională, forța militară, creativitatea culturală și avansul tehnologic au transformat China în cel de-al doilea stat al lumii, iar această calitate o împinge treptat către evoluția devenirii unei superputeri. Creșterea puterii *de facto*, va conduce implicit la sporirea agresivității ulterioare. În 2013, Rusia și-a încheiat acomodare post-sovietică, anunțând excedente bugetare anuale de zeci de miliarde

de dolari. Totodată, devine în mediul relațiilor internaționale mai puternică și mai agresivă, căutând permanent tăierea avântului pro-occidental al fostelor republici unionale. În ambele cazuri, vecinii acestor două state intenționează ca pe termen scurt și mediu să se acomodeze cu cele două puteri în ascensiune, mai degrabă decât să le înfrunte. În plus, dacă ele nu amenință democrațiile de azi, cel puțin legitimează în ochii autoritaristilor și al tiranilor locali regimurile lor represive; iar prin succesul economic dovedit, ca și acumularea de putere geopolitică la nivel local sau regional, cele două puteri emergente par a întârzia (direct ori indirect) revenirea la democrație a altor națiuni mai mici și mai vulnerabile.

Noii lideri chinezi ori ruși se tem că SUA încearcă să divizeze teritorial China ori Rusia, să le îndiguiască strategic, să le domine politic și să le frâneze economic. SUA a căutat să separe problema drepturilor omului de chestiunea cooperării economice, folosind extinderea clauzei „Națiunii cele mai favorizate” ca modalitate de a influența comportamentul chinez pentru a obține profit, a-și finanța datoria externă ori a stopa proliferarea nucleară, ca și cooptarea rușilor la menținerea securității globale, mai

ales contra terorismului. China nu dorește să accepte hegemonia americană în lume, iar SUA nu vrea să accepte hegemonia chineză în Asia, deși istoria, mărimea și dinamismul economic împing China în această direcție. China a încetat să mai tolereze prezența militară a Washingtonului în Asia de Sud-Est și a început după 1991 să se opună activ prezenței acestuia în regiune. Federația Rusă se simte asediată teritorial și de aceea, menține contingente militare în fostele sale republici, chiar în acelea în care prezența îi este contestată (Republica Moldova, Georgia și Caucaz). Astfel, la începutul noului mileniu China și Rusia au probleme cu *status quo*-ul regional și refuză democratizarea. Scopul acestora nu îl constituie maximizarea puterii la nivel internațional în detrimentul celei americane, ci mai degrabă maximizarea securității proprii la nivel regional. Totuși, sub aspect strategico-militar, China ori Rusia nu și-ar putea permite o cursă a înarmărilor cu SUA, la fel cum nici URSS nu a mai putut-o face de la un anumit moment. La rândul său, America lui Obama a căutat până acum, pe lângă adaptarea continuă la strategia de atac a Al-Qaeda, menținerea unuiinelor pro-occidentale împotriva Fed. Ruse și a RPC.

Transporturile culturale clasice și digitale **Între favorizarea individualismului și extinderea globalizării**

Silvia Branea

Ștergerea diferențelor dintre populațiile care locuiesc în continente, regiuni, țări diferite este greu de acceptat. Ipoteza uniformizării mondiale se bazează printre altele pe slăbirea influenței culturale și pe prevalența individualismului, dar tot aici apare și problema diferențierii indivizilor. Din această perspectivă am putea vedea din ce în ce mai mulți oameni singuri (descătușați de legăturile sociale) care nu seamănă unii cu alții deoarece sunt „brânșați” prin intermediul diverselor aparaturi de comunicare sau/și de receptare (computere, telefoane mobile, tablete, ș.a.m.d.) la conținuturi personalizate. Uneori această specializare a consumului cultural și posibilitatea alegerii partenerilor de dialog, indiferent unde s-ar afla aceștia din

punct de vedere spațial, poate conduce la mărirea distanței psiho-sociale reale și la micșorarea distanței psiho-sociale dintre cei ce dialoghează la distanță. Astfel, am putea vedea posibila uniformizare a umanității ca pe o hartă extrem de pestriță: uniformizarea nu ar presupune porțiuni mari de hartă colorate în aceeași nunață, ci pete de culoare foarte dezordonate, repetate când la distanțe mici, când la distanțe uriașe.

În legătură cu reducerea timpului necesar comunicării între persoane aflate la distanță, Tomlinson pune problema proximității, care nu exclude rarcordarea la tot felul de rețele: „condiția conexității nu numai că nu contrazice noțiunea de proximitate, dar chiar își pune pecetea asupra modului în care

înțelegem „apropierea globală”. A fi conectat înseamnă a fi aproape, în toate sensurile: experiența proximității oferită de aceste conexiuni există alături de o *distanță fizică* statornică, de netăgăduit, între locurile și oamenii lumii, pe care transformările tehnologice și sociale ale globalizării nu au înlăturat-o” (Tomlinson, p. 13).

Criticarea globalizării se realizează deseori din perspectiva raportului particular/universal: „Cea mai frecventă acuzație la adresa modernității e aceea că se aplică doar experienței sociale și culturale occidentale și, de aceea, doar *pretinde* că are relevanță globală, afirmând că această narațiune particulară e o fază generală a istoriei umanității” (Tomlinson, p. 95). Occidentul a ajuns să susțină că dezvoltarea sa culturală specifică și modul său de viață actual sunt universal valabile. Viziunea care înfățișează actualul stadiu al umanității ca un efect al progresului milenar poate fi catalogată ca occidental-centristă. Un punct de vedere consecvent cu această viziune ar evidenția, de asemenea și ideea că, umanitatea și-a îndeplinit potențialul prin modernitate, iar pasul următor este inevitabil universalizarea valorilor modernității.

Un rol important în universalizarea valorilor modernității occidentale l-a avut cinematograful: multă vreme Hollywood-ul și câteva studiouri din Europa au contribuit la „scrierea marii

Istoriei”. Nu mai putem vorbi și astăzi de aceeași unitate a simbolurilor difuzate de regizorii de film din cel puțin un motiv: multiplicarea centrelor de producere și distribuție a filmelor (un caz aparte în această infuzie de vizuni cinematografice o constituie uriașa mașinărie de filmare – Studiourile Bollywood din India). De asemenea, au apărut mai multe istorii regionale sau/și naționale ca rezultate ale eforturilor oamenilor dedicați readucerii la lumină a unor întâmplări de demult pe baza mărturiilor și a urmelor materiale, dar și ca efecte ale muncii scenariștilor și regizorilor preocupați să redea sensul istoriei locale. Aceste istorii locale pot fi complementare sau competitive, însă în mod sigur, plurale. Gilles Lipovetsky și Jean Serroy (2008, p. 155) celebrează trecerea de la o istorie mică (occidentalo-centristă) la memoria pluralistă. Optimismul legat de înfățișarea în filme artistice și documentare a multiplelor identități sociale, religioase, naționale, regionale trebuie însă să devină nuanțat deoarece bugetele mari se folosesc numai pentru filmele care au șanse să aibă succes la „publicul global”. Intenția de a câștiga bunăvoința publicului „din toată lumea” are și un aspect benefic, din punctul de vedere al cunoașterii culturilor și identităților particulare. Efectul pozitiv al tratării istoriei recente sau mai puțin recente în filmele de ficțiune cu buget mare (atât

pentru filmare cât și pentru promovare) este că se scot în evidență fapte și luări de poziție ale eroilor/martorilor istoriilor comunităților mari și mici, cunoscute sau necunoscute din alte „texte” care reactivează memoria.

Tratarea realităților și construcțiilor sociale actuale se produce întotdeauna din unghiul unei anumite paradigme: moderne / postmoderne / hipermoderne sau conservatoare. Modernismul cu atributul său central, universalismul, se bazează pe apărarea drepturilor individuale și pe rezultatele obținute de știință (Touraine, 2007, p. 244). Sociologul francez, credincios spiritului modernității, reliefat încă din secolul *Luminilor* afirmă de asemenea că ideea de modernitate o impune pe cea de pluralitate a căilor de modernizare. Totuși acest proces trebuie să aibă o finalitate unică – gestionarea liberă de către individ a propriilor drepturi, în contextul respectării de către ceilalți a ceea ce Amartya Sen numea *capabilities*, iar Paul Ricoeur „pouvoir être” – capacitatea de a exista (Touraine, 2007, p. 244).

Construcția conceptului *modernitatea globală* i se datorează lui Tomlinson, care susține că interconexiunile economiei globale sunt generate de natura expansionistă a sistemului capitalist modern, care îl împinge dincolo de granițele oricărei localități, în căutare de piețe din ce în ce mai mari.

Modernitatea globală mai este caracterizată prin progresul fără precedent al transportului mecanizat, al telecomunicațiilor și al tehnologiei informaționale (Tomlinson, p. 53). Legăturile dintre oameni și instituții (Tomlinson vorbește despre aceste legături atunci când folosește expresia „conexitate complexă”) se realizau în perioada pre-modernă prin mobilitatea fizică a oamenilor.

În postmodernitate se intensifică procesul prin care soliditatea, specificitatea și rezistența istorică a anumitor locuri sunt desființate în cadrul unui proces pe care Harvey îl numește „comprimare timp-spațiu” (apud Connor). Asimetria dintre spațiile urbane, orientate spre viitor și spațiile regionale, provinciale sau coloniale, mai puțin dezvoltate (care par a funcționa în afara timpului) va continua să se manifeste, dar tot mai multe zone, dezvoltate sau mai puțin dezvoltate vor participa la circulația rapidă și continuă a capitalului. Trecând de la aplatizarea spațiului, care devine unitar din punctul de vedere al corporațiilor care au abandonat, printre primele, prejudecățile despre centru și periferie, e interesant de urmărit modul în care internetul are tendința să creeze tot mai multe colectivități virtuale care trec dincolo de granițele și limitele spațiale stabilite de modernitate. Cu toate acestea internetul este supus din ce în ce mai mult unei tentative

masive de colonizare și reglementare comercială, propria-i eterogenitate făcând din el o țintă irezistibilă pentru transformarea lui în marfă (Connor, p. 322). Acest punct de vedere este concordant cu ideea după care dezvoltarea tehnologiilor bazate pe informatică contribuie la adâncirea inegalităților sociale și economice.

Unele dintre dezbaterile cu privire la caracteristicile societății actuale postmoderne se bazează pe punctele de vedere reliefate de autorii care au descris / definit trăsăturile epocii postindustriale. În epoca postindustrială serviciile capătă o deosebită importanță, iar principiile centrale ale societății sunt reperate din ce în ce mai mult în „cunoașterea teoretică” în opoziție cu „munca și capitalul”. Un alt concept care a circulat atât în paralel cu postmodernismul cât și strâns legat de postmodernism a fost cel de „societate informatizată”. De la „societatea informatizată nu a mai fost nevoie decât de un pas pentru a se trece la discutarea „societății comunicării”. În acest tip de societate în care tehnologiile și practicile comunicaționale sunt din ce în ce mai evolute, se prefigurează diverse nemulțumiri vizavi de potențialul de control al instanțelor *Puterii* - sunt autori care văd viitorul apropiat ca fiind caracterizat de „închisoarea panoptică centralizată”. Există însă și luări de poziție optimiste, potrivit cărora realitatea este

mai complexă, o parte din puterea de supraveghere desfășurându-se în scopul călăuzirii consumatorilor și nu în scopul dominării lor (Lyon, 1998, p. 92).

Dintr-un alt unghi al gândirii postmoderne se evidențiază importanța relativismului axiologic în stabilirea gradului de unificare sau dimpotrivă de „diversificare” a lumii. Din momentul abolirii tuturor ierarhiilor – orice speranță de a rămâne la un singur mod de ființare sau la un consum unificat dispare (Lyon, p. 104). S-ar putea crede că asistăm la o „eliberare” a individului de toate constrângerile anterioare (venite dinspre religie, tradiție sau știință). Eliberarea se realizează însă doar față de vechile servituți față de comunitate, cler, ș.a.m.d., nu și față de mijloacele de persuasiune comercială, care-l copleșesc pe omul contemporan, aproape oriunde s-ar afla acesta.

Omniprezența ecranului (ecranul este de data aceasta o metaforă – plecând de la titlul cărții lui Gilles Lipovetsky și a lui Jean Serroy se poate considera ca sintagma *ecranul global* se referă la toate tipurile de mesaje care ne parvin prin vechile și noile media) limitează sever ceea ce părea a fi o gamă infinită de posibilități. Dincolo de reala varietate a ofertelor comerciale se pare că se reliefează un îndemn implacabil: „Fii consumator!”. Ezitarea, neliniștea și îndoiala apar

rareori în cadrul dilemei consum/anti-consum, cei care rezistă tentației de a beneficia de ofertele mall-urilor (managementul social pus în practică de către corporații se bazează pe diverse mijloace de seducție a potențialilor clienți: carduri de fidelitate, promoții, reduceri, bonusuri, ș.s.m.d.) sunt tot mai puțini. Nesiguranța apare mai degrabă în fața nenumăratelor solicitări din partea mediului comercial de a te construi într-un anume fel, în funcție de gamele infinite de produse și servicii pentru trup, minte și suflet. Relativismul și incertitudinea nu domnesc însă peste tot, ci mai ales acolo unde progresul este o stare de fapt.

În societățile dominate de câteva (bine delimitate) adevăruri și/sau credințe nu se observă aceleași dileme/nesiguranțe dezvoltate în jurul construirii identității pe baza mărcilor comerciale. Țările și zonele locuite de musulmani sunt văzute în primul rând ca asemenea arii ale adevărurilor proclamate odată pentru totdeauna, dar mai pot fi privite într-un mod similar și unele regiuni din America de Sud, din Asia și din Africa. Aceste întinse zone de certitudine nu sunt luate de obicei în considerare de cercetătorii care descriu lumea contemporană ca o lume a relativismului cultural/etic. Ele capătă importanță însă pentru deținătorii puterii comerciale/politice/militare care propovăduiesc prin cuvinte sau în cazuri extreme prin arme

necesitatea instaurării unei lumii plurale / tolerante și totodată deschise la investițiile marilor corporații. Când persuadarea potențialilor consumatori se realizează prin strategiile managementului social, dorințele consumatorului sunt și ele canalizate și condiționate de metode care datorează mult principiilor cvasipanoptice (Lyon, p. 112). Cu toată amploarea fenomenelor de „colonizare” corporatistă a lumii nu trebuie uitat faptul că se dezvoltă și numeroase forme de rezistență la globalizarea agresivă, fie în cadrul organizațiilor, fie prin acțiunile societății civile (Ganesh, Zoller, Cheney, 2005).

Perspectiva postmodernă de analizare a stadiului actual al societății locale / globale este concurată de alte viziuni, care preferă termeni alternativi. Un asemenea concept alternativ este cel de *hipermodernitate*. Conceptul de *hipermodernitate* este preferat de Gilles Lipovetsky altor variante de sintetizare a caracteristicilor ultimelor decenii ale secolului XX și primului deceniu din secolul XXI. El critică expresia „perioada postmodernă” deoarece prin aceasta nu s-ar surprinde specificul perioadei contemporane. Gilles Lipovetsky și Jean Serroy sunt de acord cu adepții postmodernismului, doar într-o privință, și anume atunci când acceptă ideea că marile utopii futuriste, năzuințele revoluționare și avangardele s-au epuizat (Lipovetsky,

Serroy, 2008, p. 46). Ei susțin apoi că tocmai această slăbire a tendințelor de opunere la ceea ce era mai puternic în perioada modernă, va duce de fapt la *hipermodernizare*: „societatea hipermodernă este cea în care forțele de opoziție față de modernitatea democratică, individualistă și comercială nu mai sunt structurante și care, prin aceasta este lăsată pradă unei spirale hiperbolice, unei escaladări paroxistice în sferile cele mai diverse ale tehnologiei, ale vieții economice, sociale și chiar individuale” (Lipovetsky, Serroy, 2008, p. 46).

Viziunea *hipermodernă* exercită un anumit grad de seducție din cauză că pare mai puțin complexă (complicată) decât abordarea postmodernă, dar sunt totuși și câteva neajunsuri în discursul lui Lipovetsky cu privire la prezentul *hipermodern*. Astfel, Gilles Lipovetsky afirmă că *hipermodernismul* presupune extinderea progresivă a unor tendințe mai vechi, exacerbarea a ceva ce există deja. Cu toate acestea este evident că nu suntem martorii unei intensificări pe scară largă a tuturor aspectelor importante din trecutul recent sau mai puțin recent. În realitate unele lucruri au luat un avânt mai mare, iar altele nu s-au dezvoltat sau s-au dezvoltat în mică măsură. Principala neajuns al definițiilor „holistice” derivă din dificultatea aplicării acestora la toate spațiile și la toate culturile. Cât de modern este un european sau

un locuitor al Indiei, cât de *post* sau *hipermodern* este un sudamerican sau un japonez și ce relevanță are modernitatea sau tradiționalismul local pentru acceptarea sau respingerea unei influențe uniformizatoare? În mod cert nu se poate da un răspuns edificator, cu atât mai mult cu cât și la nivel local sau regional diferențele culturale sunt și ele remarcabile atât în Europa cât și în America de Sud, Japonia sau India.

Conceptul de globalizare este unul încărcat de sensuri mai mult sau mai puțin contradictorii. Sensurile diferă în funcție de ideologia, specializarea sau apartenența culturală a celor care îl utilizează și îi dau o nuanță sau o alta. Adepții postmodernismului pun în ecuație îndeosebi diferențele erei globale față de era modernă. Totodată post-moderniștii subliniază „egalitatea” culturală, cu scopul de a aboli pentru totdeauna centrismele de orice tip. Sunt voci, deocamdată firave, care văd în proclamarea diferenței și a eterogenității, sfârșitul dialogului. Dreptul la alteritate nu trebuie să eludeze dreptul la comparație, compasiune și militantism. Pentru toate acestea este însă nevoie de o „limbă comună”. Mike Featherstone (apud Lyon, p. 112) sugerează căutarea unei „proprietăți comune [care] atrage după sine capacitatea de a recunoaște diferențele ca legitime și valide... a unei culturi comune” bazate la un ni-

vel profund cultural, pe un limbaj comun.

Din perspectiva analizei evoluției tehnologice și a cunoașterii în general, asistăm la o proliferare a experților globali care oferă consultanță în orice domeniu. Teoria potrivit căreia cunoașterea se produce în anumite centre universitare privilegiate este tot mai ușor de contestat ca urmare a faptului că producerea științei s-a dispersat împreună cu celelealte instituții” (capitalul, intelectualitatea) care s-au flexibilizat și au devenit difuze odată cu progresul tehnologiilor informației și comunicării. Fenomenele de dispersie din câmpul cunoașterii și din câmpul economic par a justifica mai degrabă adeziunea la viziuni care proclamă eterogenitatea înainte de orice alt aspect contemporan, cum ar fi globalizarea.

Cercetătorii preocupați în ultimii ani de globalizare constată că pro-

cesele economice, politice și culturale tangente fenomenului sunt foarte greu de caracterizat.

Globalizarea culturală este considerată tot mai puțin ca o globalizare unilaterală (occidentală), reliefându-se mai ales beneficiile, în termeni de cunoaștere și recunoaștere culturală a cât mai multor comunități cu tradiții și valori parcă infinit de diverse.

Privitor la ceea ce au oamenii în comun, fie că se află în vecinătate, fie că populează spații diferite, sunt și voci care celebrează dezvoltarea tehnologică din domeniul comunicării pentru ocaziile de deschidere culturală pe care le prilejuiește. Sistemul transnațional de comunicare oferă, conform lui Len Ang (apud Curran, Park, 2000, p. 5) oportunități pentru noi forme de strângere a legăturilor, de solidarizare a oamenilor și noi căi de construire a comunităților culturale.

BIBLIOGRAFIE

- Connor, Steven (1999), *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, Meridiane; București;
- Curran, James; Park, Myung-Jin (2000), *Beyond globalization theory* în „De-Westernizing Media” (coord. James Curran, Myung-Jin Park), Routledge; London and New York;
- Ganesh, Shiv; Zoller, Heather; Cheney, George (2005), *Transforming Resistance, Broadening Our Boundaries: Critical Organizational Communication Meets Globalization from Below* în „Communication Monographs”, Jun2005, Vol. 72 Issue 2;
- Lipovetsky, Gilles; Serroy, Jean (2008), *Ecranul global*, Polirom; Iași;
- Lyon, David (1998), *Postmodernitatea*, Editura Du Style; București;
- Tomlinson, John (2002), *Globalizare și cultură*, Amarcord; Timișoara;
- Touraine, Alain (2007), *Lumea femeilor*, Grupul Editorial Art; București.

Fondul și forma

Democrația reprezentativă, o formulă alterată de natura umană

Andrei Alexandru

Electorii au decis prin vot liber: X, Y și Z au primit încrederea majorității, o vor reprezenta și vor conduce destinele întregii comunități timp de 4 ani. În numele oamenilor, ei vor decide ce este oportun și ce nu este oportun să facă și, pentru a-și pune în operă deciziile, vor dispune aproape discreționar de resursele instituționale și financiare ale comunității.

Experiența istorică din întreaga lume civilizată este presărată cu mult prea numeroase exemple în care aleșii X, Y și Z au „uitat” rapid de obligațiile derivând din mandatul încredințat, de misiunea pe care și-au asumat-o și purced la îndeplinirea unei agende despre care nu făcuseră vorbire înainte de alegeri. Edificiul legislativ construit pe baza conceptului de democrație reprezentativă și al principiului stabilității politice le conferă lui X, Y și Z un sentiment de liniște, de siguranță și o cvasi-intangibilitate

până la viitoarele alegeri. Lucrurile nu se opresc aici. Cu viteze diferite, în funcție de cultura locală, de antecedente, de caracter și formație individuală, de legislație ș.a., se insinuează la X, Y și Z senzația de putere absolută și convingerea menținerii perene la „butoane”, cu efecte perverse și periculoase asupra sistemului. Această involuție a unor X, Y și Z a condus în timp la alterarea ideii generoase de democrație reprezentativă, sistemul devenind permeabil la corupție și chiar generator de corupție, instituțiile au ajuns să se personalizeze după chipul și asemănarea cu X, Y și Z, iar „cetatea” să funcționeze în afara principiilor generoase și atractive ale democrației reprezentative, altfel clamată cu orice prilej.

Să adăugăm o altă constatare de notorietate: mass media este pretutindeni o activitate care funcționează pe criterii comerciale și de influență,

care, prin efect, devin tot comerciale. În aceste condiții, dacă dăm la o parte „focurile de artificii”, „breaking news”-urile și alte diversiuni din viața publică orchestrate de o manieră profesională chiar de profesioniști și menite să iluzioneze publicul cu ideea: **„Suntem cu ochii pe voi! Puterea este a cetățenilor!”**, electoratul nu are instrumente eficiente ca să-i oblige pe aleșii X,Y și Z să-și împlinească mandatul încredințat în numele democrației reprezentative.

Referindu-mă la starea politică de fapt din România, pe care am avut privilegiul s-o cunosc în intimitatea ei, există o serie de particularități care confirmă enunțul din titlu.

Parlamentul României a involuat constant în ultima decadă într-o formă lipsită de fond. Rolul său de for de dezbatere politică s-a atenuat până la dispariție, deciziile fiind luate în alte sfere ale politicii, mai mult sau mai puțin legitime. Aplicarea votului uninominal, bazat în prea mare măsură pe disponibilitățile financiare ale candidaților și într-o proporție neglijabilă pe meritocrație, a catalizat declinul Parlamentului din punct de vedere calitativ și ca instituție simbol a democrației reprezentative. La declin a contribuit și practica ordonanțelor de urgență, care a transferat „de facto” către Guvern atributul suveran al Parlamentului de unică autoritate legiuitoare. Această realitate n-a trecut

neobservată de cetățeni și a avut ca efect colateral abandonarea ideii de implicare civică de către un procent semnificativ de electori: **„Dacă ei, reprezentanții noștri în Parlament, au șanse reduse să influențeze deciziile politice, ce șanse mai avem noi, simpli cetățeni, pentru ce să ne consumăm resursele într-o întreprindere civică cu șanse infime de reușită ?”**.

Scepticismul utilității implicării active în influențarea deciziei politice a fost amplificat și de absența unei comunicări reale între reprezentanți și reprezentați. Cu foarte rare excepții, comunicarea a fost univocă, într-un singur sens, și superficială, ea reducându-se în mare măsură la promovarea mai mult sau mai puțin eficientă a imaginii unor actori politici aflați pe post de reprezentanți.

Un alt factor care a descurajat la noi implicarea societății civile în influențarea deciziei politice l-a constituit atitudinea inadecvată a unor parteneri externi. Fie că ne-am confruntat cu unități de măsură speciale și atipice, dedicate și aplicate doar României, deci, în afara principiilor general asumate, fie că ni s-au sugerat public soluții sau decizii de o manieră ieșită în tiparele diplomației, rezultatul a fost o inhibare a acțiunii „civile”: **„Dacă instituțiile noastre și politicienii noștri sunt presați din exterior și nu pot lua decizii așa cum conside-**

ră, ce forță poate avea o societate civilă lipsită de logistică și de multe altele ? Ce rost mai are implicarea noastră civică ?”.

Dacă acceptăm ca ipoteză de lucru realitatea că sistemul este atotputernic în fața insului de rând, dacă acceptăm ca ipoteză de lucru realitatea că nu de puține ori insul de rând are motive legitime să se opună sistemului sau măcar să încerce să-l corecteze, dar nu reușește, atunci putem înțelege cum, din aceste contradicții, se naște adesea combustibilul lăuntric pentru abandonarea ideii de datorie civică, către o a treia cale, către soluții anti-sistem, către forțe politice anti-sistem, către candidați anti-sistem. Iluzie, pentru că, odată ajunse la Putere, toate aceste alternative aparent anti-sistem, indiferent de buna-credință a planurilor inițiale, vor funcționa tot în interiorul sistemului atotputernic, care le va alinia și le va obliga automat să respecte regulile deja în vigoare.

Alternanța la Putere, urmare a procesului democratic al alegerilor, este rezultatul exprimării libere a voinței majorității și ea creează senzația falsă că Puterea se află la cetățean, în votul lui. Pentru ce este senzația falsă? Din cel puțin două motive. Primul motiv. Votantul are de cele mai multe ori o imagine falsificată a celor care doresc să îl reprezinte și, drept urmare, nu știe cui acordă man-

datul de reprezentare. Le va cunoaște adevărata față și adevăratele intenții abia în intervalul derulării mandatului obținut. Al doilea motiv. Pentru că Puterea votului, simbolul și instrumentul material principal al democrației reprezentative, se sleiește într-o singură clipă, iar Puterea obținută de X,Y și Z în urma votului se exercită constant timp de 4 ani. Comparați o clipă cu 365 de zile înmulțite cu 4 și veți constata la cine se află Puterea.

Nu mi-am propus să exhaustez lista argumentelor care au transformat o idee generoasă, democrația reprezentativă, într-o realitate aproape opusă, chiar descurajantă. Nu mi-am propus nici să mă hazardez încercând să rezolv de unul singur o problemă atât de complexă. Textul de față este mai degrabă o invitație la meditație pe tema necesității ameliorării sistemului democrației reprezentative, așa încât, pe viitor, insul de rând să dispună de instrumente reale, eficiente și operaționale nu doar o secundă la 4 ani, cu care să-l poată „obliga” pe reprezentantul său să-și respecte statutul și mandatul primit sau să abandoneze poziția de reprezentant. Cred că textul ar fi totuși incomplet fără o **schită de propunere** care să răspundă la întrebarea: ce punem în locul modelului actual de democrație reprezentativă ?

Ideal ar fi să putem funcționa în sistemul democrației participative „pure”,

dar, cum un astfel de obiectiv este greu de atins în condițiile actuale, s-ar putea lua în considerare o ajustare a sistemului democrației reprezentative bazată pe principiul „check and balance”. Este inechitabil și contra-productiv ca electoratul să aibă Puterea doar o secundă la 4 ani, iar aleșii să o dețină, de regulă, 4 ani. Pentru echilibrarea raportului de Putere dintre reprezentați și reprezentanți și pentru anihilarea sau măcar reducerea valenței generatoare de corupție a actualului sistem, vârful piramidei sociale trebuie să cedeze din Putere celor de la bază. În acest sens, X, Y și Z ar trebui să „dea socoteală” în fața „cetății” sau să primească în-

crederea „cetății” nu doar o dată la 4 ani, ci ori de câte ori este nevoie, cu toate consecințele care decurg de aici. Nu intru acum în detalii tehnice, și pentru că o asemenea ajustare a sistemului nu e deloc simplă, ea necesită studii multidisciplinare, dar este posibilă tehnic și logistic în condițiile sistemelor de comunicație electronice actuale. Mai este nevoie de voința politică care să conducă la organizarea unor dezbateri publice și de specialitate temeinice, a unor grupuri de lucru bazate pe expertiză politică, juridică, sociologică și comunicațională, și la elaborarea proiectelor rezultate din aceste activități.

Reflexii asupra societății civile românești

Paula Monica Dănălache, drd UNED Madrid

Cuvinte cheie: societate civilă, ONG-uri, dezvoltare, democrație, evoluție, colaborare

CONSIDERAȚII GENERALE

Vom începe prin a arunca o privire generală asupra evoluției societății civile din România și ne vom concentra asupra caracteristicilor societății civile românești actuale. Această prezentare este o parte din lucrarea de dizertație susținută la încheierea Masterului în Probleme Sociale, integrat în programul de doctorat cu același nume, din cadrul Universității UNED, Madrid, Spania.

Pornim de la definiția oferită de Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC) „Societatea civilă este o noțiune care descrie forme asociative de tip apolitic și care nu sunt părți ale unei instituții fundamentale a statului sau ale sectorului de afaceri. Astfel, organizațiile neguvenamentale – asociații sau fundații, sindicatele, uniunile patronale sunt actori ai societății civile, care intervin

pe lângă factorii de decizie, pe lângă instituțiile statului de drept pentru a le influența, în sensul apărării drepturilor și intereselor grupurilor de cetățeni pe care îi reprezintă”.

Este evident că, societatea civilă reprezintă unul din indicatorii gradului de democratizare existent la nivelul unui stat. Printre indicatorii principali de analiză a **societății civile** se include impactul acțiunilor acesteia asupra societății în ansamblul ei și al sistemului politic precum și capacitatea de a influența deciziile la nivel politic și a contribui în mod decisiv la stabilirea temelor prioritare pe agenda publică. Alt indicator important se referă la instrumentele pe care le au la dispoziție actorii societății civile pentru a-și îndeplini obiectivele. În acest articol vom utiliza accepțiunea societății civile ca actor pe scena internă a unui stat, cu referire concretă la situația din țara noastră.

În cazul României, studiul societății civile este abordat prin prisma temporală, în două perioade bine delimitate. În primul rând vom încerca să identificăm caracteristicile societății civile din România în perioada comunistă, iar în al doilea rând să ne referim la societatea civilă contemporană.

CONSIDERAȚII TEORETICE PENTRU DELIMITAREA CONCEPTULUI DE SOCIETATE CIVILĂ

Menționăm că există o multitudine de teorii și de aspecte care sunt folosite la definirea societății civile, în funcție de obiectivul final al cercetării. În cazul de față vom lua în considerare caracteristicile societății civile identificate de sociologul Larry Diamond în lucrarea sa *Civil Society and the Development of Democracy*.¹ În viziunea acestuia, societatea civilă se ocupă, în principal, de aspecte de interes public, cele de ordin privat ocupând un loc secundar. Este o structură deschisă publicului larg în care dezbaterile interne reprezintă o modalitate de a stabili obiectivele și liniile de acțiune. Autorul apreciază că societatea civilă se relaționează cu statul, într-o oarecare măsură însă finalitatea acțiunilor sale nu urmărește să controleze politicile statului și nici să câștige o poziție

privilegiată în structurile statale, nu are ca obiectiv să controleze politica în totalitate. Societatea civilă descrisă în lucrarea *Civil Society and the Development of Democracy* se caracterizează prin existența și coabitarea unor diversități eterogene. O serie de grupuri diferențiate se integrează în societatea civilă și apără interese diferite.

APARIȚIA SOCIETĂȚII CIVILE ROMÂNEȘTI

Vom începe prin a preciza că societatea civilă românească s-a dezvoltat mai lent decât cea existentă în alte state europene. Literatura de specialitate face referire la o serie de factori care au stat la baza apariției societății civile românești. Astfel, principalii factori care au întârziat dezvoltarea societății civile românești au fost pe de-o parte de tip geopolitic și pe de altă parte de tip socio-religios.

Factorii geopolitici² fac referire la istoria poporului român caracterizată de-a lungul secolelor prin faptul că provinciile cu populație majoritar românească nu au format un stat unitar și suveran până în 1859 când Țara Românească s-a unit cu Moldova. Provincia Transilvania a rămas sub

¹ Larry Diamond "Civil Society and the Development of Democracy" Estudio/Working Paper 1997/101 June 1997), p. 2

² Saulean, Daniel and Carmen Epure. "Defining the Nonprofit Sector: Romania." *Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, no. 32 edited by Lester M. Salamon and Helmut K. Anheier. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies, 1998, p. 3

dominația Imperiului Austro-Ungar până la 1 decembrie 1918 când s-a înfăptuit Marea Unire. Prin urmare, se poate vorbi despre o istorie a poporului român și nu despre o istorie a României ca stat modern al secolului XX.³

Perioadele de tranziție precum și guvernele de tranziție au reprezentat o realitate constantă pentru poporul român, fiind o sursă continuă de instabilitate politică și administrativă a provinciilor românești. Această instabilitate administrativă se regăsește, de asemenea, în restul țărilor din Europa de Est și de Sud-est ceea ce a dus la apariția unei dependențe în creștere de liderii străini impuși de imperiile dominante. Schimbările administrative au început să apară la începutul perioadei dintre cele două Războaie Mondiale, moment în care, marile imperii (Otoman, Austro-Ungar și cel Țarist) s-au destrămat, dându-i astfel României Mari posibilitatea de a se dezvolta, creând contextul favorabil pentru apariția unei societăți civile puternice. Cel de-al Doilea Război Mondial a oprit acest proces, astfel, factorii geopolitici au condus la apariția unei societăți civile de tranziție, coagularea acesteia rămânând incompletă.

Factorii socio-religioși⁴ sunt de două tipuri: rolul Bisericii ortodoxe în crearea societății civile românești și impactul organizării sociale în crearea sectorului organizațiilor non profit. Activitatea Bisericii ortodoxe s-a axat, în principal pe doctrina creștină și nu pe dorința de a contribui la bunăstarea enoriașilor săi prin intermediul acțiunilor caritabile. Preoții au menținut tradițiile și obiceiurile pentru că, în lipsa unei administrații statale continue, biserica a trebuit să își asume și funcția de asistență socială. Mănăstirile ortodoxe au început să se implice în acțiuni caritabile pentru persoanele fără resurse.

Biserica ortodoxă continuă să fie un actor important pe piață, obținând venituri din agricultură, comerț și servicii specifice.

Odată cu instaurarea regimului comunist în România, partidul a preluat controlul asupra întregii puteri. Astfel, concepția statului utilizată de Max Weber în lucrarea sa **Politica, ca și vocație (1919)** în care acesta este definit ca o entitate care deține monopolul asupra folosirii legitime a forței fizice în vederea îndeplinirii scopurilor sale, era aplicată întocmai, fără respectarea niciunui drept democratic.

³ Ilie A. G, Colibaseanu O A *Romania Europeană și "industria" sectorului non profit* Jurnalul Economic, decembrie 2007, anul X, număr. 26, p. 223

⁴ Saulean, Daniel and Carmen Epure "Defining the Nonprofit Sector: Romania." Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 32 edited by Lester M. Salamon and Helmut K. Anheier. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies, 1998, p. 3

Într-un astfel de context politic și social, societatea civilă românească a avut mari dificultăți în a se dezvolta, în acea perioadă existând, în deosebi, asociații create de regimul politic pentru a-și legitima acțiunile.

Putem vorbi de o adevărată renaștere a societății civile după evenimentele din decembrie 1989 când, folosind diferite modele venite din afara țării au început să ia ființă organizații non guvernamentale diversificate în funcție de tipul de activitate pe care o desfășurau: protecția copilului, protecția mediului înconjurător, protecția drepturilor femeilor, protecția drepturilor animalelor, etc.

Prezența organizațiilor internaționale în România post-decembristă a contribuit la accelerarea procesului de înființare și funcționare a diferitelor forme de asociații și fundații, conducând în final la apariția unei societăți civile funcționale într-un stat care a început să aplice reglementările de tip democratic.

Trebuia reluat și actualizat procesul legislativ de reglementare a activității actorilor societății civile românești deoarece, legea în baza căreia funcționau asociațiile și fundațiile data din anul 1924 (**Legea 21 pentru persoanele juridice, asociații și Fundații**). Legea a intrat în vigoare la un an după adoptarea

primei Constituții a României, în 1923, care recunoștea dreptul la liberă asociere. Este important să menționăm că Legea 21 nu a suferit modificări timp de aproximativ 75 de ani, rezistând inclusiv la încercările de revocare propuse de conducătorii Partidului Comunist. Până în anul 2000, această lege a fost singura care reglementa cadrul legal general pentru asociațiile și fundațiile din România. Anul 2000 reprezintă momentul inițierii unei modernizări legislative. Astfel, se aprobă **Ordonanța 26/2000** care înlocuiește Legea 21 și introduce o serie de modificări importante în cadrul legal de reglementare a organizațiilor societății civile, în ceea ce privește modalitatea de înființare și funcționare a acestora.

O altă etapă importantă în procesul de dezvoltare a societății civile românești este reprezentată de momentul aderării României la Uniunea Europeană. În urma studiilor realizate reiese că, impactul integrării în UE asupra societății civile românești este unul limitat.⁵ ONG-urile românești consideră că UE reprezintă modelul care trebuie urmat (în ceea ce privește democrația, profesionalismul, transparența, nediscriminarea sau respectarea drepturilor omului), fiind evidențiate efectele pozitive ale deciziilor comunitare. Prin urmare, se poate considera că există o puterni-

⁵ Szavuj EvaMaria "EU: What NGOs Make of it? Explaining the Creative Usages of Europe in the Romanian and Hungarian Civil Societies in Romania" Central European University, Budapest Hungary, 2007, p. 39, 40

că viziune pro-europeană în cadrul societății civile românești.

Din momentul aderării României la Uniunea Europeană activitatea Organizațiilor non guvernamentale s-a îmbunătățit, schimbul de informații și activitatea acestora fiind facilitate de noul statut al României ca stat membru. În plus, entitățile societății civile au început să aibă acces la proiecte prin care puteau accesa fonduri europene, alocate special pentru activitatea ONG-urilor respective, cum ar fi protecția mediului, a drepturilor femeii, a drepturilor copilului, etc.

CÂTEVA EXEMPLE DIN ACTIVITATEA ASOCIAȚIILOR ROMÂNEȘTI DUPĂ 1989

Prima organizație de femei democratică apărută în timpul zilelor **Revoluției din Decembrie 1989** este **Asociația Femeilor din România (AFR)** care a apărut ca rezultat al necesității de a organiza, reprezenta și de a apăra drepturile femeilor în România. AFR are peste 9.550 de membre active sau beneficiare ale programelor sale în București și în cele 20 de filiale în județele țării. Asociația nu percepe cotizații, fondurile provenind numai din donații, contribuțiile benevole ale membrilor, proiectele și programele desfășurate și din diverse alte activități. Programele **AFR** de promovare a unui statut corespunzător pentru

femeile României au fost finanțate de American's Development Foundation, USAID, Ford Foundation, Global Fund for Women – SUA, IFOR – Olanda, EFECW – Elveția, European NCA – Norvegia, European Cultural Foundation – Olanda, Open Society Institute. În anul 2002, Uniunea Europeană s-a alăturat finanțatorilor AFR.⁶

APADOR-CH este o asociație pentru Apărarea Drepturilor Omului din România – Comitetul Helsinki (APADOR-CH). Este o organizație neguvernamentală, non-profit, înființată în 1990 și este o structură specializată, fiind orientată în special pe problematica justiției. Misiunea sa este aceea de a determina creșterea gradului de conștientizare și respectare a drepturilor omului și a principiului preeminenței legii.⁷

Active Watch este o organizație de sine stătătoare, constituită legal ca asociație, susținând câteva direcții de intervenție socială: politici de bună guvernare, libertatea de exprimare, anti-discriminare și educație media. Membrii acestei asociații au încercat să influențeze, în perioada pre-aderării politica UE față de România și au intervenit pe parcursul procesului legislativ, susținând libertatea de exprimare, liberul acces la informațiile de

⁶ Informații preluate din „Statutul Asociației Femeilor din România” <http://www.afr2010.ro/despre.php>

⁷ Informații preluate din „Statutul Apador-CH” <http://www.apador.org/>

interes public, o guvernare responsabilă și transparentă, precum și egalitatea de șanse în societate).⁸

Sunt doar câteva nume dintr-o listă lungă de ONG-uri care s-au manifestat activ în viața politică a României contemporane în ultimele două decenii, contribuind în mod concret prin propuneri și metodologii la formarea societății democratice și crearea mecanismelor de apărare a drepturilor diverselor categorii de cetățeni.

CONCLUZII

Având în vedere aspectele menționate mai sus cu privire la caracteristicile societății civile românești și la modalitatea în care s-a creat și dezvoltat până în prezent putem concluziona că, după două decenii, societatea civilă românească are deja un statut definit și recunoscut, o poziție consolidată în structurile societății românești.

În contextul actual, în care țările din Europa Occidentală și Centrală traversează o puternică criză economică, aspectele legate de finanțarea societății civile devin fundamentale. Ca stat membru al Uniunii Europene (din anul 2007) România este, la rân-

dul ei, serios afectată de criza economică.

În România, ponderea asociațiilor în cadrul ONG-urilor depășește 70%⁹ ceea ce demonstrează disponibilitatea cetățenilor de a se asocia, dar, în același timp, reprezintă un indicator al resurselor economice de care dispun respectivele entități. În timp ce fundațiile au ca principal obiectiv realizarea de opere de binefacere utilizând, de cele mai multe ori, un capital deja existent, asociațiile sunt dependente de finanțare, din diverse surse, pentru a-și desfășura activitatea.

Finanțarea rămâne în continuare o provocare pentru liderii ONG-urilor românești, obligați, în permanență să găsească soluții pentru a putea supraviețui. Remarcăm efortul permanent al ONG-urilor românești în a identifica și diversifica sursele de finanțare necesare pentru a-și putea implementa proiectele. În același timp, nevoia legitimării acțiunilor lor este tot mai evidentă cu atât mai mult cu cât anumite mecanisme de finanțare precum **mecanismul 2%**¹⁰ pot reprezenta o sursă importantă de finanțare numai pentru acele organizații non guvernamentale care au o vizibilitate și propun proiecte cu impact social mare.

⁸ Informații preluate din „Statutul Active Watch” <http://www.activewatch.ro/ro/despre-noi/despre-activewatch/>

⁹ Lambru M. y Vamesu A, coord. „Romania 2010. Sectorul neguvernamental-profil, tendinte, provocari”, Bucurest 2010, p. 21

¹⁰ Prevederea 2% este un mecanism de transparență fiscală prin intermediul căruia contribuabilii persoane fizice pot să direcționeze 2% din impozitul lor pe venit către o organizație neguvernamentală (asociație sau fundație).

Lecturi

Bianca Mitu – *Mass-media și societatea civilă*

Anastasia Vinetti,
Akmi Metropolitan College, Greece

Cartea „Mass-media și societatea civilă” aparută în 2013 la editura Ars Docendi Universitatea din București este primul studiu realizat în România despre implicarea civică și politică online a românilor. Autoarea, Bianca Mitu, doctor în Științele Comunicării, cu o bogată experiență în presă și în Învățământul Universitar, analizează rolul pe care Internetul îl are în construcția, dezvoltarea, susținerea și funcționarea societății civile postcomuniste, în dezvoltarea spiritului civic și în susținerea regimului democratic, la douăzeci și trei de ani de la eliberarea României de regimul comunist. Ceea ce cartea aduce în plus este un amplu studiu al motivelor care împiedică sau intensifică implicarea civică a cetățenilor români în mediul online și o bibliografie de excepție.

Cartea este organizată după principii didactice, putând constitui un manual de înțelegere a problemelor societății civile românești, a problemelor

democrației și implicării politice și civice a cetățenilor români. Cartea este structurată în 5 capitole urmate de concluzii și o bogată bibliografie, atent selectată în timpul petrecut de autoare ca Visiting Scholar la University of Westminster, Londra. Primul capitol este dedicat descrierii și analizării temei propuse în literatura de specialitate și oferă o nouă perspectivă și o nouă organizare a teoriei. Capitolul al doilea dezvoltă conceptul de spațiu public, pornind de la modelul de sferă publică propus de Jürgen Habermas. Capitolul al treilea dezvoltă conceptul de societate civilă, urmărește evoluția și reafirmarea conceptului de societate civilă precum și importanța societății civile pentru democrație. Dezbaterile privind societatea civilă au loc astăzi atât la nivel național, cât și la nivel european și global. România nu face excepție de la fenomenul reînvierii interesului pentru societatea civilă. Politicienii români fac în mod re-

gulat referire la societatea civilă, prezentând-o ca pe o resursă valoroasă pentru democrație, ca pe o instituție care are nevoie de reafirmare. Așadar, autoarea consideră că societatea civilă este unul dintre acele concepte interdisciplinare față de care interesul a reînviat brusc. Capitolul prezintă conceptul de societate civilă din trei perspective esențiale: din perspectiva aspectelor moralizatoare ale societății civile, legate de obligațiile și responsabilitățile individului; din punctul de vedere al abilității societății civile de a genera atitudinea cetățenească, pentru a menține controlul asupra guvernului și de a angaja – sau re-angaja – cetățenii în procesul politic; din perspectiva societății civile văzută ca obstacol împotriva abuzului puterii politice.

Capitolul al patrulea urmărește afirmarea și dezvoltarea societății civile în România, pornind de la explicarea conceptului de tranziție, privatizarea mass-media, apariția televiziunilor particulare și apariția Internetului în România, apariția unui al treilea sector independent și dezvoltarea ONG-urilor românești.

Capitolul final prezintă metodele de cercetare utilizate, discuții pe baza rezultatelor obținute, conturează și explică ideea societății civile globale și lansează noi posibile soluții și provocări care să invite la reflecție și cercetări viitoare.

Analizând modul de funcționare a ONG-urilor din alte țări europene, Bianca Mitu examinează măsura în care ONG-urile românești utilizează potențialul Internetului pentru a răspunde problemelor civice care apar în societate și accentuează carențele evidente ale activităților ONG-urilor românești în mediul online. De asemenea, autoarea a analizat și reflectarea în mediul online a activităților inițiate de ONG-urile românești, precum și puterea lor de a atrage implicarea cetățenilor prin intermediul Internetului. Autoarea prezintă motivele pentru care cetățenii români aleg să se implice sau să nu se implice în activități civice. Principalul motiv identificat de autoare este neîncrederea în ONG-uri, neîncredere provenită din lipsa de vizibilitate a ONG-urilor românești. Un alt motiv este sentimentul de singurătate civică al cetățenilor români, care consideră că orice ar face nu pot schimba nimic la nivel instituțional, că opinia lor nu contează și, prin urmare, implicarea sau neimplicarea lor în activități civice nu schimbă nimic. Timpul, banii și abilitățile civice sunt considerate ca fiind principalele resurse de care cetățenii români au nevoie pentru a participa la viața politică sau civică. Un alt set de factori care pot contribui la înțelegerea participării civice este reprezentat de resursele civice ale cetățenilor români, care includ: educația civică a indivizilor, educația politică a

acestora, gradul de conștientizare a problemelor, timpul și banii disponibili, precum și oportunitățile de a participa la acțiuni civice. Motivul esențial însă pentru participarea civică a cetățenilor români este eficiența, mai exact percepția cetățenilor asupra propriei lor abilități de a participa în mod eficient la procesul politic și, astfel, de a produce o schimbare prin participarea lor, de a lupta pentru o cauză, de a ajuta pe cineva, etc.

Demersul științific inițiat de Bianca Mitu este dificil și datorită lipsei bibliografiei de specialitate. Cartea își dorește să atragă atenția asupra unui segment insuficient analizat în literatura de specialitate din România și să constituie un punct de plecare pentru cercetări viitoare. Bazată pe o atentă

cercetare științifică și pe o bibliografie de excepție, cartea își propune să fie o lectură plăcută și comprehensibilă pentru cei preocupați de problemele democrației și cetățeniei active în România și pentru cei care caută o expunere teoretică actuală a conceptelor de *spațiu public* și *societate civilă*, două concepte care încă se lovesc de o gravă lipsă de bibliografie în România. Importanța temei este vitală pentru mediul științific românesc, cartea „Media și societatea civilă” putând constitui un fundament pentru abordarea viitoare a relației dintre Internet și democrație, Internet și implicare civică sau politică, dar și un punct de plecare pentru o abordare comparativă a acestor probleme la nivel global.